ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN: YÜCEL SİVRİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASIM

Genel Yayın: 3521

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ERASMUS
DELİLİĞE ÖVGÜ

ÖZGÜN ADI
ENCOMIUM MORIAE

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
YÜCEL SİVRİ

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2014
Sertifika No: 29619

Yayınevimiz Nederlands Letterenfonds'a
kitabın yayımlanmasına verdiği destek için teşekkürlerini sunar.

Nederlands Letterenfonds
dutch foundation for literature

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
DİLAN TAŞTEKİN

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, NİSAN 2016, İSTANBUL
II. BASIM, ŞUBAT 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-718-9 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
BAŞAK MAT. TAN. HİZ. İTH. İHR. TİC. LTD. ŞTİ.
ANADOLU BULVARI MEKA PLAZA NO:5/15 GİMAT/YENİMAHALLE/ANKARA
(0312) 397 16 17
SERTİFİKA NO: 12689

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CCLXXVIII

ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN:
YÜCEL SİVRİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Rotterdamlı Erasmus'un *Deliliğe Övgü* adlı yapıtı hiciv ve istihza sanatlarının Orta Çağ bitiminde doruğa ulaştığı bir edebiyat şaheseridir. Bir taşlama olarak nitelendirebileceğimiz bu yapıt, aslına bakılacak olursa hem hümanist akımın hem de reformasyon hareketinin hazırlayıcısı olmuştur. Yazarın Latince kaleme aldığı yapıta yer yer Yunanca alıntılar eşlik edip yön vermiştir. Orjinal başlık *Encomium Moriae* (Μωρίας Εγκώμιον sive Laus Stultitiae) dahi aslında bu yapıtın antikiteyi Avrupa coğrafyasıyla buluşturan stereo kanaldan (Yunan-Roma) beslendiğinin de apaçık bir kanıtıdır. Dolayısıyla bilingual bir yapıttan söz ediyoruz. Böylesi önemli, hatta çığır açan bir yapıtı Türkçe'ye kazandırmak bir çevirmen için büyük bir gurur kaynağıdır kuşkusuz. Kaleme alındığı 16. yüzyılın ilk dekadesinde Latince çoktan "Yeni Latince" diye evrilmiş, bir anlamda bilim insanlarının gereksinimlerini karşılayacak hâle gelmişti. Lakin Erasmus gibi bir dâhinin, dil canbazının gerek duyduğu esnekliği bu dil kendi başına kotarıp karşılamaya yetmediğinden, o buna "Klasik Latince" ve "Eski Yunanca"yı da ekleyerek bilingual tarzını translingual bir yörüngeye oturtmuştur. Bu bağlamda yapıtı "Yeni Latince"den çevirirken yer yer sunturlu "Klasik Latince" çözümlemelerle karşılaştım. Hâl böyle olunca o dilsel dönüşümü okura tattırmak adına kendi dilimizdeki iz düşümü olarak kabul edebileceğimiz Osmanlıca terimler

ve tarz ile bunu karşılayıp göğüsledim. Ondandır nitekim kimi zaman Türkçeye mugayir tabirler kullanmış olmam.

Başlıkla ilgili bir çekincemi de keza bu vesileyle dile getirmek isterim. Aslında kitabın başlığını *Ahmaklığa Övgü* olarak çevirip semantik bire birliğin peşinde olmak isterdim. Lakin Türkçedeki ilk baskının 1941 yılında *Deliliğe Methiye* adıyla yapıldığını ve 1987'den bu yana *Deliliğe Övgü* adıyla muhtelif yayınevleri tarafından defalarca basıldığını belirten editörlerimin önerisi doğrultusunda eserin yaygın olarak bilinen adını kullanmayı tercih ettik.

Moriae Encomium sive Laus Stultitiae aradan beş asır geçmesine rağmen güncelliğini hâlâ koruyan bir yapıt. Erasmus kadın rolünde, Stultitia (Delilik) kılığıyla çıkıyor kürsüye ve başlıyor uzun uzun anlatmaya. Zamanın geleneklerine uyarak –alaycı bir dille– kendine övgüler düzüyor. Bu anlamda hicivle ve antik geleneklerle yoğrulmuş argümantasyonlar silsilesidir *Deliliğe Övgü*. Aslında "deha" ile "ahmaklık" arasında dualist gelgitlere tanık olduğumuz fiktif bir oyundur bu yapıt. Bu yapıt ile beraber *Quarela pacis*, Erasmus'un en sevdiği edebî biçemde kaleme alınmıştır: fiktif oyun. *Moriae encomium* sonuç itibariyle *Encomium artis medicae*, *Encomium matrimonii*, *Oratio de virtute amplectenda* ya da *Contra tyrannicidam* örneklerinde olduğu gibi bir *declamatio* (alıştırma konuşması) olarak değerlendirilemez. Stultitia çeşitli marifetlere sahip kızlarıyla birlikte yeryüzünü hâkimiyeti altına almış olmakla övünür. Encomium, dönemin entellektüellerini eleştirmek üzere hayat bulmuştur ve burada öğretmenler, papazlar, ilahiyatçılar, filozoflar, tüccarlar, avukatlar, hükümdarlar, azizler ve kendini zeki sayan herkesi hedef alır; hatta Katolik inancını sofulukla yaşayan geniş Hristiyan kitlesi de onun sivri dilinden nasibini alır. Sivri dili bir yana bırakalım, Erasmus'un dilsel, kültürel ve bilimsel birikimine bir çevirmen olarak yarım binyıl sonra dahi bir nebze

olsun yaklaşabilmenin olanaksızlığını burada vurgulayıp yazarın kutsal hatırası önünde saygıyla eğilir, bu bağlamda okurlardan anlayış rica ederim.

Hollandalıların medarıiftiharı olan Rotterdamlı Erasmus muhtemelen 1469 yılında Rotterdam'da dünyaya gelmiş, eğitimini Gouda ve Deventer kentlerinde almıştır. 1492'de rahip olan genç Erasmus 1495-1505 yılları arasında Paris'te ilahiyat eğitimi aldı. Sonraki yıllarda İngiltere ve İtalya'da, nitekim 1514'ten sonra da Basel'de yaşayan Erasmus 12 Temmuz 1536'da bu kentte hayata gözlerini yumdu. Erasmus Alplerin kuzeyinde yaşamış olan en önemli hümanist olarak kabul edilir. Bu çeviriyi Erfurtlu manevi önderim, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Rudolf Bentzinger'e ithaf ediyorum.

Dr. phil. Yücel Sivri, Berlin

Rotterdamlı Erasmus'tan Dostu Thomas Morus'a İthafen

Bir süre önce İtalya'dan hareketle bir kez daha İngiltere'nin yolunu tuttuğumda, eyer üstünde uzadıkça uzayan saatlerin hiç olmazsa bir bölümünü anlamsız sohbetlerle geçirmemek için ortak araştırma alanımızda birlikte yaşadıklarımızı gözümün önünde canlandırıp, geride bırakmış olduğum âlim dostların anısıyla keyifleneyim dedim. Bunu yaparken de azizim Morus, yokluğunda seninle yüz yüze konuşamadığım için, hayatın bana bahşettiği en güzel şey, sadakatle zihnime nakşettiğim silüetin her dem gözümün önündeydi. İlle de bir şeyler yazma tutkusu beni amansızca sardığından, ancak seyahat sırasında ciddi ve ağırbaşlı bir çalışma pek de mümkün olmayacağından eğlenceli vakit geçirmek üzere Moria'ya, yani Yunanların tabiriyle budalalığa bir övgü yazısı kaleme alayım dedim.

"Hangi Pallas[1] aklına bunu soktu!" diyeceksin. Biliyor musun, aslında başlıkta Moria'nın yer alması fikrini sözcüğün –senin kişiliğinle ne kadar tezat oluştursa da– adın Morus'u andırmasına borçluyum. Hatta öyle ki bundan daha büyük tezat düşünülemeyeceği kuşku götürmez. Üstelik böylesine fantezi ürünü bir oyunun özellikle senin hoşu-

1 Yunan mitolojisinde bilgelik tanrıçası Athene.

na gideceği fikrindeyim. Çünkü patavatsız ve hicivden uzak olan bu türden eğlencelikler seni hep neşelendirmişti. Ayrıca insanların yaptıklarını her zaman bir Democritus gözüyle izlersin. Seni toplumundaki sıradan fikirlerin ötesine taşıyan keskin zekâna rağmen, geniş yürekliliğin ve alçakgönüllülüğünle tüm zamanların insanı olarak herkesle kolaylıkla ve tatlılıkla ilişki kurabiliyorsun, keyif alabiliyorsun. O nedenle dostunun hatırası olarak bu küçük üslup alıştırmasının hoşuna gitmeyeceğini düşünemiyorum. Bundan böyle onu koruyup kollayacağına da eminim, zira sana adandığından artık benim değil senindir.

Elbette iftira atıp yaygara çıkartanlar türeyecektir, bunun bir ilahiyatçının kalemine yakışmayan gayriciddi bir ürün olduğundan, keza Hristiyan ağırbaşlılığına yakışmayan incitici şeyler olduğundan dem vuracaklardır. Ayrıca bu kişiler eski komedyayı ya da Lucianus'u hatırlattığımı, hatta her şeye ısırır gibi yanaştığımı avaz avaz haykıracaklar. Her kim ki konunun ciddiyetten uzak ve anlamsız oyalanma olduğu kanısına kapılırsa, ona bu yolda giden ilk yazarın ben olmadığımı, birçok ünlü yazarın çok önceleri aynı şeyi yaptığını hatırlatmak isterim. Kuşaklar önce Homerus "Kurbağa ve Fareler Savaşı",[2] Maro "Tatarcık" ve "Köy Salatası",[3] Ovidius ise "Ceviz Ağacı"[4] üzerine yazdılar. Polycrates[5] ve rakibi Isocrates[6] Busiris'i[7] yere göğe sığdıramadı. Glaucon[8] adaletsizliğe, Favorinus[9] ise Thersites'e[10] ve ateş basmasına

2 Homeros'a mal edilen bir fabl.

3 Vergilius'a mal edilen iki şiir.

4 Erasmus'un Ovidius'a bir yakıştırması.

5 Polykrates (MÖ 6. yüzyıl), Atina'da yaşamış ünlü bir hatip.

6 İsokrates (MÖ 436-338), ünlü Yunan hatip.

7 Busiris: Yunan mitolojisinde adı geçen bir firavun. Herakles söylencesinde adı geçen Busiris aynı zamanda Osiris'e insan kurban eden bir din adamıdır.

8 Glaukon adı MÖ 5. yüzyılda Atina'da epeyce yaygındı.

9 Favorinus 1. ve 2. yüzyılda etkin olmuş sofist bir filozof.

10 Thersites, Homeros'un bildirdiğine göre Troya savaşında Yunan ordusunda yer alan kibirli ve son derece çirkin bir asker. (Hom. *Il.* II, 212-277)

methiyeler düzdü. Synesius[11] kelliği, Lucianus ise sinek ve parazitleri övdü, Seneca, Claudius'un ilahlaştırılmasıyla eğlenmişti, Plutarchus'un Gryllus ile Ulysse'nin[12] diyaloğuna ne demeli? Lucianus ile Apuleius da birer eşek hikâyesiyle, sonra şu anda adını hatırlayamadığım biri de çıkıp Grunnius Corocotta adlı bir domuzun vasiyetnamesiyle eğlenmişti. İşte bundan Aziz Hieronymus söz eder.

Demem o ki, şu adamlar hoşça vakit geçirmek amacıyla satranç oynadığımı ya da ne bileyim uzun bir sopa üstünde atçılık oynadığımı düşünsünler. Ayrıca hayatın her alanına kendine ait bir eğlence bahşederken edebî bir çalışmaya eğlence hakkı tanımıyor olmak adaletsizlik değil de nedir? Üstelik bu oyun ciddi düşüncelere sevk ediyor olsa veya ne bileyim, herhangi bir eğlenceli konu bazı yazarların can sıkıcı ve kaskatı bakışlarından elde edilecek yararlardan çok daha fazlasını aklı eren okura sunuyor olsa da mı? Bu yazarların biri güç bela bir araya getirilebilmiş konuşma metinlerinde retorik ya da felsefeyi över, öbürü bir prense övgüler düzer, biri de Türklere karşı savaşa teşvik eder, başka biri gaipten dem vurur, diğeri ise keçi kılıyla ilgili ıvır zıvır bazı sorular üretir. Ne ki ciddi bir konuyu gülünç kılmak bir o kadar aymazlık iken, öte taraftan gerçekten gülünç olana gülünç olmayan bir kılıf uydurmak da büyük bir beceri gerektiriyor. Bu beceriyi ben gösterebildim mi, buna başkaları karar verecektir. Eğer kibir beni için için kemirmiyorsa o vakit diyebilirim ki: Budalalığa övgüler yağdırdım, ama tamamen budalaca da değil.

Kötü niyetlilik suçlamasına gelince: Burada şakaya her daim yer verilmiştir, insanların yediği haltlar apaçık ve alabildiğince dökülmüştür ortalığa, bu da doğru, lakin asla fitne karıştırmadan. Ancak alengirli unvanlar dışında hiçbir şeye tahammülü olmayan çağdaş kulakların duyarlılığı

11 Kyreneli Synesius (370-412), Platoncu filozof, yazar ve şair.

12 Odysseus, Homeros'un *Odysseia* destanının başkahramanı.

veya İsa'ya edilen en ağır sözleri bile affedebildiği hâlde, dinî ya da dünyevî unvan sahibi birine yönelik en hafif şakalar karşısında dahi acıma duyguları depreşenler beni şaşırtıyor, hele parasal işler söz konusu olduğunda. Peki bir tek ad dahi anmadan hayata dair konuları yeren kişi gerçekte insanın şerefiyle oynayan biri mi, yoksa bir öğretmen ya da eğitici midir? Ve kaç bedende kendime kurban gittim ben? Her insan tiplemesini bir bir ele aldığıma göre, hedefte sadece tek bir insan değil, genel anlamda beşerî kusurlar bulunmaktadır. Yazdıklarım yüzünden birileri kalkıp da avazı çıktığınca bağırırsa, bilsinler ki yaraları olduğu için gocunmaktadırlar ya da endişe sarmıştır onları. Hieronymus kendine çok farklı özgürlükler, hatta küstahlıklar ruhsatı vermişti; üstelik isimler önünde saygıyla eğilme alışkanlığı da pek yoktu. Oysa ben kişisel olanı ön plana çıkarmamaya gayret ettim ve akıllı okur kullandığım ifadeleri acı vermekten öte eğlendirmek amacıyla özenle seçtiğimi fark edecektir. Yapıtımın hiçbir yerinde günahın karanlık tortusunu karıştırmaya Iuvenalis kadar özenmedim ve gülünç olanı çirkin olanın önüne çekmeye özel bir çaba sarf ettim her daim. Eğer bu da yatıştırmayacaksa, o vakit budalalığın şamarını yemenin ne kadar güzel bir şey olduğunu itiraf etsinler kendilerine. Sahneyi bunlara bırakacak olsam, bu şamardır onlar adına konuşacak olan. Azizim Morus, sen ki mesleğinin erbabı bir avukat olarak suç aleniyken bile müvekkilini ipten almakta mahirsin, o hâlde sana ne diye anlatıyorum ki bunları? Ömrün uzun olsun münazara üstadı Morus ve Moria'nı gayretle savun!

Taşra yolunda, 9 Haziran 1508[13]

13 İthaf yazısının tarihi yazar tarafından Haziran 1508 olarak belirtilmişse de bunun bir yanlış hatırlamadan kaynaklandığı ve en erken Ağustos 1509'dan sonra yazıldığı araştırmacılar arasında genellikle kabul görür.

Ahmaklığa Övgü

Rotterdamlı Desiderius Erasmus'un Üslup Alıştırması

Ahmaklık öne atılır ve konuşmaya başlar:

1. İnsanlar dünyanın neresinde olursa olsun ve hakkımda ne derlerse desinler, ahmaklığa dair ne kadar kötü şeyler söylendiğini en ahmak olanlar da dâhil herkes bilir. Bu hiçbir şeyi değiştirmez: Bunların uçuk kaçık ve neşeli olmalarını bana, evet sadece himmetime borçludur tanrılar ve insanlar. Aslında bu bile başlı başına yeterli bir kanıttır; zira bakın, karşınıza çıkıvermemle birlikte çehrelerinizi sıra dışı ve beklenmedik bir nur kapladı, capcanlı dikiliverdi alınlarınız ve gem vuramadığınız kahkahalarınız bana doğru öylesine yankılandı ki, sanki her bir taraftan sökün edip burada toplaşan sizler Homerus'un sözünü ettiği dert unutturan tanrısal şaraptan yudumlamış da çakırkeyif olmuşsunuz. Oysa az evvel süklüm püklüm ve endişe içinde iskemlelerinize çökmüştünüz, sanki Trophonius'un[14] mağarasından can havliyle çıkıp gelmiş gibiydiniz. Güneş kötü huylu kışın ardından peçesini kaldırıp altuni çehresini insanlara yine

14 Trophonios bir Yunan kahramanıdır ve Boiotia bölgesindeki Lebadeia kentinde onun adına bir orakl bulunur.

gösterdi mi, tabiat da tıpkı Favonius[15] gibi yeni esvapları içinde dipdiri teşhir eder o nazlı endamını çayırlarda. Dünyanın hâli baharda nasılsa, işte sizler de sahneye çıkmamla birlikte âdeta tüm varlığınızla değişiverdiniz. İşinin ehli konuşmacıların onca emek harcayıp hazırladığı uzun konuşma metinleriyle başaramadığını –yani demek istediğim o iç karartan sorunları defetmeyi– ben daha sahneye adımımı atar atmaz becerdim.

2. Bu garip kıyafetle neden karşınıza çıktığıma gelince, bana kulak vereceksenız hemen söyleyeyim – ama lütfen Midas'ın Pan'ı dinlediği kulaklarla değil de ötekilerle, yani bir şarlatanı, bir maskarayı ya da zilli külahını başına geçirip şaklabanlıklar yapan soytarıyı dinlediğiniz kulaklarla. Şu anda bir saatliğine sofist rolüne bürünme isteği kapladı tüm benliğimi. Ama o erişilmez mekteplerde çocuklarımızın zihinlerini bilumum safsata ile dolduran, nitekim bunlara kadınlara özgü bir inatçılığı öğreten günümüzün bildik sofistlerinden biri olarak değil. Haşa! Bunu yaparken daha ziyade eski gelenekten beslenen, insanda huşu uyandıran "bilge" payesini haksız yere sahiplenmemek adına tevazu gösterip kendine "bilgelik dostu" yakıştırmasını uygun bulan kişiye özeniyorum. İşbu kişi büyük bir şevk ile tanrılara ve yiğitlere methiyeler yazdığından sizler de bu tarzda bir övgü konuşması işiteceksiniz. Fakat bu konuşma Hercules ya da Solon'a değil bana, yani budalalığa seslenecek.

3. Kendini öven birini duydukları vakit hemencecik onu sonu olmayan bir aptallık ve arlanmazlık ile suçlayan pabucumun bilgelerini bir yana bırakıyorum. Onlara göre ne kadar aptalca olursa olsun – velev ki bu aptallığı bana yakıştırsınlar. Budalalığın kendi namını ele güne haykırması ve yine kendine methiyeler düzmesi kadar birbiriyle

15 Yunan mitolojisinde Anemoi, Roma mitolojisinde ise Favonios diye geçen ve çeşitli yönlerden esen rüzgâr tanrıları şunlardı: Zephyros, Boreas, Notos, Euros, Kaikias, Apheliotes, Litos, Lips ve Skiron.

ahenk içinde bulunan ne olabilir ki? Beni benden daha iyi kim ifade edebilir ki? Bunu becerebilecek zat beni benden daha iyi tanıyor olmalıdır. Kaldı ki malum seçkin ve âlim kişinin bunu zaten üstü kapalı biçimde yapıp durması onlara pek de uyar. Bunlar öylesi bir tevazu havası estirirler ki, sanırsınız bitirim kalemşorları ya da kafiye madrabazını parayla tutup onların ağzından methiyeler düzdüren kendileri değildir. Sanki bu yeterince utanç verici değilmiş gibi bir de satın aldıkları yalan dolu satırları veya dizeleri dinledikçe tavus kuşu benzeri kabardıkça kabarırlar; üstelik düzenbaz hatiplerin birbirinden sunturlu yalanlarına kanıp kusursuz erdem kaynağı birer tanrı olduklarına inanıverirler. Oysa zavallı kuzguna yabancı tüy iliştirmek, kuzguni Habeşiyi apak yuğmaya çabalamak ya da sivrisinekten fil türetmeye[16] uğraşmak suretiyle bu âlim tayfasına çanak tuttukça bunlar bir o kadar gerçeklerden uzak düşerler. Velhasıl şu atasözünün de buyurduğu gibi: "Seni öven yoksa, sen de kendini öv." Ancak bu arada belirtmeliyim ki insanların vefasızlığını –ya da buna miskinlik mi desek?– epey garipsiyorum. Çünkü bir yandan onca insan gönlümü çalmaya çaba sarf edip merhametime sığınırken, öte yandan nesiller boyunca Tanrı'nın tek bir kulu çıkıp da minnet duygularının dile geldiği kelam ile beni taltif etmedi. Oysa tesviye edip son çapağı da alarak Busiris ya da Phalaris gibi tiranlara, humma, sivrisinek, kellik gibi musibetlere düzdükleri methiyeler için kandil sönene dek yağı ve uykudan fedakârlığı esirgemedi insanoğlu. Şimdi benden işitecek olduğunuz sadece doğaçlama konuşmadır, süsten uzak, lakin samimi.

4. Şimdi demeyin ki bana, kendi dehasını parlatacak olan hatibin fıtratında vardır yalanla uğraşmak. Bilirsiniz zaten: Ne zaman biri otuz yıl boyunca üzerine kuluçka yattığını iddia ettiği bir makale ile çıkıp gelse, kesin araklamıştır

16 Erasm. *Adag.* I 9, 69; Luc. *Musc.* 12

içeriğini bir yerlerden. Aşırmadıysa da aslında üç günde çalakalem döktürmüştür, hatta belki de birine okumuş, o biri de yazıvermiştir. Evet efendim – aptalca da olsa oldum olası severim dilime konuveren sözcükleri koyvermeyi. Ama benden sıradan bir hatip gibi davranmamı ya da onun izlediği yoldan gitmemi de beklemeyin. Her ikisi de kötü bir başlangıç olurdu, çünkü yeryüzünün her tarafında etkili olan bir güç hiçbir formüle sıkıştırılamayacağı gibi, kendisini kutsamak için bütün yaratıkların bir araya geldiği hiçbir tanrı da paramparça edilemez. Tanımlama ne işe yarayacak ki? Bu size sadece kabaca çizilmiş bir profil, bilemediniz kanı çekilmiş bir gölge resim sunar. Oysa ben kanlı canlı karşınızda durmaktayım ve görün ki bütün yetilerin gerçek hamisi, Latinlerin *Stultitia*, Yunanların ise *Môria* diye nitelendirdiği budalalığın ta kendisiyim.

5. Bütün bunları söylemeye ne hacet? Benim kim olduğum zaten çehremde alenen yazılı. Ve şimdi içinizden biri çıkıp da benim Minerva ya da Sophia olduğumu iddia edecek olursa, gözlerimin içine bir bakış bu kişinin yalan söylediğini apaçık ortaya koyacaktır. Lisanım değilse de ruhumun en samimi aynası dile gelecektir. Ne anlarım ben makyajdan? Ağzım düşündüğümü konuşur ve tepeden tırnağa sahiciyim. Varlığımı yok sayamadıkları hâlde bilgelikten kendilerine birer maske ve unvan devşirenler, kaftan giyinmiş maymun ya da aslan postuna bürünmüş eşek misali gururla dolanır ortalıkta. Ne nankör bir güruhtur bu Hercules aşkına! Tam da sancağıma sembol olacak türden bunlar. Ama ne yapıyor bu nankörler? Adım ne zaman anılsa benden utanç duyup yok sayıyorlar beni ve hakaretlere boğmak istedikleri kimselere yakıştırıyorlar adımı. Fakat gerçek anlamda idyot olduklarından ve filozof geçindiklerinden bunları "idyosof"[17] diye adlandırmak yerinde olmaz mı?

17 Lukianus'un *Sahte Peygamber Aleksandros* adlı eserinde morosophus (budala bilgiç) biçiminde anılmaktadır. Luc. *Alex.* 40

6. Şimdi bir anlamda ben de günümüz hatipleri gibi davrandım aslında. Hani şu üslup ustaları var ya, sözüm ona eserlerini ortaya koyacakları vakit her fırsatta sülüklere özgü çift dil kullanarak yabancı sözcük dağarcıklarını gözler önüne sergilemek için Latince metne hiç yeri değilken Yunanca hercai sözcükler serpiştirmek suretiyle ne kadar bilge olduklarının altını çizmek isterler. Diyelim ki sözcük dağarcıkları bir yerde yetersiz kaldı, o vakit daha önce hiç açmadıkları küflü kitaplardan modası geçmiş birkaç terim bulup okura bunu yutturabilecekleri zannıyla ne yapar eder eklerler yapıtlarına: Onları anladığını zanneden aslında kendince bir şeyler kurgulamış, onları anlamamış olan da yazarın ne kadar müthiş bir deha olduğunun farkına varmış olur. Değil mi ki benim tayfamın en sevdiği şey, kendilerine en yabancı olanın önünde yerlere kadar eğilmektir. Kim bilgeliğiyle öne çıkmak kaygısındaysa işte en çok o anlayışla kafa sallar ve her fırsatta alkışlamaktan geri durmaz, tıpkı keyfinin yerinde olduğunu belli etmek isteyen eşeğin kulaklarını sallaması gibi.[18] Ama şimdi bunları bir yana bırakıp konumuza geri dönelim.

7. Eh adımı sanımı biliyorsunuz sayın... ha, size nasıl hitap etmek gerekir acaba? Usta budalalar diyelim gitsin. Budalalık tanrıçası bundan daha tumturaklı bir paye biçebilir mi siz müritlerine? Ama herkes kökenimle ilgili malumata sahip olmadığından biraz da bu konuya değineyim – ilham perilerinin merhametine sığınıyorum. Babam Chaos değil, Saturnus, Iapetus ya da gözden düşmüş herhangi bir tanrı değil,[19] Plutus'un[20] ta kendisidir, yani bolluğun kişiye indirgenmiş hâlidir. Hesiodus, Homerus ve bizzat Iupiter'e nispet tüm tanrıların ve ölümlülerin atasıdır. Kaşını kaldırıverme-

18 Aristoph. *Plut.* VIII

19 Hes. *Theog.* 116, 107; 507, 10; Ovid *Met.* IV 604-705; Virg. *Georg.* I, 278

20 Plutus, Yunan mitolojisinde zenginliği temsil eden tanrı. Daha sonra tahıllar, bitkiler ve cevherler de dâhil her türlü yeryüzü kaynağını temsil eden tanrı haline dönüşmüştür.

siyle yeryüzü kutlu ve kutsuz her şeyle birlikte helak olur o an. Savaş, barış, ordular, meclisler, mahkemeler, toplantılar, evlilikler, sözleşmeler, birlikler, yasalar, sanatlar, her türlü iş –Tanrım soluğum yetmiyor–. Hasılı insanoğlunu devlet ve evinde meşgul edebilecek her ne varsa hepsini onun iradesi tayin eder. O olmasa tanrılardan oluşan o biçare halkın akıbeti şairin kaleminin ucunda çırpınıp dururdu. Birinci sınıf en seçkin tanrılar dahi barınaklarına sığınıp öyle mazlum bekleşir dururlardı, bekleşirlerdi ki birileri onlara sıcak bir şeyler getirsin de yiyip karınlarını doyurabilsinler ve hayatta kalabilsinler. Kim Plutus ile kapışma gafletinde bulunursa vay hâline; ona Pallas dahi yardım edemez. Kim dediniz? Kim ona dostça yaklaşırsa, Iupiter'in şimşekleri vasıtasıyla onun lütfundan faydalanır. Iupiter'in karanlık ve somurtkan Pallas'ı peydahlamasındaki gibi babam beni kafasından doğurmadı. Hayır efendim, anam olmasıyla gurur duyduğum Neotes[21] ile çiftleşmesinin ürünüyüm ben. Neotes, gençliğin vücuda geldiği, zarif ve yiğitler yiğidi peri kızı. O topal demircinin eskimiş bir evlilikte doğması gibi değil, babam daha da güzel bir ortamda, dost Homerus'un ifadesiyle anama sevgiyle sokularak üretti beni. Babam Plutus o zamanlar Aristophanes'ten bildiğiniz ihtiyar Plutus değildi,[22] kanı kaynayan bıçkın ve taptaze bir gençti vesselam; tanrıların mey sofrasında gençlik kadar nektardan da nasibini almıştı ziyadesiyle.

8. Nerede doğduğumu mu merak ettiniz (malum, günümüzde insanın asaleti bebeğin ilk çığlığını nerede koyverdiğiyle ölçülüyor): Yüzen ada Delos'ta[23] değil, dalgaların köpüğünde ya da mağaralarda da değil, hayır efendim, kimsenin ekip biçmediği, ama her bir şeyin kendiliğinden bittiği Ruhlar Adası'nda açtım gözlerimi. Hiçbir eziyet, yaşlanma,

21 Neotes diriliği, gençliği, tazeliği ve erdemi sembolize eden peri.

22 Plaut. *Mil. Glor.* III, 628

23 Apollon, Aphrodite ve Artemis'in doğumlarına gönderme.

hastalık yoktur orada. Çayırlarında çiriş otu,[24] ebegümeci, soğan, bezelye, fasulye ya da benzeri sıradan zerzevat ve bakliyat yetişmez. Peki, ne mi yetişir? Göz ve burun vasıtasıyla insana huzur veren hercai çiçekler kaplar her bir tarafı: Alyum soğanı,[25] her derde deva ot, dertunutturan otu, merzengüş, üzüm otu, nilüfer, güller, menekşeler, sümbüller ve Adonis bahçeleri – tam bir sera bereketi. İşte bu debdebenin içine doğdum ben. Bundan dolayı feryat figanla başlamadı hayatım – ilk icraatım anacığıma sımsıcak gülümsemek oldu. Onları besleyen anaç keçiyi ne kadar severek bırakırdım Kronoszadelere. Bana sütannelerimin, o birbirlerinden güzel iki perinin memeleri yetiyordu: Bacchus'un çakırkeyif kızı Methe ve Pan'ın ele avuca sığmayan kızı Apaedia. Görüyor musunuz, her ikisi de nedimeler arasında yerlerini almış. Arzu ederseniz takdim edeyim size onları. Ama elbette sadece Yunanca adlarıyla yapabilirim bunu.

9. Şu kaşlarını kaldırmış olan kibirli Philautia, diğeri –gözleriyle gülümser sizlere, elleri de hep alkış tutacak gibi durur– çanak yalayıcı Kolakia, sanki sızmak üzereymiş gibi duran üçüncüsü ise bellek fakiri Lethe, dirseklerine abanmış miskin miskin durana gelince o da rehavetin ta kendisi Misoponia, başında gülden çelenk taşıyan, üzerinden şıpır şıpır yağ akan ise hazza gark olmuş Hedone, vahşice ve deli dolu bakanın adı kaygısız Anoia, onun yanı başındaki alaz alaz yanan çehresi ve gövdesinin muntazam kıvrımlarıyla Tryphe'dir. Kızların arasında iki de tanrı bulunuyor – bunların biri şaraplı hiçbir sofrayı kaçırmayan ve taşkınlıklarıyla namlı Komos, diğeri ise uzun mu uzun uyuyan Hypnos. Bunlar bana eşlik eden ekibin üyeleri. Şimdi diyorum ki siz-

24 Tanrı Adonis'in Suriye çayırlarında çiriş otu toplarken bir yaban domuzu tarafından öldürüldüğü mitolojide yer alır.

25 Homeros'un andığı bu bitki Odysseus'un Kirke'nin büyüleyici gücüne karşı durabilmek için Hermes'ten aldığı çiriş otu türünden acil durumda yenecek, ama zehirli bir bitkidir ve ölüm çiçeğinin ta kendisidir aslında. (Hom. *Od.* X 305)

lere: Bu tebaam sayesinde bütün dünyayı dize getirmekteyim, ötesi imparatorların da tepesindeki kraliçeyim.[26]

10. Kökenim, eğitimim ve tebaamı tanıdınız. Ama belki de aranızda birileri hâlâ benim tanrıça unvanını taşımaya layık olmadığımı düşünüyordur. O hâlde açın kulaklarınızı da işitin bir bakalım, ölümlülere ve tanrılara ne gibi ulvi hizmetlerde bulunuyormuşum ve nerelere kadar uzanabiliyormuş ilahi kudretim. Bir tanrıyı tanrı yapan insanoğluna iyilik yapmasıdır diye buyuran adam bu dediğinde haklı ise, yani şarap, tarım veya bunlara benzer diğer yararlı buluşları insanlığa kazandıranlar tanrı meclisine sadece bu sayede girme hakkı elde edebiliyorsa, herkese her şeyini cömertçe sunan sadece ben olduğum hâlde niye onlar arasında yokum, hatta ilk sırada yerimi alamıyorum?

11. İlkin: Yaşamdan daha tatlı ve değerli ne vardır? Ve onun oluşmasında benim kadar emeği olan kim var acaba? İnsan neslini ne muhteşem Pallas'ın mızrağı ne de bulutları dizginleyen Iupiter'in Aegis'ni yaratmıştır – haşa! Bir fiskesiyle devasa Olympus'u titreten tanrılar babası ve insanlar hâkimi, keyfi istediğinde elindeki yıldırımlar ve dehşet saçan titan bakışlarıyla tanrıları bile yola getirirken garibanın biri ona danışmadan bebe üretecek olduğunda maskesinin ardına saklanan bir komedyen gibi öyle biçare kalakalır. Stoacılar kendilerini tanrılarla aynı düzeyde görürler ya, gösterin o vakit bana üç kez, dört kez ya da yüz kez feleğin çemberinden geçmiş bir stoacıyı ki bu durum karşısında pes etmesin. Bilgeliğin sembolü olan sakalı –ki keçi de gezdirir bir benzerini– yerinde durur, ama kibirden havalanmış kaşları yelkenleri indirir, kırışık alnı düzleşir, çelik gibi ilkeleri

26 Philautia kendini beğenmişliği, Kolakia dalkavukluğu, Lethe unutkanlığı, unutmayı ve gizemi, Misoponia miskinliği, Hedone haz, keyif ve zevki, Anoia sersemliği, kalın kafalılığı, Tryphe geme gelmezliği, coşkuyu, aynı zamanda yumuşaklığı ve kadınsılığı, Komos, Dionysos için düzenlenen korteje adını veren periyi ve Hypnos uykuyu sembolize eder.

yerlerde sürünür ve bir süreliğine de olsa eğlenceli bir tombalak oluverir. Demem o ki: Bilge kişi eğer baba olmayı kafasına koyduysa sadece benim, evet sadece benim yardımım için şefaat dilemek zorundadır. Âdetim olduğu üzere neden daha da açık konuşmayayım? Ne dersiniz: İnsana hayat bahşeden o önemli organ hangisidir? Kafa, yüz, göğüs, el, kulak, kısacası vücudun hangi sözüm ona değerli parçasıdır bir Tanrı'ya ya da bir insana hayat veren? Bence hiçbiri. Nesli devam ettiren insandaki budalaca bir şey olsa gerek, ne bileyim acayip ve gülünecek bir şey. Öyle ki adını dahi koyamadığım bu şey zihni meşgul ettiğinde yüzde tebessüm beliriyor. Fakat işte tam da budur bütün varlıkların hayatlarını borçlu oldukları kutsal kaynak, yani Pythagoras'ın dediği gibi dört[27] sayısı değil. Mantığınıza sesleniyorum, insan evlilik kurumunun köhneliğinden haberdar olsaydı kafasını evlilik yularına gönüllü uzatır mıydı? Ve hangi hatun kişinin bir adamla işi olurdu, eğer evlilik öncesinde doğum ya da eğitimin ne kadar acı ve tehlikeyle dolu olduğunu bilseydi ya da hiç değilse bu konular üzerine daha önce kafa yormuş olsaydı? Varlığınızı belinize doladığınız evlilik kurdelesine, evliliğinizi de pek zeki olmayan nedimem Anoia'ya borçlu olduğunuza göre, dolaylı olarak ben de işin içindeyim vesselam. Diyelim ki hatunun biri evliliğin acı ve eziyet dolu bu badirelerini bir bir atlattı ve boşandığı hâlde yeniden bu işe yeltendi, o zamana kadar evlilikte çektiklerini ona unuttturan benim tayfamdan Lethe değil midir? Lucretius'un huşu içinde tapındığı, ama şiddetle karşı çıktığı Venus'un bile ben olmaksızın bu meczup kadını ikinci bir evliliğe ikna etmekte yetersiz kaldığını düşünsenize bir. Yani şudur: Benim eserim olan bu uyuşukluğa, bu gülünç oyuna hayatlarını borçlu olan o burunları havada filozoflar –ki bunlara günümüzde keşiş denmekte– ve dahi hükümdar morlarına dolanmış krallar, dini bütün papazlar ve nitekim şair takımının met-

27 "Dört" Pythagorasçıların kutsal sayısıydı, bkz. Luc. *Ait. Auct.* 4

hiyeler düzdüğü tanrılar, evet, ulu Olympus Dağı'na dahi sığmayacak kadar böyle kalabalık bir güruhun tamamı sayemde hayat buldu.

12. Lakin hayata tutunabileceğiniz yer ve tohumu bana borçlu olduğunuzun sizce pek ehemmiyeti yoksa, o vakit bir kulak verin bana size hayatı renklendiren her güzel şeyin müsebbibi olduğumu da bir güzel anlatayım. Hayat da nedir? Ya da soruyu daha doğru biçimde soracak olursak: İçinden hazzı çekip aldığınızda geriye kalan hayat mıdır sizce? "Hayır"larınız çınlaya çınlaya ulaşıyor şu an bana kadar. Hiçbirinizin o kadar bilge olmadığına iddiaya girebilirim (ya da budala olmadığına? Hayır hayır, bırakalım kalsın öyle: Bilge olmadığına) ya da başka yoldan düşünecek olursak: Stoacılar bile, ağza alınmayacak binlerce küfür etseler dahi gönül kapılarını hazza tamamen kapatmamışlarken, şöyle düşünürler: Başkalarına eziyet edecek olursak, hazzı da ikiye katlamış oluruz. İyi de, birileri bana Tanrı aşkına söylesin: Haz hayat içinde yerini almadığı ne zaman –yani budalalığın hayata kattığı tadı çıkaracak olduğumuzda– can sıkıcı, cazibesiz, anlamsız ve çekilmez olmaz. Bu soruya cevaben bırakalım hakkımda yeterince söz etmiş Sophocles konuşsun: "Hiçbir şey bilmemek, en mutlu yaşamdır." Buna rağmen – şimdi size bunu bir de parça parça kanıtlamak gerekecek.

13. İlkin: İnsanın hayatının hiçbir döneminde çocukluğunun ilk dönemlerindeki kadar şirin bir sevgi yumağı olamadığı herkesçe bilinir. İyi de hiç kendinize sordunuz mu, küçük bir çocuk gördüğümüzde neden onu öpücüklere ve sevgiye boğarız ya da amansız bir düşmanın dahi yüreği neden böylesi bir yumurcağın önünde yufkalaşıverir? Budalalığın cezbedici gücü değil de nedir? Kurnaz doğa bebeciği öyle donatmıştır ki nur saçan bu şirin ve savunmasız varlık doğduğu vakit çektirdiği bütün acıları unutturduğu gibi, ilgi ve şefkati de üzerine çeker. Sonra gençlik dönemi çalar

kapıyı! Ne kadar sevinç kaplar yürekleri genç bir insanla karşılaşıldığında. Ne kadar samimiyetle yardımına koşulur böylesi bir gencin ya da destek vermek üzere içtenlikle el uzatılır ona. Peki nereden besleniyor ona yönelen bu sevgi? Nereden olacak, benden tabii! Onun henüz düşüncelerinin ham olması, hatta hiç olmaması, dolayısıyla düşünme derdi olmaması benim eserim de ondan. Ama üzerime vazife olduğu üzere belirtmeliyim ki bu genç yaşlanıp eğitim ve deneyimlerle donandıktan sonra onda erkeksi idrak oluştu mu, artık iflah olmaz biçimde hüsnücemali solar, sinesinde duran kor söner, şakabazlığı ketumlaşır, kuvveti çekilir. Dahası, benden ne kadar ırağa düşerse o kadar solar gönlünün neşesi. Ta ki kaçınılmaz yaşlılık kapısını çalana kadar hem kendine hem de başkalarına eziyet eder. Ben merhamet edip de elinden tutmasam garibin, hiçbir insan dayanamaz bu eziyete. Tıpkı korudukları kahramanları son anda belanın içinden çekip alan tanrılara düzülen şiirlerde olduğu gibi hayat son bulmadan kabrin eşiğinde bir kez daha döndürüveririm onu çocukluğuna. Böylelerine Yunancada halk gayet isabetli biçimde "yeniden çocuklar"[28] der. Peki nedir bu gençleştirme küründe uyguladığım yöntem? Bunun da bir sır olarak kalmasını istemem. Sevgili Lethe'min kaynağı Ruhlar Adası'nda fışkırır yeryüzüne – yer altı dünyasında akıp duran ise cılız bir deredir aslında. İşte buraya getiririm ömrü tükenmek üzere olan ihtiyarları. Burada önce onlara unutma iksirini içiririm, derken üzerlerindeki baskıya duyarsız hâle gelip yeniden birer çocuk olup çıkarlar. "Git işine," deyip gülerler bana ve eklerler ardından: "Senin bu ihtiyarlar tam birer kaçık, akıllarını yitirmiş hepsi de." Tamam, orası kesin, fakat işte yeniden çocuk olma anlamına gelen de bu zaten? Yoksa bunlar kaçıktan farklı olarak kavrama yetisi olmayan birer insan mı? Zira yaşının ötesinde zeki olma iradesine sahip bir çocuk görünce hilkat garibesi

28 İkinci çocukluk dönemi terimi için bkz. Erasm. *Adag.* I 5, 36; Luc. *Sat.* IX

görmüşçesine dehşetle istavroz çıkarır insanlar. İşte bize hak veren halk arasında yaygın bir vecize size:

"Nefret ederim büyümüş de küçülmüş bir çocuktan!"[29]

Düşünsenize bir, yaşı almış başını gitmiş, ama zihni melekelerini yitirmemiş bir insanla kim işi olsun ister? Onun için çoluk çocuğun maskarası olmasın diye garibe kaçıklık sillesi yapıştırırım bir tane. Benim meczubum bilmez bilge kişinin yaşamak zorunda olduğu kasvetli dramı. Benim meczubum çekerken şarabı neşe içinde şakalar yapıp fıkralar anlatır ve hayatın getirdiği zulme dayanmak üzere binbir badireyle sınanan gücü kuvveti yerinde onca insandan da haberi yoktur. Çoğu kez "seni seviyorum" ifadesini de hayatının bu döneminde yeniden keşfeder. Aklı erse edilecek laf mı bu? Bana şükretsin ki sayemde mutlu, çevresinde sevilen ve ettiği eğlenceli laflarla cemiyette yeri olan saygın bir adamdır. Homerus da bahsetmiş nitekim ağzı baldan tatlı laf yapan Nestor'dan, yine ağzı kin kusan Achilles'ten ya da ne bileyim ihtiyarların[30] burçlara oturup vesveseden uzak ağustos böcekleri gibi neşe içinde sohbet etmelerinden. Yaşlılığın çocukluğa attığı son çalımdır: Çocukluk harika bir şeydir, ama ne yazık ki güdüktür ve hayatın belki de en muzip eğlencesini es geçer – gevezeliği. İhtiyarların özellikle tüyü bitmemiş gençler karşısında ve aksi durumda da gençlerin teneşirlik ihtiyarlar karşısında ne kadar yetersiz kaldığını hatırlatmak isterim sizlere. Ondandır ki "Tanrı ne yapar eder, her daim akranları bir araya getirir!"[31] Her ne kadar aralarında kırışıklık ve yaş günü sayısı bağlamında farklar gözlense de aslında ihtiyarlar çocuklar gibidir: Saç-

29 Erasm. *Adag.* IV 1, 100

30 Homeros'un *İlyada*'sında Priamos'un yanı sıra Panthoos, Thymoites, Lampos, Klytios, Hiketaon, Oukalegon ve Antenor gibi bilge ihtiyarların adları anılır. (Hom. *Il.* III. 146-148)

31 Hom. *Od.* XVII, 218

lar kır, ağızlar dişsiz, vücutlar çelimsiz; her ikisinin de gıdası süttür; sendeler, yekinir, anlamsız laflar ederler; hepsi de çocuksu, unutkan ve düşünceden yoksundurlar. Yaşlandıkça daha bir çocuk olurlar ve çocukların yaşamaktan yorgun düşmeyen, yaşlanmaya direnmeyen kıvamına ulaştıklarında da sessiz sedasız el etek çekerler bu dünyadan.

14. İsteyen benimle gelsin de bu yapıtta geride bıraktığım tanrıların merhametim sayesinde dönüşüm sanatını nasıl icra ettiklerini bir görüversin! Gazaba gelince neler yaptıklarına değinecek değilim şimdi; ama bunu en iyi bilen ağaca, kuşa, börtü böceğe ya da bir yılana dönüştürdükleri gözdeleridir,[32] sanki dönüştürmek aslında mahvetmek anlamına gelmiyormuş gibi. Oysa ben insanın varlığına ilişmem, onun hayatının en güzel ve mutlu anlarını yaşadığı döneme dönmesine eşlik ederim. Aslında insanlar bilgelikten ilelebet ellerini bir çekseler ve hiç vakit kaybetmeden benimle birlikte yaşasalar yaşlanma derdinden de kurtulmuş olurlar: Ebedî gençlik ve ebedî neşe can katar canlarına. Nitekim kendi gözlerinizle görüyorsunuz: Şuracıkta kafalarını böğürlerine sarkıtanlara bir bakın; bedenlerini ve zihinlerini felsefe gibi ağır bir işle uğraşarak heder etmiş şu yiğitlere bakın hele, gençliklerinin son demlerinde yaşlanmışlar bile. Neden? Mesleklerinin verdiği ciddiyet ile mütemadiyen yoğun düşüncelere dalıyor olmaları onlarda hayat emarelerini söküp, can sularını emip almış âdeta. Onlara karşılık benim budalalarım sevecen, tombul, toparlak ve semiz cinsten, tıpkı iştah kabartan besili Akarnania domuzcukları gibi. Yaşlılığın en basit bir marazına duçar olmadılar; bilgelik illeti ve salgını bir kez bile bulaşmadı onlara – bir insanın uhrevî saadeti yaşayabileceğini de bilgelerin kafası bir türlü almadı. Bu arada halk dilinde dolaşan manidar bir vecizeyi de hatırlatmak isterim sizlere: Sadece budalalıktır gençliği

32 Daphne'nin ağaca, Keyx'in kuşa, Tithonos'un ağustos böceğine, Kadmus'un da bir yılana dönüştürülmesine gönderme.

miskinliğe iten ve baş belası yaşlılığı defeden.[33] Bu lafa iyice kulak verecek olursak, o vakit Brabantlıları gayet iyi anlıyoruz: Başkası yaşlandıkça aklı, Brabantlı yaşlandıkça budalalığı artar. Gerçekten de başka hiçbir millet yoktur ki onlar kadar muhabbet içinde ahenkli bir hayat sürsün ve yaşlanmayla gelen sorunlardan bu kadar bihaber olsun. Onların komşuları, hayat canbazı Hollandalılar –ki onlar gerçekten hemşerilerimdir– sancağımın altında toplanmış sadık müritlerimdir. İşte bütün dünyanın benden ilham alarak onlara verdiği ismin gerekçesi budur. Üstelik hiç de utanç duymazlar bundan, aksine onlar için bir övünç kaynağıdır. Bırakın o hâlde çeksin gitsin aptal insanoğlu; Medea, Circe, Venus ya da Aurora'ya kavuşup hacı olsun ya da ne bileyim çeşmenin birinden gençlik iksiri içsin: Sonuçta bu iksiri sunacak olan ve sadece seve seve sunan benim. Memnon kızının, dedesi Tithonus'a[34] içirerek gençliğini uzattığı bu sihirli iksiri sadece ben kaynatıp sunarım; değil mi ki lütfumla Phaon'u[35] gençleştirdim ve Sappho bile anında ona sırılsıklam âşık oldu, o hâlde Venus'un ta kendisiyim ben. Her türlü sihirli otu tanırım; kabuğuna çekilmiş gençliği geri döndürmeye, –daha da arzu edileceği üzere– yerinde saydırmaya ve etkisinin keyfini sürmeye muktedir kaynağı tanırım ben. Gençlikten daha güzel, yaşlılıktan daha iğrenç bir şey olmadığının altına imza atmaya hazırsanız, o vakit bana neler borçlu olduğunuzu, size ne güzellikler bahşettiğimi ve sizleri ne berbat şeylerden koruduğumu da kavramış olmanız gerekir.

---

33 Prop. I 19, 17. dizelerine gönderme.

34 Tanrılar Tithonos'a sonsuz hayat bahşettiler, ama sonsuz gençlik sözü veren olmadı. Torununun ricasını kırmayan tanrılar onu bir ağustos böceğine dönüştürüverir.

35 Midilli Adası'nda yaşlı bir kayıkçı, Venüs sayesinde gönül çelen bir delikanlıya dönüşür; öyle yakışıklıdır ki seviciliğiyle nam salmış şair Sappho ona umarsızca gönlünü kaptırır, ancak aşkına karşılık bulamayınca Levkadya kayalıklarından atlayıp intihar eder.

15. Hâlâ ne konuşup duruyorum ben böyle ölümlüler hakkında? İyice bir temaşa edin gök kubbeyi, eğer oralarda bir yerde kazananlar tarafında olmasını bana borçlu olmayan tek bir cana yakın, sevilesi bir tanrı bulacak olursanız yeryüzünün bütün eşekleri bana budala diye anırsın. Nasıl olup da Bacchus kıvırcık bir tanrı olarak kalabiliyor. Ne olacak, her daim çakırkeyif de ondan, ormanda âlem yapıyor, raks ediyor, şarkılar söylüyor ve onunla bununla kafa bulup gününü gün ediyor, tanrıların debdebeli sarayının yanından bile geçmiyor da ondan. Aklıselim bir Tanrı olma kaygısı da yok, aksine vur patlasın çal oynasın; abesle iştigal had safhada.[36] Yunanların onu aptal yerine koyan "Morychus'tan daha sersem"[37] deyimini bile umursayası yok bu Tanrı'nın, o kadar yani (şarap tanrısı hakkında böyle derlerdi, çünkü mabedinin önünde oturduğu vakit önünden geçen bağcılar ona üzüm ve incir suyuna bandırılmış fırça sürme geleneğini yaşatırdı). Geleneksel komedi nasıl da kafa bulur onunla! Örneğin "Bahsetme bana şu sersem Tanrı'dan!" ya da "Babasının uyluğundan koptuğu nasıl da belli!"[38] gibi. Ama sersem ya da aptal bir Tanrı da olsa neşesi hep yerinde, her zaman genç ve zinde, hoşsohbet ve zevküsefa lideri olmak, kalleş bir Iupiter, ansızın ortalığı velveleye veren bir Pan, her yeri küle bulayıp hayatları söndüren, üzerine atölyenin kiri pası sinmiş bir Vulcanus ya da Gorgon başı ve mızrağıyla dehşet saçıp vahşi görünümüyle çevresine korku salan bir Pallas[39] olmaktan çok daha evladır. Ya Cupido neden hep genç kalır? Evet neden? Çünkü beceriksiz ve sakar bir soytarıdır da ondan. Ya o altuni Aphrodite neden solmak bil-

36 Virg. *Georg.* II, 380ff

37 Erasm. *Adag.* II 9, 1

38 Ovid. *Met.* III, 311f. Dionysos'un (Bakkhos) anası Semele oğlunu erken dünyaya getirir. Yaşaması mucizeye bağlı olan tanrıyı babası Zeus uyluğunda taşıyıp hayatta tutar.

39 Pallas Athene bilgelik, strateji, sanat ve mücadeleyi sembolize eden tanrıçadır. Roma mitolojisindeki karşılığı Minerva.

meyen bir güzelliğe sahiptir? Çünkü kendileri kuzenimdir de ondan –bu arada Homerus'un taktığı "altuni" lakabının esin kaynağı da ten renginin babama çekmesidir– ve dudaklarındaki silinmeyen tebessüm uğruna biz şairler ve heykeltıraşlar birbirimizle mütemadiyen didişerek ne eserler ortaya koymuşuzdur. Romalılar başka hangi tanrıyı tüm hazların kaynağı Flora kadar kutsadı?[40] Daha fazlası da var: Biraz da Homerus'un ve daha nice şairin kaleminden sökün edip gelen ulu tanrılara bir kulak verin; hergele itişip kakışmasından başka bir şey bulamazsınız. Örneğin yıldırımların efendisi Iupiter'in zamparalık hikâyelerine ya da kız kurusu Diana'nın karıştırdığı haltlara bir bakın hele. Diana değil miydi soyunu sopunu karşısına almayı göze alıp da Endymion'a[41] ölesiye âşık olan, ama buna rağmen vaktini av peşinde geçiren? Eleştirmekten çekinmeyen, gözünü budaktan esirgemeyen Momus'tur[42] bu meclise işledikleri günahların dökümünü çıkarabilecek olan. Bilirsiniz başına ne geldi onun da: Celallenip kötülükten başka bir şey düşünmeyen Ate[43] ile birlikte saldılar ikisini yeryüzüne; neymiş, ileri geri konuşmaktan geri durmayan bilgelik hurdacısı tanrısal ahengi altüst etmiş. Fakat ne yazık ki aşağıda da –hükümdar sofralarına çökmek şöyle dursun– ona sahip çıkıp sığınacak kuru bir minder sunan bile olmadı itilip kakılmış bu garibe. Oysa benim çanak yalayıcı Kolakia'm kendine ne de güzel yer bulur her soylu meclisinde (kuzuyla kurt ne kadar uyuyorsa birbirine, Momus ile de Kolakia o kadar uyumludur). Bunu gönderdiklerinden beri iyiden iyiye gemi azıya aldı tanrılar. Homerus'un da çığırdığı gibi güllük gülistanlık

40 Erken Roma döneminin çiçek tanrıçası Flora için Floralia bayramları kutlanırdı. Daha sonra kaleme alınan kaynaklarda Flora'nın Roma halkını vârisi tayin eden bir fahişe olduğundan söz edilmektedir.

41 Efsaneye göre Diana sırf geceleri kendisinden habersiz kucaklayabilmek için Endymion'u ebedî uykuya yatırır.

42 Gece tanrıçasının oğlu olan Momus yermek ve alay etmekten sorumludur.

43 Sağduyu ile mücadele eden tanrıça Ate için bkz. Hes. *Theog.* 230ff

bir ortamda kaygısızca geçen günler. Yedikleri haltları yerecek tek bir ahlak bekçisi dahi yoktu artık başlarında. Artık incir odunu Priapus'un hiçbir nüktesi o kadar densiz ya da cadılar ustası zıpır Mercurius'un hiçbir kaba hareketi eşek şakası sayılmayacak. Tanrılar sofrasında haltyedibaşılık işi de Vulcanus'a kaldı. Onun aksak yürüyüşü, geme gelmez çenesi, neşeli hikâyeleri ne kadar da eğlendiriyor tanrıları! Azılı günahkâr Silenus bile Kordax[44] dansından örnekler vermekten utanç duymuyor. Polyphemus trettaneloları[45] berbat bir şekilde icra ederken ve peri kızları da çıplak ayacıklarını kaygısızca sallarken, keçi kılıklı Satirler belden aşağı bir gösteri derdindedir. Ya bunlar olurken Pan ne yapar? O da sersem bir şarkıyla iştirak eder bu müstehcen oyuna. Herkes ve her şey gülümser bu işler olurken, zira ilham perilerini dinlediklerinden daha büyük bir zevkle dinlerler onu, hele içtikleri nektarın etkisi kendini göstermeye başladıysa. Şimdi şuracıkta bir de sizlere içki âleminde kafaları bulduktan sonra tanrıların ne haltlar yediklerini anlatmaya başlarsam, inanın ben dahi kendimi tutamayıp koyverebilirim kahkahayı. Ama kendime hâkim olup çenemi tutacağım, yoksa Olympus'tan gönderilen Harpocratis,[46] Momus'un defterini düren türden şeyler anlattığımı ispiyonlar tanrılara.

16. Artık Homerus misali gökyüzünü terk edip yeryüzüne, ölümlülerin katına inme zamanıdır. Sonuçta burada göreceğiz benim lütfumdan yoksun kalan birisinin ne kadar nutkunun tutulduğunu. Bir kere: Her varlığın anası olan doğanın insanı da yarattığı gözlerden kaçmamalıdır. Doğa ki temkinli olduğundan budalalığın tuzunu sağ olsun yeryüzünün hiçbir köşesinden esirgememiş. Stoacılar bilgeliğin akla itaat etmek, budalalığın ise hevesin peşinden koşmak

44 Atina "Eski Komedya" geleneğinde grotesk hareketler içeren bir dans.

45 Telli çalgılarda tıngırdatma.

46 İsis ile Osiris'in oğlu olan Harpocrates inanışa göre topal ve hastalıklıydı, sessizlik tanrısı olarak geçerdi.

olduğunu söyler. Iupiter de insan hayatında çeşni eksik olmasın, gam ve kederde bulunsun diye düşünmüş olacak ki ayarı yaparken hevesi akıldan bol katmış: Bir dirheme bir okka. Üstelik bunu yaparken aklı kafatası içindeki daracık alana hapsetmiş, geri kalan bütün bedene ise hazzın ve hevesin her türünü cömertçe bağışlamış. Bu yetmiyormuş gibi bedensiz kalan aklın başına iki de zalim musallat etmiş: Yüreğin, o hayat pınarının hemen üstünde sineyi kendine mesken tutmuş olan gazabı ve nitekim hâkimiyeti vücudun ta alt kesimlerine kadar uzanan hazzı. Bu iki kudretli zalime karşı aklın tek başına neler başarabildiğini yaşadıkça her gün görüyorsunuz: Avazı çıktığı kadar bağırır –yapabildiği sadece bu–, haykırmaktan sesi kısılınca da güzelden ve iyiden yana sarf ettiği cümlelerle usulca vaazlar verir. Asiler ise buna karşılık bir ilmek gönderirler kendini assın diye. Asiler onun sesini bastıracak türden bir ağızdan korkunç bir yaygara koparınca artık aklın süngüsü iyiden iyiye düşer ve muharebe meydanını terk eder.

17. Kendisine dizginleri ele alma rolü biçilmiş olan erkek ki dirhemle akıl dağıtılırken ona birkaç zerre fazlasını vermişler, âlemlerin tasarımcısı da onu hak ve görevlerle donatmayı kafasına koyduğundan bana danıştı çoğu kez yaptığı gibi. Benden beklenebilecek biçimde şöyle bir öneride bulundum muhtereme: "Dişisini de yanına koyuver, belki biraz saf ve sersemce bir şey, ama şirin mi şirin ve zarif üstelik; nispeten ağırbaşlı olan erkeğin hayatına aklı kısalığıyla ev ortamında çeşni katar." Plato her ne kadar kadının aklı erenlerden mi, yoksa aklı kısalardan mı olduğunu tam kestirememiş görünse de bu cinsin sıra dışı budalalığını vurgulamak istemiştir zahir. Bir kadın Minerva misali bilge rolüne soyunacak olursa, elde edebileceği başarı bir ineğin doğaya inat tırmanmayı öğrenmekte gösterebileceği başarının iki katı olacaktır. Doğanın belendiği renkleri makyajla açmak ya da suni bir yumuşatma zararı pekiştirecektir. Bir Yunan

atasözünde dendiği gibi, kral esvabı giydirildiğinde bile maymun yine maymun kalmaya mahkûmsa, kadın da kadın, yani hangi maskenin ardına saklanırsa saklansın aklı kısa kalacaktır her daim. Umarım hatunlara budala dediğim için hiçbiriniz bir gaflete düşüp de bana karşı tavır almaz, unutmayın ki nihayetinde ben de bir hatun kişiyim. Ancak akıllarını başlarına devşirecek olurlarsa, erkeklere göre oyuna önde başladıklarının pekâlâ farkına varacaklardır aslında. Öncelikle güzellik gibi bir değerleri var ki bu onlar için her şeyin önünde gelir. Güzellik marifetiyle zalimleri bile dize getirip mazluma çevirirler. Nereden geliyor erkeğin kaba saba gövdesi, tüylü derisi, ormanı sakalı, hasılı gençliğe zıt görünümü. Yanıt çok basit: Aklından. Hatunlara ise kanlı canlı pürüzsüz yanaklar, şuh bir ses, ipeksi bir cilt kalır ki bunlar da onları ebediyen genç kalacaklarmış gibi göstermeye yeter de artar. Erkeklerin hoşuna gitmekten başka ne beklentileri var hayattan? Yoksa neden bu kadar yıkanıp, saç baş yaptırsınlar ya da sürüp sürüştürsünler, takıp takıştırsınlar, hatta bin çeşit naz ve cilve ile kandırma sanatının erbabı olsunlar. Erkekleri, budalalık kadar kendine çeken başka ne var? Bir erkeğin kadına verdiği tavizleri bir düşünsenize! Aşkın sunduğu hazlardan olabildiğince nemalanmak için değer mi? Kadınların cazibelerini sadece budalalığa borçlu olduklarını sanırım kimse yadsıyamaz. Bir erkeğin şehvetini tatmin için kadının gönlünü çelsin diye kulağına neler fısıldadığını düşünsenize. Evet – artık biliyorsunuz en leziz ve nadide meyveleri hangi bahçeden devşirdiğini hayatın.

18. Fakat kimileri, hele yaşlılar, kadınların o ahu gözlerine bakmaktansa önlerindeki kadehlere bakıp meşkin letafetinden dem vururlar. Kadının olmadığı meclislerde bir şeylerin güdük kalıp kalmadığına bırakalım başkaları karar versin; lakin kesin olan bir şey var, o da budalalığın katılmadığı her âlemin yavan kaldığıdır. İşte bu nedenle ne sahte ne de sahici bir şaklabanlıkla olsun kahkaha tufanını tetik-

leyecek hiç kimsecikler bulunmaz orada. Ne yapılır o vakit? Güldürmeyi meslek edinmiş ya da etrafına neşe saçan dalkavuğun biri parayla da tutulsa getirilip sokaktan oturtulur sofraya ki yiyip içtiklerine mahsuben kupkuru meclise yaydığı eğlence ve budalalıkla meze olsun. Eğer göz, kulak, kalp ve gönül de birlikte tıkınmıyorsa, kahkahalar ortalığı kasıp kavurmuyor, şaka ve nükte gırla gitmiyorsa, o vakit önüne yığılmış onca çerez, turta ve birbirinden leziz envaiçeşit yiyecekle mideyi tıka basa doldurmanın ne anlamı olabilir ki Tanrı aşkına? Dolayısıyla böylesi güzide ortamların güzide şakalarını üreten de benden başka kimse değil. Bu tür içki meclislerinde neler yapıldığını gayet iyi bilirim ben: Kral taçlandırma, zar atma, kadeh tokuşturmakta yarışma, bira kupasını en hızlı kafaya dikme, yarenlik timsali Philotes eşliğinde bir şarkı tutturma, dans ya da pantomim sergileme – bütün bunlar yedi bilgenin bir araya gelip birlikte kafa patlatmak suretiyle ortaya koyduğu eserler değil, her biri hiç zorlanmadan insanoğlunun selameti için hizmetine sunulmuş değerli birer buluştur. Bütün bunların temelinde şu mantık yatar: Üzerlerine ne kadar budalalık belenmişse, o kadar çeşni katarlar hayata. Hayatın tadı buruksa, o vakit adı hayat olamaz. Zaman geçtikçe ister istemez hayatın buruklaşacağının bilincinde olmak yok mu, işte bu, insanın doğasındaki varlığa karşı tiksinti duygusu, ancak bu tür eğlence ve gösterişle bir nebze olsun bastırılabilir.

19. Belki bu cümbüş de hitap etmiyordur bazılarınıza. Böyleleri belki de huzuru dostları ve sevdikleri arasında buluyor, dostluğun hava, ateş ve su kadar gerekli olduğunu düşünüyordur. Hatta belki de bunun en elzem şey olduğunu, bunu insanlığın elinden almanın onun güneşinden ışığı çekip almayla eş anlamlı olduğunu düşünüyorlardır. Onlara göre şerefli bir olgu olsa gerek dostluk –sanki onlar açısından bunun bir anlamı var–, nitekim filozoflar da dostluğu insanlığın en yüce kazanımları arasında saymıştır hiç çekinmeden.

Peki şimdi şuracıkta sizlere bunun da tümüyle benim eserim olduğunu kanıtlayacak olursam ne yaparsınız? Kanıtı da hile ve desise dolu dolambaçlı yollardan değil, apaçık öyle bir koyuvereceğim ki önünüze, en kalın kafalılarınız bile hak verecek bana, çünkü onları parmağımın ucunda oynatacak kıvama getireceğim, tıpkı Minerva gibi. Eğer birisi sevdiklerinin hatalarını görmezden gelip de onlar hata üstüne hata yaparken iki gözünü de sımsıkı kapatır, âdeta rüyada gibi anlamsız konuşur ve cehaleti gerçek mucize yerine koyarsa sizce bu davranışlar budalalığın sınırlarını zorlamaz mı? Bu kişi sevdiklerinin benlerini öper, burunlarından fırlamış et benlerini şirin bulursa ya da bir baba şaşı oğlunun sükûnet bahşeden bakışlarından söz ederse – siz de budalalığa ramak kaldı demez misiniz? Bırakalım aklıevveller ister üç, ister dört kez "Yaşasın!" diye haykırsınlar, burada da budalalığın becerisine tanık olabilirsiniz – benim cevabım şöyle:

"Sadece odur size gösteren, nasıl dost edineceğinizi
Ve bulduğunuz dostu nasıl kollayıp gözeteceğinizi"

Ne var ki bu sadece sıradan ölümlüler için geçerlidir, zira bunlar şunu kabul etmek zorundadırlar:

"Hepimiz onca beşerî hatayla geliriz bu fânî dünyaya
En önemsizlerimiz de yapışıp kalır en mükemmel hataya"

Tanrı benzeri bilgeler arasında dostluk zinhar oluşmaz ya da diyelim ki oluştu, o vakit kasvetli ve tatsız olacağından pek az insan bunlarla arkadaş olmak ister – "kimsecikler olmaz" demek iddialı olur. Herkes az çok kaçık, hatta herkes birbirinden daha deli olduğundan ve sadece kendi dengi ile vakit geçirmek istediğinden böyledir bu. Bu karanlık simalılar ortak yönlerini keşfetseler de kurdukları her ne menem dostluk ise sağlam bir şey değildir ve kısa ömürlü olmaya mahkûmdur, çünkü her biri öyle kılı kırk yaran ve uzağı gören cinstendir ki dostlarının hatası söz konusu olduğunda

Epidaurius'un kartalı ya da yılanı kesilirken, kendi hataları söz konusu olduğunda da hayâsızca bunları geçiştirir, sırtlarındaki kamburu dahi görmez olurlar. Demek oluyor ki herkesin doğadan gelen kusurları ve zaafları vardır; bunlara bir de yaşları ve eğitimleri itibariyle farklı olmalarını, insan hayatı boyunca yapılan aptallıkları, şapşallıkları, ne bileyim kaderin her bir bireye reva gördüğü envaiçesit silleyi de katmak gerekecektir – sorarım size: Her daim kendi çıkarını kollamaya şartlanmış şu Argus erkekleri arasında bir saatliğine bile olsa nasıl samimi bir dostluk kurulabilir? Peki sizce bunları bu çıkmazdan kurtaracak, Yunanın da bizleri şaşkınlığa gark edecek biçimde "saflık"[47] diye yorumladığı budalalık veya saçma bir nezaket çözümünü üreten kim? Bilumum ihtiras ve şehveti uyandıran ve besleyen Cupido'nun, yani tanrının bilirsiniz ne kadar kötü gördüğünü; güzel olmayanın ona güzel görünmesinde olduğu gibi, herkes kendi takkesini beğenir ya da aşkı yeni keşfetmiş delikanlıyla körpe kız misali hatun nene hâlâ dedenin maşukudur. Bu böyle sürüp gider her yerde ve herkes için için gülüp durur olup bitene – ama tarafları birbirine bağlayıp mutlu bir beraberliği sürdüren böylesi gülünçlüklerdir.

20. Dostluk hakkında sarf ettiğim sözler, çözülmez bir bağ olmasa da evlilik için haydi haydi geçerlidir. Aman Tanrım: Dalkavukluk, şaka, saflık, kendini aldatma ve olmadığı gibi görünme türünden bana hizmet eden takımın gayretinden yoksun kalan kadın-erkek beraberliğinin ömrü acaba ne kadar uzun olabilirdi, boşanma veya daha kötü hâller ne kadar yaygınlaşırdı, düşünmek bile istemiyorum! Binlerce çift evlenmeye dahi kalkışmazdı, çünkü damat adayı ağırbaşlı ve mazbut görünümlü müstakbel zevcesinin evlilik öncesinde ne gibi oyunlarla gönül eğlendirdiğini toz kaldırmadan ve sabırla konu komşuya sormak suretiyle et-

47 Euitheia (uysallık, safdillik) sözcüğü için bkz. Plat. *De re publ.* 400e; Plat. *Phaed.* 242e

raflıca bir araştıracak olsa onların şaşılacak biçimde nasıl ser verip sır vermediğine hayretle tanık olacak ve kendisine yutturulmaya çalışılan sıradan aklayıcı ifadelere de safça inanmak zorunda kalmayacaktır. Evlilik öncesi soruşturma yapılmaması durumunu da budalalığa yamamak isteyenler var; her ahvalde böylesine akıllıca bir tutum her iki tarafta da evlilik için elzem olan ev içi ve akrabalar arası dengeleri peşinen getirecektir. Aldatılmış erkek aldatan karısının döktüğü gözyaşlarını öpücüklere boğarken etrafta boynuzlu, gavat veya buna benzer ifadelerle sarakaya alınır alınmasına, ama böyle bahtiyar biçimde yanılmak, kıskançlık nöbetleriyle kendi kendini yiyip bitirmekten ve işlenen cürmün akabinde canhıraş feryatlar koparmak suretiyle ele güne rezil olmaktan evla değil midir?

21. Kıssadan hisse: Benim dâhil olmadığım hiçbir beraberlik sevinç ve mutluluk bahşedici olamaz. Yeryüzünde hiçbir halkın yöneticisine katlanamayacağı gibi, hiçbir bey kuluna, hiçbir nedime hanımına, hiçbir öğretmen öğrencisine, hiçbir arkadaş arkadaşına, hiçbir hatun erine, hiçbir mal sahibi kiracısına, hiçbir yoldaş yoldaşına, hiçbir âlemci de içki sofrasını paylaştığı âlemciye dayanamazdı. Birbirlerini çekmek, nazlarına katlanmak, gerektiğinde akla hizmet edip her iki gözlerini de kapatmak ya da baldan leziz budalalığı karşılıklı ağızlarına çalmak zorundadırlar. Bu lafları kavramakta güçlük çektiğinizi görüyorum, lakin dahası da var.

22. Kendinden nefret eden biri bir başkasını sevebilir mi? Böyle biri kendiyle kavgalı olan başka biriyle uyum içinde olabilir mi? Kendine eziyet çektirip yine kendi kendine çokbilmişlik taslayan böyle bir insan başka birine huzur verebilir mi? Bu sorulara olumlu yanıt veren varsa, o budalanın dik âlâsıdır. Ancak: Bana kapıyı gösteren de hiç kimse ile geçinemediği gibi kendi benliği bile ona tiksinti verir, sadece varlığı bile onu iğrendirmeye yeter ve kendi düşmanı olup çıkar. Kimilerine doğadan âlâ başka üvey ana mı var bu fâni

dünyada; baksanıza, bazı insanları öyle dertler ve düşkünlüklerle donatmış ki kendilerine dahi hayırları olmayan bu garipler nasıl olup da bir başkasını bulsun ve bir de onunla birlikte hayatı kotarsın? Hâl böyle olunca sinesinde barınan, hayatın üstesinden gelmekte kullanabileceği bir nebze işe yarar malzeme de körelip kötürüm bir hâle gelir zamanla. Ölümsüzlerin ölümlülere en yüce armağanı olan güzellik de özentiyle karışırsa ne işe yarar? Sen ya da bir başkası hayatın hangi sorununa sadece sanatta değil, yapılabilecek her şeyde "Nasıl?" sorusunun zevk belirtisi olarak insanı yönlendirdiğinde olduğu gibi ölçülü ve zevkli çözümler üretebilir? Böylesi durumlarda kendi kız kardeşinden öte sevimli bir varlık –kendini beğenmişlik– elinden tutmayacak olsa yandığının resmidir. Peki kendini güzel bulmak, kendine hayran olmak budalalığın zirvesinde olmak değil midir? Öte yandan şu soruyu da sormak gerekir: Özün sana haz vermiyorsa, o vakit nasıl ortaya şirin, sevecen, güzel bir şey koyabilirsin? Aşkı kanatlandıran iksirim olmaksızın hiçbir ateşli hatip dinleyicilerinde söyleviyle, hiçbir müzisyen ezgileriyle, hiçbir tiyatro sanatçısı sahnede mimikleriyle, hiçbir şair dizelerinde esinleriyle, hiçbir ressam fırçasından dökülen onca renge rağmen kül renginin sefilliğinden kurtulup tablosuyla heyecan uyandıramaz. Dahası, iksirimi içmeyince ne hekimler dilenmekten, ne Nireus gibi erkek güzelleri Thersites kadar çirkinleşmekten, ne her daim genç kalan Phaon bir Nestor kadar yaşlanmaktan, ne zeki Minerva aptal şabalak bir domuza dönüşmekten, ne ağzı kalabalık bir hatip pepeme bir çocuk gibi laf gevelemekten, görmüş geçirmiş kalender bir adam da köyünden hiç çıkmamış şapşal bir köylüye benzemekten kurtulamaz. İşte bu kadar önemlidir başkalarını kazanmadan önce herkesin kendini pohpohlayıp doğru yolu bulması. Eğer hâlinden hoşnut olmaksa mutluluk –inanın bana– kendini beğenmişlik insanı en kısa yoldan cennete ulaştıracaktır. Onun hüküm sürdüğü

her yerde herkes dış görünüşünden, aklından, kökeninden, bulunduğu mevkiden, gördüğü muameleden, memleketinden hoşnuttur. Bu diyarlarda hiçbir İtalyan bir İrlandalıyla, hiçbir Trakyalı bir Atinalıyla yer değiştirmek ya da hiçbir Scythialı, bozkırlarını Ruhlar Adası ile değişmek istemez. Bakın da görün, yeryüzünde süregelen bütün eşitsizliklere rağmen doğa her şeyi adil biçimde dengelemek için nasıl emek harcıyor. Ne aptalca bir laf ettim şimdi! Çeyizin en çok göz nuru dökülmüş, en nadide parçası bu değil mi aslında? Ve hepsinden önemlisi – benim rızam olmaksızın kimse boyundan büyük işlere kalkışamaz ve keşfinde önderlik etmediğim hiçbir sanat hayat bulamamıştır.

23. Yoksa bunca yiğitlik öyküsü savaşlardan almıyor mu kaynağını? Tanrı aşkına, incir çekirdeğini doldurmayacak bir sebepten birbirleriyle cenge tutuşmalarına ve belki biri diğerinden az da olsa, tarafların yarardan çok zarara uğramalarına ne demeli? Savaş alanında canından olanların ardından sanıyor musunuz ki içtenlikle ağıt yakan biri çıkar? Her iki cephede de demirden mızraklılar saf tuttuğunda, "borazanlar acı acı uluduğunda"[48] mürekkep yalamaktan kanları seyrelmiş, buz gibi olmuş, mecali kalmamış âlimlerin ne faydası olur? Bu cüsseli ve güçlü yiğitler gerçek birer cengâver, alabildiğine cesurdurlar, ama onlarda akıl aramak gafletinde bulunmayın. Yoksa Demosthenes misali bir savaşçı mıdır sizin ülkünüz? Değil mi ki Archilochus'un önerisine uyup düşman ufukta belirir belirmez kalkanını atan ve haracı hazırlayan? Ne ödlek bir hitabet ustası o öyle![49] Savaşta düşünmenin bile anlamı büyüktür derler. Özellikle de kumandanlarda, ama filozofça değil, askerce. Peki, bu kahramanlık mesleğini icra edenler kimdir? Kim olacak: Haydutlar, fahişelere kucak açanlar, yol kesenler, kana susamış katiller, saman kafalılar, dolandırıcılar ve daha nice

48 Verg. *Aen.* VIII, 2

49 Erasm. *Adag.* II 2, 97

benzeri insanlık tortusu. Aralarında sadece üstü kandil yağı kokan filozofları bulamazsınız.

24. Nitekim filozofların ciğeri gündelik hayatta da beş para etmez. Her ne denli bilgece olmasa da Apollo'nun bir kehanetinde yegâne bilge olarak nitelediği Sokrates kanıtlamıştır bunu: Günün birinde Apollo ölümlü ahaliyi karşısına alıp da onlara hitap etmeye kalkıştığında bir kahkaha tufanıdır kopar. Buna tanık olan Socrates kendisine tevdi edilen bilge unvanını kibarca ve bilgece reddedip bunun sadece Tanrı'ya yakışabileceğini söyler. Aklı başında olan olan Socrates haklı olarak bilge kişinin siyasetten uzak durmasının gerekliliğini vurgulamıştır burada. Aslında belki de söylemek istediği şuydu: "İnsan olmak kaygısı mı taşıyorsun, o hâlde bilgelikten sakın kendini!" Nitekim davası görüldükten sonra baldıran zehri içip canına kıymasına yol açan da bilgeliği değil miydi? Bulutlar ve fikirler üzerine kafa patlatırken, bitin ayağını ölçerken, sivrisineğin çıkardığı sesin gürlüğüne şaşıp kalabilirken gündelik hayatın üstesinden gelmekte işine yarayacak temel bilgileri edinmeyi unuttu. Fakat üstadın en zor anında yardımına koşan öğrencisi Plato değil miydi? Aman ne tuhaf bir koruyucu o! Kalabalığın gürültüsüyle kontrolünü kaybetmiş, konuşmasının daha başında basireti bağlanmıştı. Ya Aristoteles'in öğrencisi Theophrastus'a ne demeli? Halkın önüne çıkmış, ama ağzını bıçak açmamıştı – sanki kurt görmüş kuzu gibi öyle donakalmıştı.[50] Böyle birinden savaş alanında askerleri yüreklendirmesi beklenebilir mi? Isocrates'te nasıldı durum? O da hayatı boyunca o kadar utangaçtı ki bir kere olsun ağzını açıp bir şeyler söylediğine tanık olunmamıştır. Roma belagat sanatının babası M. Tullius'un[51] dahi konuşmaya başladıktan sonra ilk cümlelerini erkekliğe yakışmayacak titreme nöbetleri içinde âdeta kekeleyen tıfıl öğrenci gibi

50 Bu anekdotun dayandırılabileceği antik bir belge yoktur.

51 Marcus Tullius Cicero (MÖ 106-MÖ 43)

sarf ettiği bilinir. Tehlikenin ne türden olduğunu gayet iyi bilen Fabius[52] usta hatipliğin emaresi olarak satmaya çalışır bize bu durumu. Ama o vakit de başarının önünde bilginin engel oluşturduğunun altını çizmiş olmuyor mu apaçık? Henüz kansız sözcük savaşlarında korkup bayılanlar, silahlar çekilip kan dökülmeye başlayınca ne halt edecek? Tam bu sırada Plato'nun o pek sevilen –Tanrı biliyor ya– dillerden düşmeyen o cümlesi geliyor akla; hani krallar filozof ya da filozoflar kral olduğunda devletlerin de mutlu olacağından[53] dem vuran cümle var ya, işte o! Ama Tanrı esirgesin! Tarihçileri düşünün, yönetim bir filozof bozuntusunun ya da edebiyat düşkünü birinin eline düşerse zararlı kişiler devletlerin yöneticisi olmuş olur. Cato soyu[54] da bunu açıklayacaktır: Bunlardan yaşlısı fiyaka düşkünlüğüyle ülkedeki barışı tehlikeye sokmuş, genci de Roma İmparatorluğu'nun bekası için kendini öyle kurnazca savunmuştu ki ülke tepetaklak gitmişti. Brutus'u, Cassius'u, Gracchus soyunu bir hatırlayın. Ya da Cicero'yu getirin aklınıza; Demosthenes Atinalıların başına nasıl bela olduysa Cicero da Romalıların başına bela olmuştu. Ya Marcus Antoninus?[55] Aslında iyi bir imparator olduğunu kabul etmek gerekiyor, fakat filozofbaşı olması hasebiyle kulları tarafından sevilmediğinden, hatta kendisinden nefret edildiğinden bunun aksi de kolaylıkla iddia edilebilir. Şunu da kabul etmek gerekir ki Marcus Antoninus vârisi olacak kirli emellerin adamı[56] üzerinden ülkesine çok daha fazla zarar vermiştir. Kendisini

52 Marcus Fabius Quintilianus (yaklaşık 35-100), Romalı hitabet ustası.

53 Plat. *De re publ.* 473c

54 Marcus Porcius Cato Censorius (MÖ 234-MÖ 149), Yaşlı Cato, Romalı devlet adamı, hukukçu, hatip. Marcus Porcius Cato Uticensis (MÖ 95-MÖ 46), Genç Cato, Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde yaşamış politikacı ve devlet adamı.

55 Marcus Aurelius Antoninus Augustus (121-180), 161-180 yılları arasında Roma imparatoru.

56 Marcus Aurelius Commodus Antoninus (161-193), 180-193 yılları arasında Roma imparatoru.

bilgelik uğruna adayan insan cinsi oldum olası bahtsızlıktan muzdariptir, bilhassa çocukları söz konusu olduğunda; bu da herhâlde kötülüğün yayılmasını engellemek üzere doğanın önlem almasından kaynaklansa gerek. Bu nedenledir ki o büyük Cicero'nun oğlu yoldan çıkmış[57] –bunu biliyoruz– ve yine bu nedenledir ki o bilge Socrates'in çocukları babalarından çok analarına çekmişti. Adamın biri "Külliyen aptaldı bunlar" diye az ama öz laf etmiş ya bunlarla ilgili, işte öyle yani.

25. Devlet meseleleri söz konusu olduğunda yulaf görmüş eşeğe dönüşmekle[58] yetinseler hadi neyse. Gündelik hayatın her safhasında ve her fırsatta beceriksiz davranır mı insan? Çağır sofrana bir bilgeyi – bak da gör, asık suratı ve usandıran sorularıyla nasıl iştah kaçırıyor. Dansa çağır onu, deve dans ediyor dersin. Halk eğlencelerine götür, bak sevimsiz suratını görür görmez halkın keyfi nasıl kaçıyor. Peki, ne yapar seyircilerin arasında yerini alan bilge Cato'muz? Hiç gülesi olmadığından kalkıp gider az sonra tabii ki. Bir sohbete dalıverince ansızın sanki ortalığı kurtlar basmış gibi kasvet çöker ve suspus olur herkes. Alışveriş mi yapması gerekiyor, biriyle mi buluşacak ya da gündelik hayatın gereği herhangi bir işini mi görmesi lazım, kaskatı kesilir kalır kereste gibi. Ailesine ya da devlet babaya yararlı olmak bir yana dursun, kendi işini dahi doğru dürüst görmekten acizdir. Çünkü hayata dair en basit bilgilerden yoksundur; halkı evirip çeviren ahlaki ve düşünsel geleneğin de keza yabancısıdır alabildiğine. Bilge, yaşam tarzının ve düşüncelerinin farklı olmasıyla, halkın teveccühüne mazhar olamaz, zira onun gözünde halk arasında olup biten her şey budalalığın ta kendisidir ve budalalar bu oyunu kendi aralarında oynamak isterler. Herkesi birden karşısına almak-

57 Plin. *Nat. Hist.* XIV, 28

58 Erasm. *Adag.* I 4, 35

tansa, o da Timon[59] gibi inzivaya çekilip ve yalnız başına bilgelik merasında otlayıp dursa ya gönlünce!

26. Ama yeniden konumuza dönecek olursak: Hangi güç çok önceleri yaşayan, kaya ya da meşe kütüğünü andıran o insanlardan birer toplum oluşturmayı başardı acaba? Dalkavuklukla karışık bir maskaralık mı var işin içinde? Amphion ve Orpheus'un lavtası hakkında yayılan efsane de bundan bahsediyor nitekim. Her şeyi göze almış Roma plebleri[60] ne olmuştu da düşmanıyla barışık yaşamaya karar vermişti birdenbire. Buram buram felsefe kokan ateşli bir konuşma mıydı onları ikna eden? Tanrı esirgesin – mide ve diğer uzuvlar için sersemce ve çocukça bir menkıbe midir? Bundan daha nezih olmayan tilkili ve kirpili bir hikâyede Themistocles'in başına gelmişti bu tarz bir şey.[61] Bir bilgenin attığı nutuk –yaptıkları alavere dalavere ile millete yular takan Minos ile Numa'nın öyküsünü bir yana bırakalım– ne Sertorius'un efsanevi geyik uydurmasının,[62] ne çift köpek besleyen Spartalı oyununun,[63] ne de kuyruğu yolunmuş beygir komedisinin[64] yerini tutabilir. Evet efendim, işte ancak bu türden ıvır zıvır ile halkı etkileyip üzerinde tahakküm kurabilirsiniz.

27. Pekâlâ hangi ülke Plato'nun ya da Aristoteles'in yazdığı anayasayı kabullenmiş veya Socrates öğretisini uygula-

---

59 Lukianus'un *Timon* adlı komedisi.

60 Plebler: Sıradan halk kitlesi.

61 Plut. *Moralia*: Themistokles'in Hayatı.

62 Sertorius, Iber Yarımadası'nda yaşayan yerli halkları beyaz bir dişi geyik aracılığıyla tanrılarla irtibat halinde olduğuna inandırmayı başarmıştı.

63 Lykurgos'un eğitimin gücünü ve önemini halkına anlatmak için aynı bağlamda doğan, ancak farklı eğittiği iki köpekle ilgili anekdot için bkz. Plut. *Apophth. Lacon.* 225

64 Aklın fizik gücünün önünde yer aldığını Iber halkına ispatlamak isteyen Sertorius, iki kişiye biri uysal diğeri vahşi iki atın kuyruğunu yolma görevi verir. Uysal atın kuyruğunu güçlü bir asker, vahşi atın kuyruğunu ise yaşlı ve çelimsiz bir adam yolacaktır. Asker uysal atın kuyruğuna asılır ama başarısız olur. Çelimsiz ihtiyar ise vahşi atın kuyruğunu tel tel çekerek görevi başarıyla yerine getirir.

mıştır? Peki kim ikna etmişti Deciusları yer altı tanrılarına ulaşmak için kendini uçurumdan atmaya?[65] Kimdi Quintus Curtius'un aklını çelen yer yarığının içine atlaması için?[66] Sanırım anlamsız bir nam tutkusu ya da karşı konulmaz cazibesiyle kimilerini kendine çeken, ancak bilgemizin uğursuz mu uğursuz bulduğu bir Siren olsa gerek. Mütevazı, tebeşir beyazı esvaplar içinde halka yaltaklanan, onun gözüne girmeye çalışan, onca aptalın teveccühüne mazhar olmak için yarışan, tezahürat karşısında böbürlenip sanki bir deniz mucizesiymiş gibi kendini teşhir eden, pazar yerinin ortasında dikilenden daha budalası nedir derler. Bunların yanında isimlerin ve soy isimlerinin uydurulması da var. Fındık kadar yer kaplamayan insanları göklere yükseltmek, canavar ruhlu zalimleri resmî şölenlerle tanrılar katına yüceltmek büyük bir budalalıktır. Hatta öyle ki gülmek için Democritus yalnız başına yeterli olamaz. Tamam ama yine de burada yeşerir işini bilen şuara kaleminden dökülen bilumum kahramanlık öyküleri. Budalalıktır nitekim devletler kuran; ondan beslenir bütün devlet erkânı, ulema takımı, komutan tayfası ve dahi her türlü meclis ve yargıçlar. Sonuçta insanların yaptıklarının tümüne budalalık oyunu diyebiliriz.

28. Gelelim sanatlara! Kurnaz kafaları böyle sözüm ona değerli becerileri marazlı muhayyilesinde canlandırıp torunlarına öğretmeye iten de nedir acaba? Nam ve payeye olan düşkünlük değil midir bu? Uykusuz geceler ve biteviye çabalarla isim yapma sevdasına düşmek; yankı veya duman gibi gelip geçen bu şey her ne ise, işte bu mostralık aptalları her

---

65 Bir söylenceye göre konsül Publius Decius Mus Romalıların savaştan muzaffer olarak çıkmasını garanti altına almak için intihar etmek suretiyle kendini feda etmiştir.

66 Kaynaklar Curtius Marcus'un MÖ 362 yılında Roma'nın merkezi kabul edilen Forum'un önünde peyda olan bir yer yarığına (Lacus Curtius) atı, zırhı ve silahlarıyla atladığını belirtir. Çünkü kâhinler Roma'nın en kıymetli varlığının bu yarığa verilmesi gerektiğini, aksi takdirde yarığın asla kapanmayacağını bildirmişlerdir. Livius VII 6, 5-6 ve Varro V, 148-150

daim kendine çekmiştir. Bu aptallıktan medet uman da yok değil, zira kaçıkların ektiğini sizler biçiyorsunuz.

29. Kahramanlık ve sanatkârlığın benim eserim olduğunu böylelikle kanıtlanmış oluyorum. Peki basiretimi kanıtlamaya kalkacak olursam ne olacak? "Ateşle suyu çiftleştirmeye kalkışmıyor musun?"[67] diyerek alay edenler çıkacaktır. Bırakın alaya devam etsin bunlar, sanırım bunu da başaracağım. Sadece bana kulak vermeye devam etmenizi rica ediyorum. Uygulamadaki başarılar akıllı olmanın ölçüsü olarak kabul edilecek olursa, zeki yerine konmak, sadece korkudan veya mahcubiyetten hiçbir işe kalkışmayan bilgeye ya da hiçbir şeyden kaygı duymayan budalaya yakışmaz mı? Budala mahcubiyet nedir bilmez, olası tehlikeleri hesaba katma alışkanlığı da yoktur. Bilge kendinden evvelkilerin yazdığı kitaplara sığınır ve bunları karıştırmak suretiyle sözcükler arasında eşelenip durur. Budalaya gelince, o her işe kendi soyunur ve başarılı olmak için elinden geldiğince gayret eder. Hâl böyle olunca da gerçek zekâ olduğuna inandığım olguyu elde eder. Kör Homerus dahi görmüş nitekim bunu:

"İşler olup bittikten sonra budalanın da aklı başına gelir."[68]

Çünkü hayatı boyunca yol kesip insanı ilmin anahtarını edinmekten alıkoyan iki şey vardır: Kara duman bulutuyla gözlerine mil çeken utanç ve her tehlikenin, böylelikle her türlü hazza ulaştıracak cesur eylemin önünü de kesen korkudur başına bela. Her ikisinin de başarıyla üstesinden gelebilecek olan yalnızca budalalıktır. Binlerce farklı durumda asla yüzünün kızarmamasının ve çekinme nedir bilmemenin ne kadar işe yaradığını çok azınız bilir. Ama akıllı olmak olguların temeline bakabilmek anlamına geliyorsa, bu yetiye sahip olmakla övünenlerin aslında bundan ne kadar uzaklaştığını göstereceğim şimdi sizlere. Öncelikle yerkürede her

67 Erasm. *Adag.* IV 3, 94

68 Hom. *Il.* XVII, 32

şeyin iki tarafı olduğunu kabul etmeliyiz, birbirinden çok farklı iki yönden bahsediyorum, tıpkı Alcibiades'in sözünü ettiği Silenus[69] misalinde olduğu gibi. Dışta ölü olan içeriden bakıldığında yaşar ve bunun aksi de geçerlidir; güzel olan güzel olmayana, zengin olan fakire, utanç verici olan gurur kaynağına, bilgili bilgisize, güçlü güçsüze, kıymetli kıymetsize, neşeli gamlıya, talihli talihsize, dostça olan hasmane olana, şifalı olan ise dert verene dönüşür, yani kısacası Silenus misali ansızın her şey yer değiştiriverir.[70] Bu çok mu felsefi geldi size? O zaman izin verin kalın kafalılarınızın dahi anlayacağı biçimde anlatmaya çalışsın Minerva. Herkes kralların zengin ve kudretli olduğunda hemfikirdir. Lakin gönül zenginliği yoksa ve yokluktan çekiyorsa aslında fukara biçarenin tekidir. Üstelik çok fazla lekeye bulanmış bir ruhu da var, o artık rezil bir köledir. Bu şekilde felsefe yapmayı sürdürebilirim, ama burada tek örnek yetsin. "İyi de nereye varmak istiyorsun?" diye soranlarınız olacaktır. Onlara şu hususa dikkat etmelerini salık veririm: Eğer aranızdan biri çıkıp da sahnede sanatını icra eden oyuncunun maskesini –yüzünü seyircilere teşhir amacıyla– indirecek olursa oyunun içine etmiş olacağından kuduz it gibi taşlanmaz mı? Birden her şey yeni bir çehreye bürünür: Az önceki kadın bir erkek, delikanlı bir ihtiyar, kral kaşla göz arasında garibanın teki ve Tanrı da İblis'in ta kendisi oluverir. Sonuçta yanılgılardan yoksun kalan oyun anlamını tamamen yitirmiştir – demem o ki maske ve makyajdır izleyenleri büyüleyen. Hayat da tiyatro oyununa benzer bir şeydir, maskesi düşene kadar herkes bu oyunu sürdürür. Hayattır nitekim insanlara olduklarından farklı roller biçen: Az önce morlar kuşanmış bir kral olan bir bakarsınız paçavralar içinde bir köle oluvermiş. Bir yanıltmacadır sürüp gider, ama bir ko-

69 Yunan mitolojisinde Silenos ile peri kızı Nymphe'den olma yarı at yarı insan Silenler.

70 Xen. *Symp.* IV, 13; Plat. *Symp.* 215a

mediden de farklı bir şey beklenemez doğal olarak. Şimdi bilge bir kişinin gökyüzünden düştüğünü ve feryat etmeye başladığını canlandırın bir an zihninizde. Herkesin başını semaya kaldırarak efendimize bakar gibi baktığı bu kişinin insanlıkla bir ilgisi yoktur; tıpkı bir sığır gibi güdüleri yön verir ona. Çünkü insan yerine konmayan bir köledir ve iğrencin de en iğrenci efendilerine hizmet eden bir bedbahttır o. Birine dese ki, "Ne diye ağlayıp dursun ölüp göçmüş babanın ardından? Gülmen gerekir oysa! Değil mi ki bu dünyada sürdürdüğü hayat ölümün ta kendisiydi, o hâlde yeni başlamadı mı peder bey yaşamaya? Ya böbürlenip duruyorsa soyağacıyla? Sadece ne idüğü belirsiz bir piç değil, üstelik şövalyelik payesinin yanına dahi yaklaşamayacak kadar her türlü erdemden fersah fersah uzak." Bu adam bu türden konuşmaya devam edecek ve herkes ona deli ya da budala yaftası yapıştırması dışında nereye varacak bu iş diye düşünecek. Abartılmış bilgelik ne kadar sersemce ise zıvanadan çıkmış akıl da bir o kadar tehlike arz eder. Aşırı gerilmiş bir zekâ gerçeklerle yüz yüze olmadığı gibi, ne yol yordam sorar ne de en eski âlemci adabı olan "ya zıkkımlan ya da yaylan"[71] kuralına riayet eder. Üstelik bir de komedinin bundan böyle bir komedi olmaması talebinde bulunur. Zeki olma kaygısı güden herkese derim ki: Sen bir insansın, iyisi mi sana biçilenden daha fazla zekâya meyletme ve diğerleri gibi yap; bak, gülerek tek gözlerini kapatıp enayi yerine konmaktan gocunuyorlar mı? Derler ki: Budalaların yaptığı da zaten budur! İyi ama ben de buna karşı çıkmıyorum ki! Sadece hayat denen bu komedinin kurallarının böyle olduğu konusunda bana hak verilsin istiyorum, hepsi bu.

30. Ve şimdi – ölümsüz tanrılar, dosdoğru yüzünüze mi haykırmalı, yoksa susmalı mıyım? Söyleyeceklerim doğrudan da doğruysa niye susayım ki? Ama böyle bir işe kal-

71 Erasm. *Adag.* I 10,47

kışmadan önce Helicon'dan[72] çıkıp gelmesi için Musalara davetiye göndermeli.[73] Malum ya, en ufak zorlukta bile onlardan medet umar şair taifesi. O nedenle hakkımdır sizlere sığınmak ey Iupiter'in kızları, zira bilgeliğe, saadetin o doruğuna –rakiplerimin ifadesiyle– sadece budalalığın elinden tutarak varılabilir. Tutkuların budalalığın demirbaşı olduğunu inkâr eden hiçbir filozof yoktur. Nitekim bizzat onlardır bilgeyle budalayı şu şekilde birbirinden ayrı tutan: Birine akıl, öbürüne ise tutku yön verir. O nedenle Stoacılar sanki marazdan sakınır gibi her türlü aşırı heyecandan sakınırlar bilgelerini. Sadece uygunsuz heyecanlardır azimli insana basamak olan ve bilgelik limanına giden yolda ona yön veren. Görevini hiç savsaklamadığı gibi elinden gelenin en iyisini yapsın diye azimli insanı hep dürter ve ateşler. Seneca her ne kadar baş Stoacı da olsa, bana hararetle karşı çıkar: Hiç aman vermeden bilgesinin sinesindeki son tutku zerresini de söker alır. Yazık doğrusu: Böyle davranarak bize insan bırakmaz, geriye kala kala yeni bir tanrı tipi kalır, daha önce hiç var olmamış ve de olmayacak türden bir tanrı;[74] daha anlaşılır şekilde söylemek gerekirse: Mermerden bir insan sureti, bilumum insani duygudan yoksun bir puttur önümüze diktiği. Her neyse: Varsın gönüllerince biçimlendirsinler kendi bilgelerini –sevenlerini ellerinden almaya kalkan yok– ve isterlerse onu başlarına çalıp Plato'nun Devlet'ine gitsinler, fikirler diyarına ya da ne bileyim Tantalus'un Bahçeleri'ne.[75] Böyle bir insanın önünde dehşet saçan bir canavardan kaçarcasına çil yavrusu gibi dağılır. O insan ki ne aşk ne de merhamet bilen Marpessa

72 Yunanistan'ın Boiotia bölgesinde ilham perisi Musaların oturduğu Helikon Dağı, Hes. *Theog.* 1ff

73 Virg. *Aen.* VII, 641

74 Xen. *Mem.* I 4,7; Plat. *Tim.* 29a.; 31a

75 Erasm. *Adag.* II 1, 46. Antik Çağ'da sahipsiz ülke, kimseye ait olmayan topraklar için kullanılan bir deyimdir. Latincede "Terra Nullius" olarak ifade edilen bakir topraklar kolonileşme sürecinde büyük bir önem taşımıştır.

gibi[76] kulakları doğal hareket ve eğilimleri duyma yetisini tamamen yitirmiş ve ruhtan sıyrılmıştır. Her şeyin farkına varır, her şeyi tanır, Lynceus[77] gibi her şeyi deler geçer bakışlarıyla, elinde gönyesiyle her şeyi ölçer ve hiçbir şeyin peşini bırakmaz. Sadece odur kendine yeten, sadece o zengindir, onun aklı başındadır, odur sadece kral, o hürdür, kısaca: O sadece yalnız başına her şeydir, ancak kendince böyledir bu. Arkadaşla işi olmaz – kimsenin de arkadaşı değildir zaten. Sözünü esirgemeden kendilerini asmalarını salık verir tanrılara. Yeryüzünde olup biten her şeye çılgınlık gözüyle bakıp bir yana atar ve güler geçer. Ne etkileyici bir şahsiyet değil mi? Mükemmel bir bilge de zaten böyle canlanır insanların gözünde. Farz edelim şöyle bir seçeneğe sahipsiniz: Hangi ahali böyle bir önder ya da hangi ordu böyle bir komutan arzular? Hangi hatun yoldan çıkmış böyle bir adamla beraber olmayı düşünebilir? Hangi hancı bu nitelikte bir yolcu barındırmak ister? Hangi yanaşma bu tarz bir efendi arzu eder? Ya da kim onun yamacında olmak ister Tanrı aşkına? Böyle birinin kahrını çekmeye peşinen razı olmaktansa budala yığınından herhangi birini çekip alsanız daha akıllıca olmaz mı? Budalalar yığınının kendini kabullenmeyi öğrenmiş herhangi bir ferdiyle, sevecen bir eş, kadim bir dost, hoşsohbet bir arkadaş, mülayim bir yoldaş ya da geniş anlamda kendini "insanlığın gereklerine kapatmamış" bir insanla daha mutlu olunmaz mı? Bu bilgelerden çektiğim bana yetti. İyisi mi budalalığın diğer olumlu taraflarından bahsedelim şimdi biraz da.

31. Birisinin yüksekçe bir gözlemevinde dikilip de Iupiter'in insanlara neler yaptırdığını, onların biçare feryatla-

---

76 Marpessa, Paros Adası'ndaki bir dağın adıdır. Bu dağın kuzeyindeki mermer ocaklarında Antik Çağ'ın en nadide, beyaz ve neredeyse saydam mermerleri çıkardı.

77 Yunan mitolojisinde Aphareus ile Arene'nin oğlu Lynceus aynı zamanda İdas ve Peisos'un kardeşidir. Lynceus tanrılar tarafından duvarların ötesini ve yer altını görebilecek yetenekle donatılmıştır.

rını kaydettiğini mi sanırsınız bre gafiller. Öyle olsaydı bu görevi yerine getiren gözlemcinin doğumun ne berbat bir süreç, bakımın ne kadar emek gerektiren bir iş, çocuğun yediği onca dayağı, erkeğin ekmek uğruna çektiği nice çileyi, yaşlılığın ne eziyetli, ölümün ne gaddar olduğunu bir bir not alması gerekirdi. Yığınla hastalık var insan sağlığını tehdit eden, belalar âdeta pusuya yatmış ve bir musibet öbürüne davetiye çıkarıyor. İnsanın insana yaptıklarını bir tarafa bırakalım: Yoksullaşma, esaret, iftira, hakaret, işkence, kalleşlik, sadakatsizlik, aşağılama, kavga, aldatma... Hoş kumsaldaki kum zerreciklerini burada bir bir sayacak hâlim yok! İnsanlara bu hayat nasıl reva görüldü, gazabı dinmek bilmeyen hangi tanrı onları bu feryat vadisine hapsetti, bunu sizlere açıklayabilecek durumda değilim. Bunları bir yana bırakalım, bütün bunlara tanık olan bir kişi çaresizlik içinde hayatları son bulan Miletuslu bakireleri kendine örnek almaz mı?[78] Kimler tiksinti duydukları hayata kendi elleriyle son vermiş bir bakalım: Bilgeliğin en hakikatli dostları değil mi bunlar? Diogenes, Xenocrates, Cato, Cassius, Brutus, bakın hele Chiron... Bunları tek tek anlatmaya başlamayayım şimdi. Aralarında bir Chiron var ki ölümsüz olarak yaşayabilecekken kendi çağırdı ölümü! Anladınız mı şimdi insanların hepsi bilge olsaydı, ne olurdu bu dünyanın hâli? O vakit yeni bir çamur, Prometheus'a benzer yeni bir çömlekçi gerekirdi bu dünyaya. Oysa korumam altındaki tebaa hiçbir şey anlamaz ya da düşünmez; gam taşımaz, tasa nedir bilmez ve her şeyi de hayra yorar; onlara neşe veren her şey varlıklarına hoş bir çeşni katar. İşte böylesine kalıcıdır sefaletin üstesinden gelmek için yaptığım yardımlar; kof sinelerinden çoktan çekilip uçmuş da

78 Plut. *De Virt. Mul.* II, *In Opp. Mor.*; Miletos'ta bakire kızların toplu intihar modasından söz eder. Buna çözüm bulamayan şehir halkı bir bilgeye danışır. Bilge, intiharlarının ardından çıplak olarak meydanda teşhir edileceklerini ilan etmelerini söyler. Bu uygulanır ve sorun başarıyla çözülür.

olsa hayat, zinhar feragat etmez, ona umutla tutunurlar. Bir anlamda: Yaşamak için ne kadar az gerekçeleri varsa bir o kadar haz alırlar ondan ve bıkkınlık katiyen çalmaz kapılarını. İnsan demeye dilim varmıyor, o Nestor yaşına ulaşmış ihtiyarların ortalıkta dolandığını gördükçe bana minnet duyarsınız, hani konuşurken dili dolaşan, yürürken sendeleyen, bunamış, dişleri dökülmüş, ak sakallı, kellerden söz ediyorum ya da Aristophanes'in dediği gibi o "kir içinde, beli iki büklüm, mutsuz, buruşmuş, kelleşmiş, dişleri dökük ve pipisi içine kaçık..."[79] biçarelerden. Ama gelin görün ki hâlâ var oldukları için keyifleri had safhada, her gence taş çıkarırlar: Kırlaşmış perçemini boyar, kafasına sahte saç ekleyip kelini örter, bulup buluşturur diş sıkıştırır ağzına ve bir de bakarsınız bir küheylan gibi duruyor karşınızda. Bu kart horoz, mumyanın daniskası, evet işte böylesi bir civan, gönlünü günahsız gencecik bir kıza kaptırıp, çapkınlıklarıyla ağzı süt kokan bir züppeyi bile utanca sevk ederek çiçeği burnunda biçarenin izdivacına talip oluverir, hem de başkalarına örnek olsun diye çeyiz dahi düzmeden yapar bunu. Ve bu durum öylesine gündelik ve sıradan bir şeydir ki ahali bunu yadırgamadığı gibi gayet takdire şayan bulur. Kadınlarda ise durum daha da şahane: Sanki kabirlerinden yekinip henüz çıkmışçasına çelimsizlikten yarı ölüye dönmüş olan onlar değilmiş gibi, "Hayat ne hoş!" diye kendince mırıldanarak kızışmış it ya da Yunanın erkek domuzu misali aranıp duran bu kadınlar değil midir? Parayı bastırıp yakışıklı bir oğlanı kapatır, derilerini bilumum boyayla sıvar, ayna önünden kalkmaz, aşağılarda fışkıran kıllarının kökünü kazır, pörsümüş memelere rağmen cilve ve işveyle şehvetten uzak erkeği baştan çıkartmaya çalışırlar. Susadıklarından fazla içip genç kız danslarına katılır, aşk mektupları çiziktirirler. Konu komşu gülüp geçse de onlar endamlarını hoş bulur, kâh baldan tatlı saadet denizinde yüzer, kâh

79 Aristoph. *Plut.* 266ff

kendini beğenmişliğin doruklarına tırmanırlar – nasıl olur bu? Tabii ki merhamet ve himmetim sayesinde. Bu kimlere gülünç geliyorsa, o zevat bir düşünsün bakalım, kendisine biçilen saatlerin keyfini budala ama huzur içinde sürmek yerine gidip kendini asacak uygun bir dal aramak mı daha iyi acaba? Böyle bir hareketin şerefli bir insana yakışmayacağı iddia ediliyorsa, o vakit onlara budalalarımın bu tür konulara pek kulak asmadığını hatırlatmak isterim: Ya bu zararın farkına dahi varmazlar veya varsalar da pek umurlarında olmaz. Kafaya isabet eden bir taş – aman evlerden ırak! Peki ya hakaret, onur kırma, rezalet ve paylama? Bunlar insana hissedildiği oranda acı verir, hissedilmiyorsa fena şeyler değildir. İsterse bütün halk insanı ıslıkla aşağılasın, o kendini alkışlamakla meşgulse ne zararı var bunun? Bu başarıyı neye borçlu peki – budalalığa tabii ki.

32. Evet sadece bana borçlu, ama durun bakayım, "Saçma!" diye bağrışan filozof itirazları işitiyorum sanki. Diyorlar ki: "İşte mutsuz olmak da bu zaten: Kendini budalalığın büyüsüne kaptırmak, yanılmak, aldanmak, hiçbir şey bilmemek." Ben de onlara derim ki: Orada eksiğiniz var beyler! Bunun anlamı insan olmaktır. O nedenle "mutsuz" sıfatını kullanmanıza bir anlam veremiyorum; böyle doğmuşsunuz bir kere, harcınız bu, yapınız bu, ortak mirasınız bu nitekim. Ama bir varlık kendi yapısına sadık kaldığı için mutsuz olmaz. Aslına bakarsanız insanoğlunun acınacak bir varlık olduğu düşünülebilir, çünkü ne kuş misali uçar, ne çoğu mahlukat gibi dört ayak üstünde yürür, ne de bir boğa gibi haşmetli boynuzlarla donanmıştır. Öte yandan gramer bilgisinden ve pasta yeme becerisinden yoksun olduğu için atın en görkemlisini bahtsız, jimnastikle işi olmadığı için boğayı da zavallı saymak gerekir. Fakat at gramer bilmiyor diye nasıl bahtsız değilse, insan da budala olduğu için aynı şekilde bahtsız değildir, bu onun tabiatı gereğidir. Fakat laf ebeleri bıkıp usanmadan beni köşeye sıkıştırmaya

uğraşır. Şöyle iddia ederler: "İnsanoğlu müstesna bir armağan olan bilim ile donatılmıştır; donatılmıştır ki doğanın ihmal ettiklerini ruhunun kudreti ile telafi etsin." Sivrisineğin, hatta bilumum ot ve çiçeğin yaratılmasında tabiat ana bunca cömert davranıyor, sıra insana geldiğinde işi savsaklıyor, sonra onun bu kusurunu da bilim kapatacak öyle mi? Kusura bakmayın ama bunu benim kafam almıyor. Hayır efendim, iş şöyle cereyan etti: O lanet Theutus[80] yok mu, bunları iblisçe bir niyetle icat etmiş olmalı. Onun icadından hayır gelecek değildi ya: Nitekim Plato'nun anlattığı sağduyulu kral fevkalade zekâsıyla yazının icadına dair şöyle buyurmuş: Kendisine fazilet bahşetsin diye icat edilen şey şimdi ona felaket getiriyor. İnsanın başına bela diğer tayfayla birlikte bilimler de onun hayatına girecek bir kapı aralığı buldular. Kesin olan, her fenalıkta olduğu gibi bu işte de ecinni takımından mürekkep çapulcularının parmağı olduğudur (isimlerinin de "bilenler" anlamına gelmesi zaten fazlasıyla manidardır). Altın Çağ'ın o safdil insanları bilimin zırhından istifade etmeden hayatlarını idame ettirmiş, doğa onları bir başına gütmüş ve gayet güzel yol göstermişti. Dil bilgisiyle ne yapacaklardı? Zaten hepsi aynı dili konuşuyordu ve konuşmak anlaşılır olmak dışında hiçbir kaygının ürünü değildi. Diyalektik ne işlerine yarayacaktı? Henüz birbiriyle çatışan öğretiler yeryüzüne yayılmamıştı. Retorik de ne halta yarayacaktı? Kimsenin kimseyi yerden yere çalası yoktu ki. Kuralların yasalar kitabına mıhlanmasına gerek mi vardı? Çünkü esaslı yasaların anası "fenalık" henüz icat olunmamıştı. O dini bütün mahcubiyetleri edepsiz ve meraklı olup da yıldızların çapı, yörüngesi ve etkilerini hesaplamaya ya da her şeyin müsebbibi olan "ilk başlangıç" gibi doğanın sırlarını kurcalamaya kalkışmıyordu henüz. Bir fâninin haddini bilmeden çıkıp bilgeliğe soyunması günah sayılırdı o zamanlar. Gök

80 Plat. *Phaed.* 274c, d. Platon'a göre harflerin ve sayıların mucidi.

kubbenin ötesinde nelerin bulunduğunu araştırmak ya da sorgulamak akıllarına dahi gelmezdi o insanların. Mamafih Altın Çağ'ın o katışıksız ve duru masumiyetine hile ve cinlik bulaştıkça –yukarıda da belirttiğim gibi– meşum cin tayfası bilime hizmet edecek keşifler yaparak nifak tohumları saçtılar insanlar arasına. Pek az insanın ilgisini çekti bunlar o dönemde. Sadece Chaldaealıların[81] batıl inançları ile o zamana kadar mızmız, miskin ama memnun mesut yaşayıp giden Yunanların yenilik merakı yüzünden gramer örneğinde olduğu gibi zihni gerçek birer işkence tezgâhına geren buluşlar sayılamayacak kadar arttı. Sadece gramer bile insanoğluna ömrü boyunca işkence etmeye yeter.

33. Ancak bu sanat dalları arasında en muteber olan, insan aklına –yani budalalığa– en yakın durandır. Nitekim açlıktan midesi sırtına yapışan ilahiyatçı, iliklerine kadar donan doğa bilimci, kahkahaları üstüne çeken astrolog ve kaale alınmayan da mantıkçı değil midir? Sadece hekimdir "bir nebze de olsa dengeyi bulan".[82] Ancak burada bile geçerli olan şudur: Ne kadar cahil, pervasız ve insafsız ise o kadar bey saraylarında görev yapar; sonuçta hekimin şifa zanaatındaki becerisi şimdilerin modasına uygun olarak birine yanaşma ve şaklabanlık yetenekleriyle de doğru orantılıdır. Bu kategoride birincilik değilse de ikincilik hukuk bezirgânlarının hakkıdır. Bunların işlerini filozoflar ağızlarına dolamış, alay edip dururlar. Kanımca bu mesleğin eşeklere yakıştığı hususunda hemfikirdirler, oysa eşeğin keyfi tutumu belirler irili ufaklı her şeyi. İlahiyatçı semavi mahfazayı enine boyuna araştırırken ve bu esnada sefaletin her türlü kahrına katlanıp bit ve pire ile boğuşurken bunların gayrimenkullerinin sayısı kabardıkça kabarır.

---

81 Chaldaealılar, astronomi ve astroloji ile ilgilenen Güney Mezopotamya halklarındandır.

82 Homeros'un "terazide dengeyi koruyan" sözüne istinaden. (Hom. *Il.* II, 514)

34. Budalalığa en yakın zanaatlar en kutlu olanlardır. Bu mantıkla hareket edildiğinde de nereye varılır? Kim doğanın uyarıcı sesine kulak verip de hiçbir bilime bulaşmamış ise aranızda en bahtiyar olan odur. Zira doğanın ne hatası ne de kusuru vardır, yeter ki insanoğlu mutlak kudretin takdiriyle çekilmiş sınırları zorlamaya kalkmasın. Doğa gösterişin her türünden nefret eder; onun tebaasından olup da sanata bulaşmadığı için bozulmamış her canlı çok daha sağlıklı serpilir. Yoksa görmüyor musunuz bilimle asla alakası olmayan ve doğadan başka öğretmen tanımayanların yaşayanlar arasında en mutlu mahlukat olduğunu? Gösterin bakalım arılardan daha bahtiyarını ve keramet sahibi olanını. Üstelik bunlarda beş duyunun hepsi de yok. Böylesine muhteşem mimari mucizeler başka nerede, kimde gözlenebilir? Hangi filozof ne zaman ve nerede bunlarınki gibi işleyen bir devlet kurmayı becermiş? İnsanın doğasına daha yakın duran ve dolayısıyla onun yanı başına postu sermiş olan at ise insanın mağduriyetinden pek güzel yararlanır. Hemcinslerine yenilmekten utandığı için yarışlarda ölesiye koşturur; savaşlarda binicisiyle birlikte zafer peşinde koştuğundan onunla birlikte delik deşik olup dünya değiştirir. Keskin geminden, sağrısına saplanan mahmuzlardan, zindana benzer ahırdan, kırbaç, değnek, bukağı ve ilmekten henüz bahsetmiş bile değiliz. Sanır mısınız ki at bütün bunlardan çekindiği için katlanır esaret çilesine? Hayır, bu çilenin sebebi binicisinin yiğit bir cengâvere yakıştığı üzere düşmanını acıyla sınayıp dize getirme arzusudur. Bu durumda sineklerin ya da kuşcağızların varlığı daha kutsaldır. Durduk yere bir insanın hışmına uğramadıkça gönülleri ve içgüdülerince yaşar dururlar. Kuşlar ne zaman ki kafeslenir, bir de insan taklidi yapmaya başlarlar, o taptaze albenileri de uçar gider. Çünkü sanat her yerde ve her daim her şeyi çarpıtırken doğanın elinden çıkan daha büyük bir neşe kaynağıdır. O müthiş

Pythagoras horozu[83] adında birbir suratlı: Filozof, adam, kadın, kral, sıradan yurttaş, balık, at, kurbağa, sünger[84] – ve hiçbir canlının insan kadar mutsuz olmadığını açıklamıştı. Pythagoras'a göre insan dışında hiçbir canlının doğal sınırlarla bir sorunu yokken, insan kendi varlığına zincir vurduğunu düşündüğü her şeyi kırmak eğilimindedir.

35. Bu horoz insanlar arasında cühelayı ulema ve cemiyet erkânına tercih eder.[85] O malum Gryllus[86] da keza çok bilen Odysseus'tan çok daha kurnazdı, çünkü yiğitler yiğidi denizcilerle uğursuz serüvenlere atılmak yerine ormanlarda homurdanıp dururdu. Menkıbeler babası Homerus'un insanlarının neredeyse her daim sıkıntı ve eziyet içinde olduğuna bakılırsa onun da farklı bir düşüncede olmadığı gözlenir. Hani bir Odysseus'u yok mu, onu hep bilgelik timsali gibi teşhir eder, örneğin bir Paris, Aiax ya da Achilles'e bu rolü zinhar biçmez. Peki neden? Çok basit: Çünkü o açıkgöz ve dalavereci kesinlikle Pallas'ın sözünden çıkmaz, fazla zekidir ve işlerine doğanın karışmasına da elinden geldiğince izin vermez. İnsanlar arasında bilgeliğin havarileri mutluluğa en uzakta olan varlıklarsa –ki bunlar, ölümlüler, ölümsüzlere öykündükleri ve bilimin ağır silahlarını kuşanmış devleri doğaya karşı sahaya sürdükleri için iki misli budaladırlar– o hâlde en az bahtsız olanlar da hayvani yaradılış ve budalalığa en yakın duranlar ve insan aklı üzerine kafa patlatmayanlar olacaktır. Şimdi bunu mantığın alengirli yollarından giderek sonuç çıkarmalarla değil de somut bir örnek yardımıyla kanıtlamaya çalışalım: Kaçık, budala, eşek, ahmak veya bunlara benzer yakıştırmaların muhatabı olan insanlardan daha mutlusu varsa, bütün tanrıların gazabı üzeri-

83 Luc. *Gall.* 4ff

84 Plin. *Nat.* Hist. IX, 69

85 Luc. *Gall.* 4ff

86 Plut. "Gryllos ya da akılsız hayvanların aklı," burada domuz Gryllos ile kurnaz denizci Odysseus arasındaki diyalog söz konusudur.

me olsun! Bu iddia belki size aptalca ve sıra dışı gelecektir, ama Iupiter adına, inanın yerinde bir tespittir. Çünkü ilkin: Bu insanlar ölüm korkusu tanımaz –Tanrı biliyor ya epeyce ürkütücü bir mesele–, vicdan azabı bilmez, ölüler üzerine anlatılanları umursamaz, hayaletlerden ya da ruhlardan çekinmezler. Bahtsız olma kaygısıyla ızdıraba, saadet beklentisiyle de umudun peşi sıra gelen işkencelere gark olmazlar. Kısaca: Bu hayatı dolduran binlerce dert onlarda yara açmaz. Arlanma, çekinme, ikbal hırsı, gıpta veya ihtiras bilmezler. Nitekim neredeyse itaatkâr sığırlarımız kadar küt ve duyarsız iseler, bunlar –isteyen ilahiyatçılara sorsun– günah işlemeyi nasıl becerecekler? Aptal bilge, bana bir iyilik yap da düşün bakalım, yüreğine gece-gündüz kaç kez uğrayıp tarumar ediyor sineni dehşet ve kasvet. Hayatının bütün sızı ve acısını yığıp bir tepe oluştur bakalım, oluştur da ahmak tebaamı ne fenalıklardan koruduğumun farkına var artık! Sürekli şen şakrak, şaka ve kahkahalarla kendi aralarında yaşayıp doldurmazlar mühletlerini; huzuru, neşeyi, sohbeti ve muhabbeti gittikleri her yere birlikte götürürler. Sanki insan hayatının kasvetli ciddiyetine bir hüzme olsun huzur düşsün diye tanrıların keyifli bir anlarında insanoğluna bahşettiği birer armağandır onlar. Genel olarak hiç kimse kimseyi beğenmezken, ahmaklar hemcinslerini kendi canından ve kanından görüp samimiyetle bağırlarına basarlar. Herkes onları çevresinde görmek, yedirip içirmek, okşamak ve kucaklamak ister. Başına bir şey mi geldi, herkes yardımına koşar, cezadan korkmadan ağzına geleni söyler. Onu kırmak nasıl hiç kimsenin aklına dahi gelmiyorsa, yabani hayvanlar da rahat bırakır: Ondaki masumiyet kokusunu alırlar âdeta. Ahmaklar, ben başta olmak üzere, tanrıların demirbaşıdır, o nedenle itibar sahibidirler.

36. En kudretli krallar dahi onlarla mesuttur. Aralarından bazıları soytarısı olmadan bir lokma yiyemez, sarayından dışarı bir adım atamaz, hatta onsuz bir saat dahi

yaşayamaz. Bu yüzden zilli soytarı külahı taşıyan adam, utanç verici biçimde birkaç hayranı bulunan, doktorluk kepi taşımaya ruhsatlı vakur adamdan çok daha yukarıda bir mevkidedir. Ama onun cemiyetteki yerinin neden daha yukarılarda olduğu bir sır ya da mucize değildir. Bilgeler can sıkıcı ne varsa eşeleyip çıkarır, efendilerini usandırırlar; bildiklerinin aksine inat, çoğu zaman "gerçeğin tortusunu hassas kulaklara fısıldarlar". Oysa bu efendiler, kendilerinin peşinde oldukları şeyleri soytarılarda bulurlar, üstelik nerede ve nasıl olacağını kendileri belirleyerek: Sohbet, kahkaha, zaman öldürme. Ve yabana atılamayacak bir yeteneği daha var ahmakların: Sadece onlar dürüst ve gerçekten yanadır. Fakat gerçekten daha çok övülen ne vardır? Değil mi ki Platon bile Alcibiades'e dayanarak gerçeğin şarap ve çocuklarda olduğunu söylüyor,[87] o hâlde ben de Euripides'in bildik lafını gerekçe göstererek bu kıymetli şeye sahip çıkarım vesselam: "Ahmakça konuşup durur ahmak."[88] Zira ahmağın kalbindeki cömertçe çehresine ve diline yansır. Oysa bilgeler –yine Euripides ağzıyla söylemek gerekirse– iki dillidir; biriyle gerçekleri, diğeriyle de işlerine geleni zikrederler. Karayı aka, akı karaya çeviren; aynı ağızdan aynı anda hem soğuk hem sıcak üfüren; ikna edici söylemleri yüreklerindekinden çok farklı olan ve bütün bunları göz önünde bulundurduğumda onca debdebe içinde yaşayan kudretli efendilerin aslında ne zavallı ve biçare insanlar olduğunu fark ediyorum. Zira dalkavukları kendilerine dost belledikleri̇nden gerçekleri bütün çıplaklığıyla söyleyebilecek gerçek dostlardan yoksunlar. Şimdi kudretli efendilerin gerçeği duymak istemediğini, bu yüzden de dobralığından çekindikleri bilgelere pek sokulmadıklarını söyleyeceksiniz bana. Kralın gerçeklerden nefret ettiği doğru bir saptama. Ama bir garabet var ki sıkı durun şimdi: Ahmaklarımın ağzından sadece gerçeğe değil, gerçek

87 Plat. *Symp.* 217e
88 Eurip. *Bacc.* 369

haz ile karışık kabalığa tanık olursunuz; bilgenin kellesine mal olan, ahmağın diline pelesenk olur; bu da onların büyük neşe kaynağıdır. Eğer insanı yaralamıyorsa, gerçeğin derinliklerinde kendine yer bulmuş temel bir büyü vardır. Mamafih bu iyiliği sadece ahmaklara bağışlar tanrılar. Bu nedenle olsa gerek, böylesi insanlara zaafı vardır hatun kişilerin, kaldı ki onlar da kendi mizaçları itibariyle zaten keyfe ve anadan üryan olmaya meylederler. Bunlarla bir araya gelip ne haltlar yediklerini –kimi zaman gereğinden fazla ciddiyet bulaşmış da olsa– eğlenceli oyunlarda izlersiniz. Günahlarının üstünü örtmek mevzubahis olunca dilberler daha bir mucit kesiliyor sanki.

37. Ahmak şansı meselesine geri dönmek gerekirse: Haz ve neşe içinde geçen hayatlarının ardından ölümden azıcık olsun çekinmeden dosdoğru Elysium[89] yolculuğuna çıkarlar, çıkarlar ki Tanrı'nın rahmetine kavuşup orada ebedî şölenler düzenleyen kulları birbirlerini bilumum herzeleriyle eğlendirsinler. Pekâlâ, bir bilgenin alın yazısıyla bizim ahmak tayfasının kaderini karşılaştıralım: Kafanızda bir bilge örneği canlandırın ve onun yanına dikin! Çocukluğu ve gençliği avucundan kayıp gitmiş, onca bilimi öğrenecek diye kıymetli yaşamı uykusuz gecelerde kafa patlatmakla geçmiş biri olacaktır bu ister istemez. Ona baktığınızda yine yaşamı boyunca neşe kadehinden bir yudum olsun içmemiş, her zaman eli sıkı, yoksul, kederli, içine kapanık olduğu gibi, kendine karşı hırçın ve insafsız, etrafındakilere karşı ise usandırıcı ve aykırı bir adam göreceksiniz. Dahası soluk benizli, sıska, hastalıklı ve yarı kördür; zamanından önce yaşlanmış, hayattan elini eteğini çekmiştir – şimdi sorarım size: Zinhar yaşamamış birinin ölmesi de ne demek oluyor? Alın size bilge tasviri!

89 Roma mitolojisinde Elysium ya da Campus Elysius, Yunan mitolojisinde ise Elysion ya da Elysion Pedion diye geçen, yer altına göçtükten sonra özellikle tanrı gözdelerinin ruhlarının huzur bulacağına inanılan yer, cennet.

38. Buyrun bakalım, yine geliyor kulağıma Stoacılardan yükselen kurbağa vıraklamaları: "Çılgınlıktan daha zavallı hiçbir şey yok diyorlar. Nitekim sıra dışı ahmaklık çılgınlığa komşudur ya da çılgınlığın ta kendisidir. Zira çılgınlık akıldan ırak gezinmekten başka nedir ki?" Şu adamlar iyiden iyiye yoldan çıkmıştır. Musalar lütfedip de elimizden tutacak olursa, şu ettikleri lakırdıyı enine boyuna irdeleyelim bakalım: Kabul, keskin zekâlılar vesselam; filhakika bir de –Plato'da okuduğumuz kadarıyla– ikiye ayırınca, tek bir Venus'tan nasıl iki Venus, tek bir Cupido'dan nasıl iki Cupido çıkacağını gösteren Socrates'i örnek alsalar,[90] o vakit bu diyalektik ustaları da akıllı geçinebilmek adına pekâlâ çılgınlıklar arasındaki ince ayrımın farkına varabilecektir. Çünkü her çılgınlık felaket anlamına gelmez, aksi takdirde ne Horatius "... yoksa o tatlı çılgınlık benimle mi oynuyor?"[91] diye sorardı, ne Plato şair, kâhin ve sevenlerin geme gelmez tutkularını hayatın en yüce meyveleri arasında sayardı,[92] ne de kâhin Sibylla, Aeneas'ın yer altına inmesini "çılgınlık"[93] olarak nitelerdi. İki tür çılgınlık var: Birini yer altını kendine mesken tutmuş korkunç öç tanrıçaları engereklerle yerleştirir insanın koynuna – savaş düşkünlüğü, doymak bilmez altın hırsı, rezil ve günahkâr kılan aşk, baba katli, fücur, mabet hırsızlığı ve benzeri soysuzluklar ya da günahkârın vicdanına öç melekleri üşürme. İlkinden çok farklı olan ikinci çılgınlığa gelince: Bu benden alır kaynağını ve insanın emellerini süsleyecek en muhteşem şeydir: Eğer aziz yanılgı yüreğe çöreklenen dert baskısını hafifletir ve onu talihe boğarsa o vakit durulur bu çılgınlık. Burada adı geçen çılgınlık gerçek bir ilahi lütuftur, nitekim yüreğini kemiren dertlerden arınsın diye bu cihette yazar Cicero da sevgili Atticus'una.[94] O

90 Plat. *Symp.* 180d
91 Hor. *Od.* III 4, 5
92 Plat. *Phaed.* 244a
93 Verg. *Aen.* VI, 135
94 Cic. *Att.* III 13, 2

bildik Arguslu da aklını kaçırmamıştı herhâlde: Kendini bir sanrıya kaptırmış ve günlerce boş tiyatroda oturup gülerek ve el çırparak eğlenmişti. Sahne boştu belki, ama birbirinden hoş oyunlar ardı ardına sergilenmekteydi. Derken adamını saldı hayatın orta yerine:

"Aziz bir dost, hatta anlayışlı bir kocadır,
Kölelerine karşı da anlayışlı olabilir,
Tepinmez şarabı içilmiş bulunca."[95]

Aklından zoru olduğunu düşünen akrabaları onu ecza marifetiyle tedavi edince aklını başına devşiren adam didişmeye başlar onlarla:

"İyileştirip ölüme hazırladınız beni canlarım,
Sinemden arzularımı kaçırdınız, göçüp gitti cananım,
Saadetimi çaldınız, bahtsız ve biçare şimdi bağrım."[96]

Haklıydı: Akrabaları yanlış yoldaydı ve onların bu zavallıdan daha çok ihtiyacı vardı harbak kürüne, çünkü huzur bahşeden tatlı bir çılgınlığın sanki bir illetmiş gibi şifalı otlar marifetiyle bedenden sürülmesi gafletine düşmüşlerdir. Fakat her duyu ya da zihin yanılmasını çılgınlık olarak tanımlamanın doğru olup olmadığının da hâlâ tam olarak bilinmediğini vurgulamak isterim. Miyop birinin bir katırı merkep sanması ya da zevksizlik abidesi bir şiirin birileri tarafından sanat yapıtı olarak değerlendirilmesi çılgınlıktan bahsedilmesini gerektirmez. Eğer duyular ve hislerle birlikte akli algılamalar da aldanırsa, üstelik aşırı ve kalıcı ise bu durum, yani merkep anırdıkça kendini huzur veren bir konserde sanırsa ya da ne idüğü belirsiz, ipsiz sapsız bir züğürt kendini Croesus[97] yerine koyarsa, işte ancak o va-

95 Hor. *Epist.* II 2, 133ff

96 Hor. *Sat.* II 3, 82

97 Croesus (Karun, Krezüs, Kroisos, yaklaşık MÖ 561-546) zenginliğiyle ünlü (Hdt. *Hist.* I, 30 ve 32) son Lidya kralı.

kit insanın çıldırmak üzere olduğundan söz edilebilir. Fakat böylesi bir çılgınlık çoğu kez olduğu gibi kısmete dönüşürse, buna söz geçiren zevkten zevke koşarken, diğerleri henüz bu yolda o kadar ilerleyemedikleri için ancak izlemekle yetinirler. Bu durumun sanıldığından daha da yaygın olduğunu belirtmeliyim. Bir kaçığın diğerine gülmesi ikisinin birlikte eğlenmesini getirir. Yalnız onlara iyice bir bakacak olursanız göreceksiniz, ahmaklıkta epey yol katetmiş olan henüz onun kadar ermemiş olana daha bir sesli güler.

39. Ama bu işler böyledir: Ne kadar bereketli bir soytarılık, o kadar yüce bir talih – benim uzmanlık alanım olan çılgınlık boyutunda kaldıkça budalalığa dair saptamam işte bu cihette. Her an her yerde karşınıza çıkabilir; insanlar arasında katiyen şaşmadan, hiç aklını kaçırmamış, her daim aklı başında olan birisiyle karşılaşmak ise çok güçtür. Yalnız önemli olan şudur: Her kim ki bir bal kabağını muhterem zevcesi yerine koyuyorsa kaçık sayılır, çünkü bu çok az kişinin başına gelir. Lakin karısının Penelope'den daha sadık olduğunu iddia ederek onu yere göğe sığdıramayan ve –çılgınlığının esareti altında olsa gerek– bununla kasılan birisi, belki de onu başkalarıyla paylaşan bedbahtın biridir, kim bilir? Ama bunun gibi heriflere kimse kalkıp da "kaçık" yaftası yapıştırmaz, çünkü böyleleri neredeyse her adımda çıkar karşınıza. Bunlar arasında avlanmayı kendilerine kutsal bir iş edinmiş bazıları vardır ki borazan seslerinin ve köpeklerin çıkardığı canhıraş seslerin kendilerine müthiş bir huzur bahşettiğinden söz ederler – köpeklerin pisliği de onlara buram buram tarçın kıvamında kokuyorsa, buna hiç şaşırmamak gerekir. Aman ne büyük haz avı hemen oracıkta sıcağı sıcağına parçalamak! Boğayı, koyunu halk kessin yesin, ama av hayvanlarına ilişmesin. Oh ne âlâ! Takkesini çıkaran soylu çömelip elinde bu işe ayrılmış –başka bir iş için asla kullanılmayan– bıçağıyla sırası önceden belirli ritüellerle avının belli kısımlarını parçalara ayırır.

Binlerce kez tanık olmasına rağmen, sanki daha önce hiç böyle bir şey görmemiş gibi hayretten hayrete gark olan, ama zinhar sükûnetini bozmayan kalabalık da hürmetle efendilerini izler. Aralarından avın silip süpürülmesine yardımcı olmak üzere şölene çağrılanlar bu sayede asaletlerinin artmış olduğuyla kıvanç duyarlar. Hayat boyu hayvan peşinde koşturmak ve bunları mideye indirmek aslında pek de hoşlarına giden bir meşgale değildir, üstelik bunu yaptıkları her gün biraz daha onlara benzerler; fakat heyhat! Elden ne gelir! Krallar gibi yaşadıklarını sanır bu bedbahtlar. Bina dikme sevdasına kapılanların durumu da bunlardan pek farklı değildir. Bugün yuvarlak olan, yarın köşeli olmalıdır ve bu ölçüsüz biçimde böyle biteviye sürüp gider, yani günün birinde sıfırı tüketip evsiz barksız, lokmasız hırkasız kalana değin. Sonra? Güllük gülistanlık birkaç yıl âdeta rüyada geçmiş, yanlarına kâr kalmıştır. Bunların yanı başında gizemli sanatlara muktedir kimi tuhaf insanlar var ki bunlar yazgıya biçim verebileceklerine ve mahşere kadar da olsa beşinci temel maddenin peşinden koşturmaya iman etmişlerdir. Bu tatlı hayallerinin gerçek olduğunu görmek gayesiyle hiçbir eziyet ve masraftan çekinmedikleri gibi, davalarına olan imanlarını da her başarısızlıkta yeniden tazelemek için olmadık bahaneler bulurlar; kendilerini aldatırken de bundan her dem haz almayı başarırlar. Günün birinde baldan tatlı hayalleri son bulacak diye ürküp de düş görmekten bıkacak hâlleri yok elbette. Ellerinden geldiğince başkalarına da bu illeti bulaştırıp sözüm ona nimetlerden faydalanmaları için gayret gösterirler. En nihayet umudun son kıvılcımı da sönüp bir hiç uğruna telef olduklarını fark ettiklerinde şu lakırdı ile avunurlar: "Büyük işlerde niyet etmek yeter!"[98] Bunlar hayatın kısalığı karşısında sanatın uzunluğundan şikâyet edip dururlar her fırsatta. Zar atan bedbahtları da toplumun birer parçası olarak kabul etmek-

98 Prop. II 10, 6

ten imtina ediyorum. Onca irade fukarası, tutkularının esiri insanın müthiş eğlenceli bir komedide rol aldığını görmek epeyce komik doğrusu. Zarların tıkırtısını duyar duymaz kalp atışları sıklaşır. Zarların üstünde para yüklü gemicikleriyle hacıyatmaz misali sürekli dik duran kazanma umutları ne zaman su alır –burası Malea[99] kayalıklarından çok daha tehlikeli sulardır– ve ancak don gömlek kurtarırlar canlarını bu faciadan; öyleyken kazananın yanında hiç yer almayıp mekânda kim varsa ona arka çıkarlar. Böyle olmasa terbiyesiz olduklarını düşünmek işten bile değildir. Mercek yardımıyla güç bela seçen yarı kör ihtiyarlar saf tutar aralarında. Hak ederek edindikleri nikris parmaklarını çarpıtınca kendi yerlerine zar atacak taşeron tutarlar. Bu oyun hoş olmasına hoştur da çoğu zaman öylesine soysuzlaşır ki o zaman da ben çekilirim, öç meleği Furialar girer devreye.

40. Öte yandan en önde gelen hevesleri menkıbe ve dehşet masalları dinlemek veya ortaya çıkarmak olanlar bizim canımız kanımızdır. Nerede bir gulyabani, ruh, hayalet, cin, şeytan veya bu ifrit takımından herhangi biri hakkında ezkaza kulaklarına bir şeyler çalınacak olsa tepeden tırnağa dikkat kesilirler. Masalı okuyan zanaatını ne kadar ağır ve ağdalı icra ederse, o kadar gıdasını alır kulaklar. Bu esnada sadece fevkalade zaman öldürülmüş olmaz, aynı zamanda keşiş ve vaizlerin işlerine yarayacak malzeme de üretirler. Yatıştırıcı bir güven duygusuyla ahmaklara inananlar da keza onlarla aynı kumaştan biçilmiş ahmaklardır, zira bunlar Polyphemus[100] kılığına sokulmuş Aziz Christophorus suretine ya da ikonasına huşu içinde bakmayan kişinin aynı gün öbür dünyayı boylayacağına, taştan bir Azize Barbara heykelini gereken kelamla selamlayıp da cenge tutuşan kişi-

99 Peloponnessos Yarımadası'nın güney ucunda, denizciler arasında tehlikeli olmasıyla nam salmış kayalık bölge.

100 Polyphemos "namı çok yaygın" anlamına gelir. Poseidon'un deniz perisi Thoosa'dan olma tek gözlü oğludur.

nin yara dahi almadan evine dönebileceğine, muayyen günlerde, muayyen mumcuklar sayesinde ve yine muayyen dualar eşliğinde huşu içinde Aziz Erasmus'a yanaşacak olanların hemen dünyevî huzura ereceğine iman edenlerdir. Sanki ikinci bir Hippolytus bulmuşlar gibi Aziz Georgius'ta yeni bir Hercules keşfetmekten kaçınmayanlar da keza bunlardır. Hatta sofulukları gereği aygırını baştan aşağı çeşitli süslerle bezemekle de yetinmeyip taparlar âdeta hayvana. Aziz Georgius'u da her an minicik hediyelere boğarlar. Bir kralın dudakları arasından çıkan söz ile azizin bronz miğferi üzerine içilen bir ant aynı ağırlıktadır. Ya öbürlerine ne demeli? İşledikleri günahların affedileceği umuduyla işlenmedik halt bırakmayan bu zevat henüz dünyasını dahi değiştirmeden kendini cennette hisseder. Araf'ta geçirecekleri sürenin on yıllara, yıllara, aylara, günlere ve hatta saatlere dağılımını ince ince hesaplar bunlar. Diğerleri ise sofu bir sahtekârın eğlenmek ya da geçimini temin etmek üzere uydurduğu sözüm ona sihirli güce sahip birtakım imge ve hikmetinden sual olmayacak gizemli formüller marifetiyle Tanrı'nın inayetine nail olacaklarını zannederler; bahse konu meşum ve dahi uyduruk ritüellerden zenginlik, şeref, aşkın ve nimetlerin sunduğu zevkler, her dem sağlık ve gençlikle kaygıdan ırak sürüp giden tatlı bir hayat ve cennette İsa'nın hemen dizinin dibinde mükellef bir yer bulmayı umarlar. Fâni dünyanın fâni hevesleri uçup gidince artık onların yerine ulvi hazlar edinilmeli. Örneğin bir tacir, bir asker ya da bir yargıç soygunlarından artırdığı zırnığı[101] başının gözünün sadakası olarak gözden çıkarır. Çıkarır ki ruhunun boğazına kadar saplandığı günah bataklığından üzerine çamur dahi bulaşmadan çıkıversin. Sanır ki yalan yere ettiği yeminlerin, iptilalarının, çıkardığı çıngarların, işlediği cinayetlerin, verdiği sözleri tutmamanın, aldatmalarının, ihanetle-

101 Unico nummulo (sefil para): Paranın kimi zaman azlığına, kimi zaman da dünya malını temsil etmesine istinaden kullanılan bir ifade.

rinin vebalinden böylece tamamen ve akde uygun biçimde kurtulacaktır. Üstelik zannınca bu ruhani arınma öylesine eksiksiz gerçekleşir ki yeni bir günahlar silsilesi işlenmek üzere onu bekliyor olsun. Fakat her gün Mezmurlar'dan mırıldandıkları sekiz dizenin[102] kendilerine uhrevî saadet garantisi sunduğuna iman edenlerin bu tutumlarından daha sersemce –bağışlayın, ahmakça– ne olabilir? Nasıl oluyor da böylesine kutsal ve sihirli etkiye sahip bu dizelerin Aziz Bernardus'un kulağına bizzat İblis tarafından üflendiğine inanılıyor? Hem de nüktedan olmakla yetinmeyip gevezeliği elden bırakmayan, hileci, ama zavallı bir İblis tarafından. Beni utandırıp yüzümü kızartan daha nice ahmakça ıvır zıvır sadece basit halk arasında değil, ilahiyatçı hocalar arasında dahi kendine din bilgini bozmaları buluyor. Sanırım her yörenin kendine bir aziz kapatmasını da bu bağlamda değerlendirebiliriz. İnsanlar azizleri öyle bir boyunduruğa alır ki hangi kültten ve hangi işlerden sorumlu olacakları konusunda görevlendirilirler: Dişin mi ağrıyor, doğum mu yapıyorsun, çalınan bir şeyin mi bulunsun, denizde gemin mi batmak üzere, sürülerine sahip mi çıkılsın? Koşup gelsin sorumlu azizler görev başına. Hatta aralarında öyle hamarat olanlar vardır ki birden fazla işin üstesinden gelebilirler, hele Tanrı'nın bakire annesi Azize Meryem'e oğlundan daha fazla güven duyar halk.

41. Ne ister insanlar bu azizlerden? Ahmaklıkla ilintilendirilemeyecek hiçbir şey istemezler. Tanrı'nın evlerinde duvarları, hatta tavanları dahi âdeta duvar kâğıdı gibi örten yüzlerce aziz tasvirinde bir insanın ahmaklıktan arınıp kendine ufacık bir yer bulduğuna ve böylelikle selamete erebildiğine hiç tanık oldunuz mu? Denizcinin biri binbir

102 Kimseye söylemeyeceğine inandırıp Şeytan'ı kandıran Aziz Bernard'ın vaazlarında insanların günahlarını hafifletmek için Hristiyan cemaate haykırdığına inanılan bablar; Orta Çağ'da bunlar arasındaki yedi sekiz dizenin sihirli olduğu düşüncesi yaygındı.

meşakkatin ardından yüzerek sahile ulaşır, bir nefer böğründeki mızrakla canını kurtarırken, diğerleri talih ve cesaret marifetiyle savaş meydanından sıvışır. Düzenbazın biri darağacını boylamışken sorumlu aziz kurtarıverir canını –yalancı dostu azize şükürler olsun–, kurtarır ki yetişsin biçare, parasının ağırlığı altında ezilmek üzere olan zavallı bir zengini hafifletsin. Hep bir azizdir zindan kaçkınına, yüksek ateşten çabucak kurtularak hekimini kızdırana yardım elini uzatan. Maharetli aziz, karısı tarafından zehirlenmiş bir adamı kurtarınca, kadıncağızın onca zahmet ve masrafı boşa gider. Devrilmiş arabanın altındaki beygirleri bir çırpıda ayakları üstüne diken, toprak altında kalmış insanları gün ışığına kavuşturan, zamparasıyla basıldığı hâlde kocasını masum olduğuna inandırmakta yardımcı olan hep işinin ehli bir aziz. Kimse ahmaklığından kurtulma çabasında değil, çünkü çok hoş bir şey bu. İnsanlar her türlü beladan kurtulmak için türlü yollara başvururlar, sadece bunlarda benzeri bir telaş görülmez. Ne diye bir başıma batıl inançlar ummanına açılayım ki?

"Yüz kıvrımlı ağızdan yüz dille konuşsaydım,
[demire benzerdi sesim –
Becerip de nasıl söylerim size bütün ahmakların
[adını bir bir?"[103]

Hristiyan âleminde bu türden aptalca inanışlar epey yoğun ve papazlar da bunlara göz yumdukları gibi besleyip güçlenmelerine önayak olurlar ki halkın cehaleti üzerinden kârlı işler yapabilsinler. Şimdi farz edin ki iğrenç bir bilge çıkıp geliyor bu topluma ve çekinmeden doğruları bir bir söylüyor: "İyi yaşadıysan sonun da iyi olacaktır; sadakanın yanı sıra pişmanlık duyarsan, huşu içinde duayla dolu uykusuz geceler geçirip oruç da tutarsan günahlarından arınabilir, yeni bir hayata pekâlâ başlayabilirsin. Aziz ancak onun

103 Verg. *Aen.* VI 625ff

hayatını kendine örnek alırsan koruyacaktır seni." Bu minvalde konuşsa aziz, insanlar cehennemî bir çaresizliğin esiri oluvermez mi bir anda? Efendim ahmaklar cemiyeti üyeleri arasında sayabileceğimiz bir grup insan vardır ki bunlar da öbür dünyayı boylamadan önce kabir şatafatını en küçük ayrıntısına kadar düzenleyenlerdir. Tabutları geleneklere uygun biçimde toprağa indirilmeyecek olursa sanki hicaptan yüzleri kızaracakmış ya da cenaze törenini bizzat izleyebileceklermiş gibi kaç kişinin karalar giyeceğini, kaç duacı, kaç meslek erbabı ağlayıcı geleceğini, kaç meşale yakılacağını hayatta iken bir bir ayarlarlar, sanırsınız ki Roma'da tören memurları şenlik ya da şölen düzenliyor.

42. Bu konuya devam etmeden önce, hiçbir sorundan yılmayan, kendilerine soyluluk bahşedecek mucizevi birer lakap yakıştıran beylere de izninizle değinmek isterim. Bunlardan biri soyunu Aeneas'a yaslarken diğeri Brutus'u, hatta bir diğeri gökyüzünde asılı duran masum Arcturus'u[104] daha uygun bulur kendine. Her köşeye büst ve heykellerini diktirir, her fırsatta namlı cedleriyle övünürler. Oysa en az sağa sola diktirdikleri heykelleri kadar donuk ve salak oldukları gibi, armalarına koydurdukları ve övündükleri hayvanlardan da vahşidirler. Aslında sadece tatlı muhayyilelerinde her şey yolundadır. Bu tür canavarlar karşısında Tanrı'nın önündeymiş gibi secdeye varan aptal müritleri de yok değildir. Ne diye budala dökümünü çıkarıp duruyorum burada size! Neredeyse her adımda kuruntularının esiri olmuş bu türden insanlar çıkar karşınıza. Bazı bahtsızlar vardır, çirkin mi çirkindirler, lakin kendilerini Nireus kadar yakışıklı sanırlar. Keza üç tane daire çizer çizmez kendini Euclides yerine koyan bazı hayâsızlar da vardır. Üçüncü bir tür daha vardır ki bu da lir ezgilerine eşlik eden eşek gibi davranır. Şarkıları hakkında şöyle denilebilir:

104 Çoban Takımyıldızı'nın en parlak yıldızıdır. Efsanevi Kral Arthur'un adı da buradan gelir.

"Bitti mi horoz anaç tavuğun tepesinde,
Yükselir arşa yaygara sabahın köründe."[105]

Rezilliğini fark etmek bir yana, üstat kendini Hermogenes[106] sanır. Ama bilir misiniz nedir en hoş olan ve üstelik çok sık karşımıza çıkan? Yakınlarının yetenekleriyle övünen yetenek fukaraları... Bu saadet kaynaklarından biri de hâli vakti yerinde olan Seneca idi. Seneca gittiği yerlere birkaç kölesini de beraberinde götürürdü ki hikâyelerini anlatmaya başladığı vakit konuya vakıf köleler gerekli isimleri usulca kulağına fısıldasın. Güçlükle nefes alabiliyor olsa da bu yöntemle her boksörün karşısına çıkabilir: Çünkü dev gibi güçlü beslemelerini ringe süreceğine kuşku yok. Sanatçılar hakkında tek bir kelime dahi söylememe gerek yok sanırım. Ortak yönleri kendini beğenmişlikleridir, yeteneklerini yitirmektense evlerini barklarını gözden çıkarır bunlar; özellikle oyuncuları, ses sanatçıları, hatipler ve şairleri saymak gerekir. Becerileri ne kadar güdük kalmışsa o kadar kendini överler. Hep birilerinin ayağına dolanır, onlarla birlikte görünür, elinden geldiğince geniş yer kaplamaya çabalarlar. Eh artık biliyorsunuz: Her biten otun bir yiyen tutkunu olur ya da tam tersine: Ne kadar rezalet, o kadar güçlü alkış. Kifayetsiz zümre her daim çoğunluğu oluşturur. Neden? Çünkü –dediğim gibi– insanların çoğu ahmaklığa iman eder gönülden. Armut piş ağzıma düş misali en beceriksiz olanınız bile üstesinden gelebiliyorsa bu işlerin, neden gidip de okusun mektepte? Okuyacaksın diye onca para öde, üstüne doğallığını ve doğrularını yitir, onca eziyetin karşılığında da hak ettiğin yere varama.

43. Ama artık görüyorum ki doğa sadece tek tek bireylere, kentlere değil, her topluma ekmiş kibrini. Bu yüzden diğerleri gibi İngilizler de güzelliklerin, müziğin ve mutfağın

105 Iuv. *Sat.* III, 91

106 Augustus döneminde bir solist ve tiyatro sanatçısı.

hasının yalnızca kendilerinde bulunduğuna inanır. İskoçlar soyluları, saraylıları ve hazırcevaplıklarıyla övünürler. Fransızlar âdeta nezaketin işletme hakkını elinde bulundurur. Paris sakinleri diyanet işlerini kimselere bırakmaz, bu alanda kimselere de tahammül edemez. İtalyanlar onca şeyin arasından edebiyatı ve hitabet sanatını koparıp almışlardır. Yerküre üzerinde barbarlıkla alakası olmayan yegâne millet olma vasıflarıyla övünüp bu konuda birbirlerine iltifat etme yarışı içindedirler. Oysa köhneleşmiş Roma kentinde hâlâ eski Roma ihtişamının hayallerini kuranlar var. Venediklileri mutlu kılan zarafetleridir. Bilimlerin mucidi diye geçinen Yunanlar birbirlerine ünlü kahramanlarının yiğitlik hikâyelerini anlatarak geçirirler ömürlerini. Türkler ve hakiki barbar takımı en mükemmel dine sahip olduğunu zanneder ve Hristiyanların batıl itikatlı olduğuna hükmedip onlarla alay eder. Yahudiler –bu daha komik– bıkıp usanmadan Mesih'in yolunu gözleyip bekleşirler ve bugün dahi ısrarla ve var güçleriyle Musalarına tutunurlar. Kahramanların defne tacını hiç kimseye layık görmeyen İspanyollardır. Almanlar boylarının uzunluğuyla ve büyücülükteki becerileriyle gururlanır.

44. Ben saydıkça görüyorsunuz işte kibrin gerek tek tek şahıslara, gerekse bütün beşeriyete ne kadar mutluluk bahşettiğini. Bir de kibrin kız kardeşi yağcılık vardır hani, işi gücü insanın gururunu okşamaktır: Kendini değil de başkasını okşayana yağcı denir. Pek de muteber değildir günümüzde, ama sadece meselenin özünden çok taşıdığı etikete bakanlarda böyledir bu. Bu zevata göre yağcılık ile sadakat bir araya gelemez. Bunlara hayvanlar âlemine şöyle bir bakıp oralardan lüzumlu bilgileri devşirmelerini salık veriyorum, zira hiç de iddia ettikleri gibi değil durum: Var mı köpekler kadar yaltaklanabilen başka bir canlı, oysa ne kadar da sadıklar? Ya okşanası, sevilip koklanası sincaplara ne demeli? Yoksa bunların yerine avını parçalayan aslan, vah-

şilikte kendine rakip tanımayan kaplan ve kükreyen panter[107] cinsinden amansız hayvanları örnek vermek daha mı yerinde olurdu? Lakin dalkavukluğun bir türü de vardır ki bunu devreye sokan kalleş ve kahpe bazı hınzırlar, masum ve çaresiz canları felakete sürüklerler. Ama benim sözünü ettiğim bu türden değildir. Benimki kaynağını dürüstlük ve doğruluktan alır; kendisine tezat oluşturan baskıcı anlayışın ve Horatius'un dediği gibi "hırçın ve sevimsiz dikliğin"[108] aksine, erdem familyasına çok daha yakın durur. Odur yere serilmiş zavallıyı ayağa kaldıran, kederliyi avutan, üşengeci dürten; marazı hafifleten, inadı kıran, olmayan aşkı peyda edip, olanı da pekiştiren, gençleri öğrenmeye iten, yaşlılara neşe bahşeden, hükümdarları kırmadan, ama övgü kantarının topuzunu da kaçırmadan uyaran ve aydınlatan. Yani kısaca: Herkesin kendine değer vermesine tekrar tekrar önayak olur. Bu da mutlu olabilmek için kaçınılmazdır. Tanrım bir eşeğin diğer bir eşeği tatlı tatlı kaşıması ne kadar büyük fedakârlık gerektiriyor! Ve dalkavukluk unutmayalım ki sağaltma sanatından daha çok hitabet sanatında önemli bir yer işgal etmektedir; en çok da şiir düzerken gerekir. Bu yüce sanat bir de insanlar arasındaki her türlü ilişkiyi layığıyla düzenleyip tat ve çeşni katar.[109]

45. Yanılmanın pek kötü bir şey olduğundan dem vurup durur bazıları. Hayır efendim, insanın başına gelebilecek en büyük kötülüktür hiç yanılmamak. Beşerî saadetin fikirlerle değil de olup bitenlerle açıklanabileceğini düşünen gafiller en sersemce yanılgıya düşenlerdir.[110] İnsana dair cereyan eden bilumum meselenin üzeri karanlık bir sisle kaplıdır ve bunların çekirdeğinde öylesine karmaşık bir ilintiler yumağı bulunur ki dışarıdan bakıldığında –aka-

107 Plin. *Nat. Hist.* VIII, 23
108 Hor. *Epist.* I 18, 6
109 Plat. *Gorg.* 463a
110 Plat. *De re publ.* 479d

demisyenimin, dünyevî her türlü nimet ve beklentiden elini eteğini çekmiş o filozoflarımın da bu bağlamda haklı olarak buyuracakları gibi– hiçbir şey berrak ve kavranabilir türden değildir.[111] Ama tutunuz ki günün birinde bu karmaşık yumaktan bir bilgi zerresi koparıldı, o vakit elveda huzur! Kim bu anlamda sıkıntıya girmeden adamakıllı bir saptamada bulunmak isterse, kiliseye gidip vaaz dinlemesini öneririm. Henüz vaazın ilk sözcüğü cemaati uykuya ve esnemeye boğacak ve kusulası bir can sıkıntısına gark edecektir. Ama kürsüden seslenen zat âdet olduğu üzere kocakarı hikâyeleri anlatmaya başlar başlamaz cemaat irkilip can kulağıyla dinlemeye koyulur. Hele vaiz, Georgius, Christophorus veya Barbara gibi görmüş geçirmiş bir azizin eğlendirici ve şiirsel menkıbelerinden döktürmeyegörsün, bu marifetli aziz tayfasının Petrus ya da Paulus'tan, hatta İsa'dan bile daha fazla takdire şayan ve imanla donanmış olduğunu göreceksiniz. Gerçi bunu dillendirmenin yeri değil burası, fakat ne ucuz bir mutluluk edinme tarzıdır bu böyle! Oysa meseleler üzerine kafa patlatmak yeteri kadar meşakkatlidir, hele dil bilgisi gibi en değersiz mesele söz konusu olduğunda... Fakat fikir yürütme yetisini insan oyun yoluyla edinir ve bu yeti mutluluğun kapısını açmakta işine yarayacaktır kuşkusuz. Örneğin: Birisi –insanı yere sermeye yetecek kadar– leş gibi kokan salamura balık mı yedi, ama yiyene üzüm otu kıvamında mı geliyor, o hâlde durun ve düşünün bir: Onun aldığı haz azalır mı burada? Bir de tersini tasavvur edelim: Somon lakerdası mideyi altüst etti, hayatın sunacağı tatlara ne zarar verir bu? Müthiş çirkin bir kadınla evli bir adam gudubet karısını güzellikte Venus ile yarıştırmaya kalkışırken kadın gerçekten güzeller güzeli olsa daha mı çok şey kazanırdı? Sanki Apelles veya Zeuxis[112] elinden çıkmış gibi üzerine kırmızı ve sarı

111 Cic. *De orat.* II 10, 42

112 Antik Çağ'ın iki ünlü ressamı.

renkler serpiştirilmiş bir ahşap parçasına büyülenmişçesine bakakalan fakir, onca parayı bunlardan birinin orijinal yapıtına gerçekten verip de onu gururla temaşa eden bir zenginden daha mı az mutludur sizce? Evlendiği vakit karısına sahte bir diadem hediye eden bir tanıdığım[113] var. Ağzı laf yapan muzip adam bu diademin gerçek, hatta nadide ve son derece kıymetli olduğuna karısını inandırır. Şimdi söyleyin bakalım: Gözlerini ve kalbini parıltılı ama değersiz camlardan alamayan ve onu gözünden dahi sakınan genç kadının kapıldığı saadet hissi de mi sahtedir? Mahir adam yüklü bir masraftan kurtulduğu gibi zevcesinin safdilliğiyle eğlenip üstüne üstlük onun minnettarlığını kazandı. Sanki karısına gerçekten değerli bir şey hediye etmiş olsaydı, sanıyor musunuz ki karşılığında daha fazla minnet bulacaktı? Ve sanıyor musunuz ki Plato'nun mağarasında şeylerin sadece gölge ve silüetlerini gören ve hayretten hayrete düşen insanlarla, işbu mağarayı terk etmek suretiyle her şeyi cismen görmüş olan bilge arasında herhangi bir fark vardır! Yeter ki mağaradakiler karşılıksız ve gerçek mutluluğu yaşasın. Lucianus'un sözünü ettiği kunduracı Mycillus[114] eğer zenginlik ve altın rüyasını sonsuza kadar görebilecek olsaydı, sizce daha başka bir saadet arzular mıydı kendine? Hayır, arada bir fark yok, ama diyelim ki var, bu ahmakların lehine olacaktır, ilkin mutluluk onlara hem çok az şeye mal olur, hem de toplu hâlde keyfini sürerler.

46. Mutluluk başkalarıyla paylaşıldı mı keyif verir. Haydi diyelim ki hakiki bilgeler gerçekten var, peki hanginiz haberdar bunların sayısının yok denecek kadar az olduğundan? Onca asırdan günümüze topu topu yedi bilge çıkarabilmiş Yunanlar. Ve kellemi ortaya koyarım ki bunlara iyice bir bakacak olursak, aralarında yarı yarıya ya da üçte bir oranında sulandırılmış bilgeler de bulabiliriz.

113 Thomas Morus kastediliyor.

114 Lukianus'un "Horoz veya Micyllus'un Rüyası" adlı diyaloğu.

Dertleri yüreklerden silip süpürebilme becerisinden ötürü dillere destan Bacchus'tan her daim muhabbetle söz edilir. Mamafih kısa süreli sefa, çünkü zibarip yatmanın ne faydası var? Uyanınca bir de bakarsın zihni biteviye meşgul eden dertler dörtnala koşup dönmüş kafeslerine. Buna mukabil insanlara benim sunduğum armağanlar ne kadar da bereketli ve kalıcı. Beni işimi yapmayı bırakınca göreceksiniz, göğüsleriniz nasıl şişecek zafer sarhoşluğu, uçsuz bucaksız haz ve nefsin dik âlâsıyla, hem de metelik harcamadan ve kılınızı bile kıpırdatmadan. Diğer tanrıların hepsi adam kayırırken benim kitabımda yazmaz birilerini armağansız bırakmak. Her yerde yetişmez üzümün hası, hani şu üzüm var ya şairin dizelerini meşgul eden:

"Yüreğine çökmüş sinsi kederi kovar lahzada,
Zerk eder damarlarına enfes umudu tavında."[115]

Venus güzelliğinden kime bir parça bahşetmiş ya da Mercurius hitabet becerisinden? Bilirsiniz, Hercules herkese hazine buldurmaz ya da Iupiter önüne gelenin eline bir hükümdar asası tutuşturmaz. Mavors'un[116] boy ölçüşen iki orduya da sırt çevirdiği çok sık görülmüştür. Apollo'nun üçayağından kös kös ayrılan çok biçare gördük. Saturnus'un oğlunun icraatlarının başında insanların tepesinde gürleyip ateş püskürmek gelmez mi? Phoebus aklına estikçe oklarıyla hastalık gönderiverir insanların arasına. Neptunus'un canını aldığı insan sayısı kurtardıklarından daha fazla kuşkusuz. Şimdi burada bir de yer altını kendine mesken tutmuş tanrılar Veiovisleri, Plutoları, Ateleri, Poenaları, Febrisleri, intikam hırsını ve her türlü yıkıcı ateşi körükleyen sağduyu düşmanı zebanileri ve benzeri ahaliyi anlatmaya başlamayayım: Bunlar tanrı değil, cümlesi cellat. Ben ahmaklığın ta kendisi, evet sadece benim asla kimseyi kayırmadan ve

115 Hor. *Epist.* I 15, 19

116 Romalıların savaş tanrısı Mars'ın arkaik karşılığıdır.

hiçbir ince hesaba kalkışmadan insanlara bu kadar muhabbetle yaklaşan ve eli açık davranan.

47. Kimin ne adakta bulunduğunu umursamam ya da kültümün vecibelerine eksiksiz riayet edilmediğinde gazaba gelip hesap da sormam. İlahi sofra kurulup da bütün tanrılar çağrıldığında ben unutulacak olursam ya da bana adanan kurbanı gözüm tutmazsa yeri göğü birbirine katma âdetim de yoktur. Ama diğer tanrılar bu gibi hususlarda öyle hassastırlar ki onları kaale dahi almamak, göstermelik de olsa hürmetkâr davranmaktan avantajlı ve güvenlidir; hani kimi müşkülpesent ve çabuk öfkelenen insanları dost değil düşman edinmenin daha iyi olacağı gibi. "Fakat kimse ahmaklığa kurban kesmez," ya da "Kimse ahmaklığa tapınak kurmaz," denir. Kuşkusuz bu laflara denecek bir şey yok; insanların bu nankörlüğünü ben de yadırgamıyor değilim. İyi niyetli olduğum için hırsa kapılıp onlara misilleme yapmak aklıma bile gelmez. Dünya önümde topyekûn saygıyla eğilirken mini mini bir bulut kadar buhura, öğütülmüş bir tahıl tanesine, oğlak veya domuza tamah etmeyi ne diye aklımdan geçireyim? Yoksa insanı adak yerine koyan Diana'ya mı özenseydim? Tanrı esirgesin! Beni ilgilendiren, bana duyulan kalbî ve hakikatli hürmettir, bana öykünerek hayatına yön vermesidir insanlardan beklediğim, çünkü burada gerekli olan, tebaamın bu doğrultuda yaşamasıdır. Böylesi bir halkı mumla arasanız bulamazsınız, nitekim Hristiyanlık çatısı altında da bulamazsınız! Baksanıza bir etrafınıza, nice biçare umutla mum yakar Tanrı anası bakire Azize Meryem'e, hem de hiç anlamı olmadığı hâlde güpegündüz. Acaba bu mum yakanların kaçı o anneye öykünerek dünyevî mal ve hazlardan elini eteğini çekip günlerini öte dünyadaki yaşam tarzına uygun biçimde ibadetle geçiriyor? Göksel tanrılar için en sevindirici olan bu değil midir? Sonra yeryüzünün tamamı tapınağım olduğuna göre –hem de bunca güzel iken– ne diye bana da bir tapınak diksinler diye direteyim insanlara?

İnsanın ayak bastığı her yerde bana hizmet eden keşişler ve din simsarları bulunur, bu konuda da bir beis yok. Taştan putlara veya özenle boyanmış ahşap putlara özlem duyacak kadar budala da değilim. Sersem bir kalın kafalının Tanrı'yı es geçip bunlara tapınması kültümüze zarar veriyor hâliyle. Muavininin alaşağı edip yerine geçiverdiği müdürün durumuna düşeriz biz tanrılar da o vakit. Bu arada alçakgönüllü olmaya hiç de gerek yok, bana da yeryüzündeki insanların sayısı kadar abide dikilmiştir vesselam. İster istemez yanlarında taşır insanlar küçük bir meşin parçasına sardıkları canlanası resmimi. Ne diye gıpta edeyim diğer tanrılara bu durumda? Değil mi ki dünyanın her bir köşesinde farklı günlerde farklı ayinlerle tanrının birine tapınır bu insanlar: Rodos'ta Phoebus, Kıbrıs'ta Venus, Argos'ta Iuno, Atina'da Minerva, Olympus'ta Iupiter, Tarentum'da Neptunus, Lampsacus'ta Priapus. Bir yörede değil de yeryüzünün her tarafında bana tapınılması, üstelik de hiç aksatmadan hürmet edilmesi doğrusu beni çok daha mutlu ediyor.

48. Bu iddialarım size gerçek dışı geldiyse o zaman insanların hayatına bir göz atalım; böylelikle bana kimin, neyi, ne kadar borçlu olduğu açıkça anlaşılacağı gibi, gerek alt gerekse üst katmanlardan herkesin bana ne kadar itibar ettiğine bizzat tanık olma fırsatı da bulacaksınız. Bunu yaparken herkesi tek tek elekten geçirmeyeceğiz, bu çok vakit alır. Bunun yerine öne çıkan örnekleri tercih etmek suretiyle genel hakkında fikir edinme yöntemine başvuracağız. Yoksa halkla, o ayaktakımıyla ilgili lakırdı etmeye değer mi sizce? Bütün halk tebaamdır, bundan zinhar kuşku duyulmasın. Neden? Çünkü halk tarafında sayısız budalalık timsali vardır ve her gün yenileri sökün edip halkın safında yerini alır. Bin şakabaz Democritus bir araya gelse bu kadar kahkaha üretemez (bu zümre de kendi Democritus'una gerek duyardı bu durumda). Bu şaklaban insancıkların tanrıların tekdüze geçen günlerine ne kadar neşe ve eğlence kattığına inana-

mazsınız! Tanrılar ilahi meseleleri ve şûra işlerini sadece ayık oldukları saatlerde, öğleden önce hallederler. İçtikleri nektardan çakırkeyif olup da iş görecek hâlden bir çıktılar mı, gök kubbenin en ücra yıldızına çekilip, ta oradan bakıp dururlar insanların yediği haltlara. Bundan daha çok sevebilecekleri bir tiyatro mümkün değil, olamaz. Eşi benzeri bulunmayan bir seyir! Ben de tanrılar meclisine katılır ve onlarla birlikte temaşaya dalarım. Adamın biri hatunun birine vurgundur, cilvebaz kadın ne kadar naza çekse kendini o kadar depreşir aşkı berikinin. Biri çeyizle evlenir, yeni gelinle değil. Biri karısını satılığa çıkarırken, diğeri kıskançlıktan ne yapacağını bilemez. Aman ne haltlar karıştırıyor orada o çilekeş: Matem komedisini layığıyla oynamak üzere parayla işin ehlini tutan mı, üvey anasının kabri başında en içten duygularla ağlayan mı, yeniden acıkacak olsa da elinde avucunda ne varsa karnını doyurmaya harcayan mı, mutluluğu uyku ve miskinlikte bulan mı ararsın hepsi var. Başkalarının işlerine koşturmak için sabahtan akşama ayakta olan bazıları kendi işlerini tamamen salmış. Aralarında borca batıp eli para gördüğünden zengin olduğunu zannederken sabah uyandığında meteliksiz bir gariban olduğunu fark eden de yok değil. Kimi varyemezler, vârisleri zengin olsun diye fukara hayatı sürdürür. Bazılarının küçük ve belirsiz bir kâr uğruna denizde dalgaların ve rüzgârların ortasına attıkları hayatlarını hangi altın satın alabilir? Kimileri memleketinde barış ve huzur içinde yaşamak varken, ganimet sevdasıyla kılıç kuşanıp yollara düşer. Çocuksuz bir moruğa yanaşıp gönlünü çelecek olursa para içinde yüzeceğine inananlar var. İhtiyar ama varlıklı bir kadını ağına düşürmeye çalışanlar da var. Bunlar tanrıları en çok eğlendiren insan tipleridir. Nitekim bu şehvet düzenbazlarının kurbanlarına tasma takıp gönüllerini çelmek için çevirdikleri dolapları asla kaçırmaz, keyifle seyrederler. Ahmak olduğu hâlde en pis olanlar ise tacirlerdir, çünkü en pis işi en pis biçimde halledenler bunlardır: Yalan, kandırma, çalma,

kandırma ve dolandırma tümüyle bunlarda, üstelik parmakları yüzük dolu olduğundan kendilerini bey sanırlar. Bir de bunların etrafında peyk gibi dolanan yağdanlıkları vardır ki bu sözüm ona beylere özellikle kalabalık yerlerde hayran hayran "Muhterem efendim" diye hitap eder, kendilerine de vurgundan bir kırıntı düşsün diye bekleşip dururlar. İşte tam da burada Pythagoras müritlerini andıran garip bir güruh yer alır ki sahipsiz izlenimi uyandıran her şeyi ve terk edilmiş zannına kapıldıkları her yeri âdeta toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmek istercesine miras belleyip çöreklenirler üstüne. Kimi para babası sanır kendini, malzemesi taş değil hava olan saraylar inşa etmek türünden olmayacak hayallerin peşinde koşup durur; gördüğü hayaller onu mutlu etmeye yeter. Bazısı, gariban olduğu hâlde varlıklı olduğu edasıyla yaşamaktan haz duyar. Kimi parayı gönlünce hızlı çarçur edememekten şikâyetçiyken, diğerinin zihni mütemadiyen malları veya paraları nasıl istifleyeceği sorusuyla meşguldür. Biri vardır kostümlerinin içinde kabara kabara gezinir, diğeri huzuru soba kenarına ilişmekte bulur. Kimi insan mahkeme mahkeme koşturup sonu gelmeyen davalarda hasımlarıyla boğuşur; boğuşur ki yargıçların ve çift taraflı dolap çeviren avukatların keseleri para dolsun. Biri ihtilal hevesinde, diğeri büyük işler peşindedir. Efendim sonra biri vardır, hiç gereği yokken işini gücünü ve çoluk çocuğunu ardında bırakıp Hierosolyma,[117] Roma ya da Aziz Iacobus'a[118] gidip hacı olma sevdasındadır. Toparlayacak olursak: Menippus[119] gibi ayda oturup da bağrında dönen binlerce dişliye sahip mekanizmaların yön ve hırs verdiği insancıkları temaşa edebilecek olsanız, o vakit sanki onların birer sinek ya da tatarcık sürüsü gibi sağa sola uçuştuğunu sanırsınız.

---

117 Kudüs.

118 Orta Çağ'da hac ziyareti için büyük öneme sahip olan St. James'in Compostella'daki tapınağı.

119 Luc. *Menip.*

Nasıl da itişip kakışırlar, pusarlar, rol keser, velvele koparır, yükselir, düşer ve ölüp giderler! Şuncacık yaratığın ne kadar toz kaldırdığına, fırtına kopardığına ve felaketlere yol açtığına inanamazsınız. Ne zaman dünyada ufacık bir savaş ya da salgın rüzgârı esmeye başlasa bunların binlercesini birden süpürüp öyle çekilir köşesine.

49. Halkın önüne çıkıp da ahmak örneklerinden ve kuruntulardan dem vurmak, üstelik bu işi titizlikle sonuna kadar götürmeye çabalamak ne büyük bir gaflet Tanrım! Bunu yapmaya kalkmak için o kadar ahmak olmak gerekir ki Democritus'a malzeme olmak işten bile değildir o vakit. Üzerlerine biraz bilgelik bulaşmış ve gerçek anlamda insanlığın üst tabakasına ulaşmış kişilere doğru hamle etmek istiyorum şimdi de. En yüksek kademede okul müdürlerini görüyorum. Tanrı biliyor ya, bunlardan daha bahtsız, sıkıntılı ve sahipsiz olan bir insan sınıfı düşünülemez. Ben dahi bu garipleri nasıl şirin bir kuruntu ya da ahmaklıkla donatabileceğimi bilemiyorum; donatayım ki umarsız dertlerini unutsunlar ve bedbaht hayatları birazcık çekilir olsun. Beşe katlanmış değil, Yunanın dediği gibi, yüzle çarpılmış bela var bunların başında: Her daim guruldayıp duran mide ve pejmürde bir cübbeyle öğretmen odasında öylece otururlar. Öğretmen odası mı dedim? Tecrit odası demek daha doğru olurdu ya da daha doğrusu ıslahhane veya kesimhane demek gerekiyor. Oğlan sürüsü arasında kederden yaşlanır, gürültü patırtıdan sağırlaşırlar; berbat koku ve pis havadan vereme yakalanır zavallılar. Hiç değilse merhametim sayesinde insanlığın en yüksek kademesinde yer aldıkları kanısına sahiptirler ve bu da az şey değildir doğrusu. Ürkek sürüyü tehditkâr suratları ve bağırışlarıyla sindirir; zavallı kurbanlarını kızılcık sopası, kötek ve kayışla cezalandırırlar. Nerede, ne zaman akıllarına eserse aslan postuna bürünmüş merkep misali zalimi oynarlar. Bu icraat esnasında fukaralıkları heybete, berbat kokular gül kokusuna, feodal

uşaklık beyliğe dönüşüverir; ellerinde tuttukları zalim yetkilerini Phalaris ya da Dionysus âlemiyle değişmek istemezler. Okumuşluklarına olan sarsılmaz inançları ise bunları daha büyük bir hazza gark eder. Hele biçare oğlanlara ders diye anlattıklarını bir duysanız apışıp kalırsınız: Acıyarak ve kibirle bakarlar Palaemon'a[120] ya da Donatus'a.[121] Akıl sır ermeyecek bir nevi el çabukluğuyla aptal valideyi ve cahil pederi yaptıkları taşkınlıkların doğru ve çocuklarının esenliği için elzem olduğuna her seferinde inandırmayı başarırlar. Bir cümbüş daha vardır ki unutulacak türden değil: Birisi Anchises'in anasıyla uğraşmaya[122] mı başladı, küflü, değersiz bir kitaptan tuhaf bir kelime mi devşirdi ya da kırık bir taş levhada eciş bücüş yazılar mı keşfetti, ey Iupiter, nasıl da acar bir küheylan gibi zıplar, nasıl da zafer çığlıkları atar, nasıl da mağrur biçimde lütfedip tebrikleri kabul eder! Sanırsınız ki Afrika'yı boydan boya fethetmiş ya da Babil'i ele geçirmiş beyimiz. Bir de şuara taifesi vardır ki her tarafta ve her fırsatta donuk ve silik dizelerini teşhir edip bu garabete hayranlık duyan birilerini buldular mı, Vergilius'un ruhunun gelip kendi göğüslerine yerleştiğini zannederler. Bir başkası da şair dostlar birbirlerini pohpohlayıp iltifatlara boğarken ve karşılıklı sırt kaşırken yaşanır ki görmeyin gitsin. Ama üçüncü bir şair devreye girip de hatalı bir laf edecek olursa, Herakles aşkına kılıçlar çekilir, bir it dalaşıdır kopar, ortalık birbirine girer. Bütün gramer üstatlarının garazını üzerime çekeyim ki yalanım yok! Çoğu sanatı bilen bir adam tanırım; Yunan ve Latin dillerine vakıf, matematikçi, felsefeci, tıpçı ve bunların da kralıdır. Altmış yaşına girmiş olan muhterem son yirmi yıldır gramatik alanında didinip durur ki

120 Remmius Palaemon, MS 1. yüzyılda yaşamış olan Palaemon Claudius ve Nero dönemlerinin en tanınmış dil bilimcisidir.

121 Aegilius Donatus: MS 4. yüzyılda Roma'da yaşamış ünlü retorikçi ve dil bilimci.

122 Bu deyim Antik Çağ'da insanın zihnini meşgul eden önemsiz şeyler için kullanılırdı.

gramerin sekiz temel bölümünü gereğince birbirinden ayırt etmeyi kalan ömrüne sıkıştırabilsin, ancak o zaman kendini tam olarak mutlu ve bahtiyar sayacaktır. Hiçbir Yunan ve Romalı bu işin üstesinden gelemedi günümüze kadar. Bağlaçla zarfın yerini değiştirmeye kalksa kıran kırana savaşlar çıkar! Buradan da anlaşılacağı üzere gramerci kadar gramer vardır, hatta gramercilerin sayısı gramer sayısını biraz aşar. Şu has adamım Aldus[123] yok mu, tek başına beşten fazla gramer kitabı bastı. En çalakalem yazan gramerciyi bile bu adamın es geçtiği görülmemiştir. Her birini satır satır okumakla kalmaz, titizlikle gözden de geçirir. Bu branşa yeni bir abes teori ekleyen her münevver kafaya hayranlık besler, bunu yaparken de bunca yıllık emeğinin haklı karşılığı olması gereken matbaacı namını yitireceği dehşetini yaşar. Çılgınlık mı, yoksa ahmaklık mıdır bu sizce? Kanımca ikisi arasında fark yok, yeter ki şu hususta hak veriniz bana: Eğer Tanrı'nın yarattığı herhangi bir âdem –ki bunlar aslında bunca mahlukat arasında perperişan olanlardır– Pers kralıyla dahi yer değiştirmeye tenezzül etmeyecek kadar saadetin zirvelerinde dolanıyorsa, bunu inayetime borçludur.

50. Şair takımı bunlar kadar minnet borçlu değildir bana. Filhakika bizzat itiraf ettikleri üzere onlar da tebaama mensuptur, çünkü eski bir atasözünün dediği gibi gayet özgür bir soy olmakla birlikte, ahmakların kulaklarını okşayıp kaşımaktan gayrı hayatın hiçbir külfetine de katlanmazlar. Amaçları her zaman katıksız muziplikler ve sözde komik mavallar marifetiyle sanat adına maskaralık yapmaktır. Öyle şişinip kendilerine ve başkalarına ölümsüzlük ve tanrısallık menkıbeleri düzerler ki kendileri dâhil, duyanlar gerçek sanır. Yardımcılarımdan "kendini beğenmişlik" ve "dalkavukluk" işleri icabı bu zümrenin mensuplarıyla düşüp kalkarken kendilerini en huzurlu oldukları ortamda

123 Aldus Manutius (1449-1515), Venedikli matbaacı.

bulur. Bana bunlar kadar hürmet edip sadık kalan başka bir ahmaklar zümresi de yoktur. Şimdi retorik üstatlarına geldik. Asıl yapmaları gereken işlerden kaytarıp filozoflarla birlikte dolap çevirirler. Fakat kabul etmek lazım, bunlar da bizim rengimizi taşır. Nereden anlıyoruz? Şuradan: Ivır zıvır konular bir kenara bırakılacak olursa, eserlerinde nükte çeşitlemeleri ve amaçları gibi pek mühim bilgilere yer verirler. Bunlar örneğin ahmaklığı müstakil bir bölümde değerlendirilmeye layık bulur ki –ister Herennius[124] olsun ister başkasının kitabı– bu bölüm daima "konuşma sanatı" başlığını taşır. Bu şebekenin elebaşı olarak değerlendirebileceğimiz Quintilianus da gülmek ile ilgili başlı başına bir bölüm döktürmüştür.[125] Yalnız bu bölümü yazarken konuyu İlyada'dan daha fazla dallandırıp budaklandırmaktan da geri durmamıştır. Saraka ve gülüşme marifetiyle ahmaklığın alaşağı edilebileceğini hep bir ağızdan ve sarsılmaz bir iman ile iddia ederler. Yoksa ipince hesaplarla yapılan nükteler izleyenleri kahkahaya boğuyorsa, bunun ahmaklıkla bir ilgisi olamayacağını mı düşünüyorsunuz? Keza kitap yazmak suretiyle ölümsüzlük şarabını yudumlayacağını zanneden meczuplar kumpanyası da onlarla aynı hamurdan. Hepsi ama hepsi bana müteşekkir, lakin aralarında en çok minnettar olan, akıllarına gelen saçma sapan her şeyi kâğıda döken zıpırlardır. Oysa sadece seçkin bir kesimin takdir edebileceği tarzda arı bir dille katıksız bilgiyi denkleştirip yazan ve hakem olarak ne Persius'u ne Laelius'u[126] reddeden gariplere ise acımaktan başka bir şey gelmez elimden. İşbu zevat müzmin mutlular grubu sayılmaktan öte, acınacak durumda sefalet düşkünleri olarak değerlendirilmeyi hak eder. Bu insanlar yazar, ekler, çıkarır, yeniden yazar, onu da

124 Yazarı tartışmalı olan *Rhetorica ad Herennium* düzyazı türünde kaleme alınmış Latince en eski hitabet eseridir.

125 Quint. *Inst.* VI, 3

126 Cic. *Or.* II, 25

değiştirir, sonra yazdığını buruşturup bir kenara atar, derken kuşkuya düşüp kafa dengi birine okur. Asla tatmin olmadığından yazdıkları üzerinde dokuz yıl kuluçkaya yatar. Peki neden? Neden olacak, hiç uğruna! Bu kadar zahmet karşılığında devşireceği belki biraz övgü, o da minicik bir aymazlar grubundan. Değer mi bunun için gecelerin şefkatinden, uykunun hazzından –o en nadide armağandan– feragat etmeye? Sorarım: Akıllara durgunluk veren bunca eziyete bıkıp usanmadan katlanmaya değer mi? Sağlığını tehlikeye atar: Ya kambur oldun, ya gözlerine perde indi, ya tamamen ışıksız kaldı gözlerin... Değer mi? Keza fukaralık, husumet, inziva, bunama, zorunlu perhiz, kapıyı erken çalan ölüm ve benzeri daha nice musibeti göğüslemeye değer mi? Bilgemiz böylesi bir sefaleti yaşamaya hazır, yeter ki birkaç kendini bilmez yarı kör onu gönendirecek lakırdı etsin. Merhametime ve himmetime mazhar olmuş kuruntu erbabı yazar takımı bunlarla karşılaştırıldığında daha mesut değil midir sizce? Canı çektikçe kandil bekçiliği yapmak zorunda olan o değil. Oysa benimkinin kafasına herhangi bir şey mi takıldı, açar kâğıdı döker divitinde biriken ahmaklıkları; isterse çiziktirdikleri gördüğü rüyaların dökümü olsun. Sermayesi kâğıt parçası değil mi sonuçta? Bilir ki çocukça döktürmeyi ne kadar abartırsa, ahmak takımı ve sanat cühelası o kadar takdir eder. Kalemşorlar bu türden abuk subuk metinleri okumaz, diyelim ki biri ezkaza okudu, yazıyı da yazanı da yerden yere vurmak iş midir Tanrı aşkına? Gerçi cahil güruha karşı birkaç seçkin bilgenin görüşlerini kim takar? Bunlardan daha iyi koku alan bazı uyanıklar vardır ki, bunlar başkalarının göz nuru döküp beyin suyu akıtarak ortaya koyduğu ürüne çöker, aslında hakkıyla elde edilmiş şöhreti birkaç divit çalımıyla kendi değirmenlerine aktarır. Belki günün birinde yiğidin biri çıkıp da onların cürmünü ortaya çıkaracaktır, fakat o gün gelene kadar utanmayı ve sıkılmayı akıllarına dahi getirmeden, şöhretin sefasını bir

güzel sürerler. Şunlara bakın hele! Kalabalık bir toplulukta kendileri işaret edilip de "Baksanıza, üstat burada!" diye bağırtılar kopunca nasıl da şişinip böbürleniyorlar? Yazdıkları kitaplar kitapçı vitrinlerinde sergilendiğinde yine bu türden kabarmalara tanık olursunuz. Münevver bozuntusu bu beyler muhtevası tuhaflıktan ibaret olan kitaplarının her sayfasında tepeye üç kelimelik kendi adlarını kondururlar ve şöhretin zirvesi sandıkları adlarına insanları etkileyecek, kendilerine ecnebi havası verecek türden unvanlar eklerler. Altı üstü bir isim değil mi bu? Yerkürenin ucu bucağı akla gelince bu kitabı –okuyacakları bir yana bırakın– göreceklerin oranının ne kadar düşük kalacağını düşünsenize bir! Hadi okudular; okuyanların da hepsi kitabı beğenmeyecektir, zira zevksizler de aynı zevki paylaşmaz her daim. Bu edip tayfasının kendilerine taktığı isimler ya tamamen uydurmadır ya da eski kitaplarda buldukları kulağa hoş gelen isimlerden devşirmedir: Biri Telemachus, öbürü Stenelus ya da Laertes deyiverir kendine; bir başkası Polycrates ismini kendine yakıştırırken, diğeri de Thrasymachus adını sahiplenir. Geriye bir tek kitaplarına "Bukalemun", "Bal Kabağı" veya felsefe geleneğine uygun olarak "Alfa" ya da "Beta" diye isim koymak kalıyor. Pek hoş bir dayanışma örneği ise bir soytarının öbürünü, bir beceriksizin diğerini mektuplarla, şiirlerle ve methiyelerle göklere çıkarmasında gözlenir, ahmakların ısrarla yaşattığı takdire şayan bir gelenektir bu. Birincisi Alcaeus[127] diye hitap eder ikinciye, ikinci ise birinciye Callimachus[128] der; üçüncü dördüncüyü M. Tullius'un üstüne yerleştirirken, dördüncü de altta kalır mı, o da üçüncüyü Plato'nun tepesine koyar, yani bir alışveriştir sürüp gider. Danışıklı dövüş için gerekli sözde rakipleri arar bulur, sonra da turnuvada defne çelengini onunla

127 MÖ 7. yüzyılda Küçük Asya'nın batısındaki Aiolia bölgesinde yaşamış lirik bir şair.

128 MÖ 3. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış ünlü bir kütüphaneci ve şair.

paylaşırlar. "İkiye bölünür halk: Bir kısmı birine, bir kısmı da diğerine tezahürat yapar."[129] Derken bu sıra dışı iki yiğit savaşçı muzaffer bir eda ile arenayı birlikte terk eder. Bilgeler bu tür gösteriyi aptalca bulur ve gülüp geçerler, haklılar zahir. Mamafih lütfum sayesinde beyler gibi yaşayıp durur bu ahali. Onlara soracak olursanız Scipio soyunun fertleriyle değişmezler yerlerini. Ey akılları bu işlere ermediğinden başkalarının ahmaklığıyla eğlenen, onları her fırsatta alaya alan seçkin bilgeler, belki siz bana biat etmek zorunda değilsiniz, ama hiç olmazsa bu bitmez tükenmez neşe kaynağını bana borçlu olduğunuzu kabul ediniz.

51. Güzide âlimlerin ön safını hukukçular tutar. Hakikaten bunlardan daha çok kendini bir şey sanan başka bir kesim yoktur. Bıkıp usanmadan Sisyphus'un taşını ittirirler; içerikleri ne ile ilgili olursa olsun yüz yasayı bir lahzada birbirine kenetlerler; ayaküstü tefsir üzerine tefsir üretir, fikir üstüne fikir eklerler uzmanca. Mesleklerini böyle icra ederler ki saf ahali onların ne kadar çetin bir bilimle iştigal ettiğini sansın; bir şey ne kadar zahmetliyse o kadar önemlidir ya. Bunlara bir de sofistleri ve diyalektikçileri, hani Dodona Korusu'ndaki hazneden[130] daha fazla patırtı üreten şu insan sınıfını ekleyelim. Dilbazlıkta özenle seçilmiş yirmi kadınla aynı anda mücadele edebilecek yetenektedir hukukçular. Sadece gevezeliğe düşkün olsalar iyi, tacirliği de layığıyla becerirler. Abuk sabuk ne kadar mevzu varsa bu hususlarda münakaşaya tutuşurlar, öyle ki âdeta ölesiye çarpışırken böylesi ateşli ortamlarda kendileriyle birlikte gerçekleri de bir güzel yitirirler. Kendini beğenmişlikleridir onları tatmin eden; sadece birkaç dolaylı çıkarımla donanmış olmaları herkese meydan okumaya cüret etmelerine asla engel teşkil

129 Verg. *Aen.* II, 39

130 Erasm. *Adag.* I 1, 7. Henüz Antik Çağ'da bile gevezelik yapanlarla ilgili kullanılan deyim.

etmez. İnatçılıkları onları her daim muzaffer kılar, isterse Stentor[131] çıksın karşılarına.

52. Peşleri sıra gelen sakallı, cübbeli filozof güruhu derin bir korku uyandırır ahalide. Hakiki bilgelik payesini taşıma hakkı sadece onların tekelindedir, bununla övünürler. Bu payeyi sahiplenmeye cüret eden diğer hayâsızlar ise bilge geçinen titrek karaltılardır sadece. Ne geniştir bunların fantezi dünyası, hele o sayısız dünyadan birine şekil vermeye; çekim alanlarıyla birlikte Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları parmak genişliğindeki iplik inceliğinde ölçmeye kalkışmayagörsünler. Aynı basireti doğal olarak yıldırımları, rüzgârları, tutulmaları ve açıklanamayan ne varsa açıklarken de gösterirler. Bunları yaparken bir an olsun tutukluk yapmaz mübarekler, sanırsınız ki doğaya biçim verilirken kâtiplik yapıyorlardı ya da tanrılar meclisinde onlar da vardı inşaat kararı çıkarken. Oysa doğa bunların ortaya attığı fikirlere katıla katıla gülmekle meşguldür. Kesin olanı bilmek değildir onların kaygısı; bu da her şey üzerine saç saça baş başa birbirine girmecesine tartışma ahlakını beraberinde getiren o malum hikâyeyi gereğince doğrular. Hiçbir şey bilmeseler de her şeyi bildiklerini iddia ederler. Kendilerini tanımadıkları, yolda görmeye tenezzül edip de karşılarına çıkan taşı ya da çukuru es geçtikleri ya da zihinlerini bedenlerinin çok ötesine gezmeye gönderdiklerinden fikir, görüş, ayrık biçimler, asal özdekler, nelikler ve oradalıkları gayet güzel görürler. Fakat onların kolaylıkla gördükleri eften püften şeyleri bir Lynceus[132] bile seçmekte aciz kalır. Üçgenlerini, karelerini, dairelerini ya da bu türden geometrik şekilleri çiziktirip, bunları bir üst üste koymaya başlayıp da içinden çıkılamaz bir labirent ürettiler

131 Troya savaşına katılmış olan bu Yunan savaşçının sesi elli adamın sesine bedeldir. (Hom. *Il.* V 785)

132 Lynceus, Apollonius Rhodius'un aktardığı Argonautlar Destanı'nda adı geçen kartal bakışlı Messenialı (Apollon. Rhod. *Argon.* I 125). Vergilius'un *Aeneas*'ında da başkahramanın yoldaşlarından birinin adı Lynceus'tur. (Virg. *Aen.* IX 768)

mi, ayaktakımı gözüyle baktıkları halktan fersah fersah yukarılarda görürler kendilerini. Hele bir de harfleri muharebe düzenine sokup onlara oraya buraya saldırı emri verirler ki kendilerinden daha sersem olanlar apışır kalır bu amansız taarruz karşısında. Bu kadar çeşidi yetmez tabii, daha durun! Bir de yıldızları seyre dalıp ileriye dönük birtakım mucizevi vaatlerde bulunup umut simsarlığı yapan kâhinler vardır. Bunlar o kadar mahirdir ki sihirbazlar yanaşamaz yanlarına. Her daim şansları yaver giden bu tipler kendilerine inanacak gafiller bulmakta da bir o kadar mahirdir.

53. Geldik ilahiyatçılara! Aslında serde arı kovanına çomak sokmayacak kadar akıllı olmak, leş gibi kokan bitkiye[133] dokunmadan geçmek var ya... Zira bunlar burunları havada ve alıngandırlar. Beni tövbe etmeye mecbur kılmak için ne yapar eder kıssalarıyla taarruza geçerler. İnatlaşacak olsam, "İmansız! Zındık!" diye feryat figan ederler. Her kim ki haddini aşıp da bunları alaya almaya kalkışsa, hemen gazap ve garaz yüklü yıkıcı yıldırımlarını meczubun üzerine gönderirler. Bana hatırı sayılır ölçüde minnet borçları olduğu hâlde kendilerine iyilik yapma gayesiyle didinip durduğumu en çok bunlara anlatırken zorlanırım. Kuruntularının gururlarını okşaması onlara göğün üçüncü katında bulundukları hissini verir ve oradan yeryüzündeki geri kalan tüm ölümlü insanlara, yerlerde sürünen o sığır sürüsüne acıyarak bakar dururlar. Tümdengelim sonuçları, veriler ve tanımlardan oluşan devasa bir çalının ardına sığınıp nalıncı keseri gibi kendilerine yontarak öylesine çetrefilli, alengirli, buğulu ve anlaşılmaz bir sığınak kurarlar ki Vulcanus bile ağını atsa yakalayamaz bunları. Ne yapar eder ağdalı mevzulara dalıp kıvırtırlar; sanki Tenedos'un iki uçlu baltası[134] ellerine yapışık mübareklerin ve her an onun marifetiyle Vulcanus'un

133 Anagyris, kötü kokan üç yapraklı bir bitki. Kusturucu olarak kullanılır.

134 Tenedos kralı Tenes haksız bir suçlamaya hükmedecek olursa hemen orada idam edebilmek için davacıyı mahkemede bir balta altında tutardı.

ağını kesip kurtulabilirler. Sayısız uyduruk sözcük ve menfur ifadeler vasıtasıyla kıvraklıklarını muhafaza ederler. Kutsal ne kadar sır varsa hiç zorlanmadan ayaküstü tefsir etmeye muktedirlerdir: Yerküre nasıl yaratıldı ve sonra üzerinde her şey ve her canlı nasıl yerli yerine kondu? Hangi zehirli yoldan edinildi temel günah? Hz. İsa bakire Meryem'in rahminde hangi hızla, ne kadar iriliğe ulaştı? Şarap ve ekmekte İsa'nın kanı ve bedeni nasıl tecessüm etti? Lakin aşınmış, eskimiş konular bunların hepsi; geçelim bir kalem. Bu ulu ilahiyatçıların insanlığa asıl hizmetleri çok daha karmaşık sorulara verecekleri yanıtlarda yatar. Örneğin şunlara: Kutsal doğum ne zamandı? İsa söz konusu olduğunda birden fazla doğum var mıdır? Tanrı-Baba, Oğul'dan nefret eder cümlesi ihtimal dâhilinde midir? Tanrı bir kadın, bir İblis, bir eşek, bir bal kabağı ya da bir çakıl tanesi olarak da tecessüm edebilir miydi? O vakit bu bal kabağı nasıl vaaz verecekti veya mucizelerini sergileyecekti? Tanrı bal kabağında ete bürünseydi çarmıha germe işi nasıl olacaktı? İsa'nın çarmıhta gerili bedenini Petrus nasıl kutsar? Bu aşamada iken İsa'nın bir insan olduğundan söz edilebilir mi? Yeniden dirilmenin ardından yiyip içmek caiz midir? Kıyamet günü geldiğinde yanında erzak ve içecek bulundurmaya icazet var mıdır? Bu türden binlerce, hatta daha da elzem inceliklere vakıftır bu çokbilmişler. Örneklerden, formalite, nelik, oradalıktan, yani hiç kimsenin hiçbir zaman göremediği ve göremeyeceği türde şeylerden bahsederler. En koyu karanlıkların ardına bakıp da "hiç"i aralayabilecek babayiğidin bir Lynceus'un yetenekleriyle donanmış olması gerekir zahir. Bunların bir de ahlak kıssaları vardır ki kuru mu kuru, yenilir yutulur türden zırva değildir; öylesine çelişkiler yumağıdır ki bu zırvalar Stoacıların "paradoksi" adını verdiği garabet abidesi lakırdılar bunların yanında acemice ve yontulmamış kalır. Alın size örnek: Bin insanı boğazlamanın vebali bir kerecik bile olsa kesinlikle çalışılmaması gereken bir pazar günü fakirin

birinin kundurasını dikmenin vebalinden daha azdır. Ya da: Ne kadar zararsız ve ehemmiyetsiz olursa olsun, doğru olmayan küçücük bir söz söylemektense, dünyanın üzerindeki bütün canlılarla birlikte helak olmasını göze almak daha evladır. Sivrilikleri sivriden de öte sivriltenler Skolastiklerdir ki bunların sayısı sanki denizde kum. Realistler, Nominalistler, Thomasçılar, Albertusçular, Ockhamcılar ve Scotusçuların[135] bir araya gelip şekil verdikleri yumaktakinden daha çabuk bulurmuş yolunu insan labirentte.[136] Bunlar sadece en bilinenler. Kurdukları sistemlerden bilgelik saçılır ortalığa ve her türlü zorluk özenle bunlara nakşedilmiştir; inanın İsa'nın havarileri bile bu tür konular üzerine işbu yeni yetme ilahiyatçı takımıyla cebelleşmeye kalksa yepyeni bir manevi donanıma ihtiyaç duyacaktır. İnancı için her şeyi göze alan yiğit bir adamdı Paulus, buna kuşku yok! Öte yandan, "İnanç, umut edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmaktır,"[137] ifadesini de kullanır Paulus. Ancak bu bitirim taifesine göre bu ifade ustaca yapılmış bir tanım değildir. Korintlilere yazdığı ilk mektubun 13. bölümünden de anlaşılacağı üzere Paulus sevgiyi harikulade biçimde anlasa bile sevgi kavramına çerçeve çizmedi ya da içerik kazandırmak anlamında diyalektik açıdan ayırmadı. Havariler kutsal ekmeği ve kutsal şarabı kutsarlar, lakin ayinin ne zaman başladığı ve ne zaman bittiği, ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanına nasıl dönüştüğü, aynı bedenin farklı yerlerde nasıl bulunabildiği, Hz. İsa'nın bedeninin semada, çarmıhta ve kutsal ekmekteki farklı varoluşlarıyla, dönüşümün hangi anda cereyan ettiğiyle ilgili hususlarda fazlasıyla yetersiz kalır ve açıklamaları laftan öte gidemez. Ama bu yeni yetme ulema takımı bunlara bir bir yanıt bulmakta veya tanım uy-

135 Thomas Aquinas, Albertus Magnus, Ockhamlı William ve Duns Scotus ekolleri.

136 Ovid, *Met.* VIII, 169-182

137 İbraniler, 11:1

durmakta en az Scotusçular kadar lakırdı erbabıdır. Havariler İsa'nın anasını gıyaben değil bizzat tanırdı. Öyle olduğu hâlde havarilerin hangisi kalkıp da onun, Âdem'in uçkuruna sahip çıkamayıp işlediği cürümden muaf, pürü pak kaldığını bizim bu ilahiyatçı takımı kadar berrak biçimde açıklamayı becerebilmiştir? Anahtar Petrus'ta idi ve bu anahtarı ona veren, onu kime verdiğini biliyordu. Bilginin kapısını açan anahtarı elinde tutmaya ruhsatı olan bu şahıs nasıl oluyordu da bu bilgiden bihaber kalabiliyordu. Demek ki bulunduğu mevki o kadar uzaktı ki bu ince sual aklına gelmemişti. Bu türden bilimle uğraşanlar havarilerin her yerde vaftiz hükmünü uygulamalarına rağmen, biçim, madde, yaratılış ya da vaftizin neler olduğu hususlarına gereğince açıklama getirmediklerine işaret ettikten başka, onların silinen ya da kalıcı işaretlerle ilgili konularda da sessiz kalmayı yeğlediklerini vurgularlar. İnançlıydılar kuşkusuz, fakat yalnızca ruhta ve İncil uyarınca yaptıkları sadece şuydu: "Tanrı ruhtur, ona tapınanlar da ruhta ve gerçekte tapınmalıdırlar."[138] Bir kömür parçasıyla duvara çiziktirilmiş iğreti bir resme, gerilmiş iki parmak, sallanan bukleler, bedenin ardına hüzme ve kafanın üzerine hale ekleniverince İsa tasvirine dönüştüğü, dolayısıyla buna da katıksız huşu ile bakılıp ibadet edilmesi gerektiği kendilerine vaktiyle bildirildiği hâlde bu göz ardı edilmiştir. Otuz altı yılını Aristoteles'in ve Scotus'un metafizik ve fiziğine adamamış birisi nasıl bilebilir bunları? Havariler her fırsatta tanrısal lütuf mavalı okurlar, ama hiçbir yerde tanrısal lütuf ve insanı aziz kılacak lütuf arasında ayrım yaptıkları görülmez. Her yerde hayırlı işler yapmaya teşvik ederler, ama içi doldurulmuş hayır ile edinilmiş hayır arasında herhangi bir ayrım yapmamışlardır; üstelik sevginin nitelik mi, özdek mi, yoksa yaratılmış mı yaratılmamış mı olduğuna dair bir açıklamada da bulunmazlar. Günahtan nefret ederler, ama günahın ne olduğunu bilimsel olarak

138 Yuhanna 4:24

açıklayabilecek olsalar ölümlüler safına geçmeye hazırım – bunu başarabilmeleri için Scotusçuların ruhunun dokunması gerekiyor onlara herhâlde. Diğerleri hakkında da dolaylı yoldan malumat edinmemize önayak olan Paulus'un eğitiminin bu tür incelikleri kavrayabildiğine hiç kimse inandıramaz beni; yoksa Paulus sersemce ortaya atılan müşkülpesentlik, çekişme ve nesep meselesine karşı neden sık sık isyan etsindi ya da bunca makale kaleme alıp da onca fırtına koparsındı ki? O dönemde yapılan kaba saba köylü tartışmaları ve mücadeleleriyle belediye meclisimizin asri sorunlarını karşılaştıracak olsak, sanırım bir Chrysippus[139] bile eskilerin icraatından utanıp sıkılırdı. Ne ki bu beyler epeyce uysal ve anlayışlıdır da: Diyelim ki havarilerin yazdıkları arasında tam elden geçmemiş ya da acemice çiziktirilmiş ham bir cümle buldular, lütfedip bunu lanetlemez, parlatıp ona kusursuz bir biçim vermeye gayret ederler. Bu becerileri gerek eski çağa saygıyla, Hercules adına, gerekse havari payesini taşımaya pekâlâ muktedir olduklarıyla açıklanabilir ancak. Sonuçta havarilerin de ustalarının dudakları arasından çıkan tek bir sözcüğe dahi tanık olduklarını işitemiyoruz. Öte yandan diyelim ki Chrysostomus, Basilius ya da Hieronymus bu cihette bir laf etti, hemencecik "Geçersizdir!" yaftasını yapıştırıverirler. Havarilerin öğretmenleri ne kadar pagan felsefeciler ya da Yahudi de olsa, onlar değil, doğası gereği dikbaşlı olan beriki rakipler susturulmuştur. Fakat bu icraat mantık sanatı ile değil, bir dizi değişim ve mucize ile gerçekleşir. Bu rakiplerin hiçbiri de Scotus'un makalelerini anlayabilecek yetenekte değildir. Ama günümüzde öyle mi? Böyle amansız sivrilik karşısında cenk meydanını terk etmeyecek o babayiğit pagan, o cesur imansız hani nerede? Hiçbir şey anlamamak için aptal, ıslıklamak için yeteri kadar arlanmaz olmak ya da aynı çalımları ve ayak oyunlarını iyi bilmek gerekir. Gerekir ki terazi denk olsun. Bu da bir sihir-

139 Hrisippos, MÖ 3. yüzyılda yaşamış Stoacı bir filozof.

bazı diğeriyle, bir kılıç erbabını, kılıcına güvenen başka bir silahşorla kapıştırmak anlamına gelecektir. Penelope'nin dokuma tezgâhında ürettiğidir ortaya çıkacak olan. Onun içindir ki geri zekâlı askerlerden oluşan kalabalık ordular yerine yaygaracı Scotusçuları, taş kafalı Okhamcıları, yenilmez Albertusçuları ve bilumum sofisti Türkler ve Araplar ile savaşmaya göndermek çok daha akıllıca olacaktır kuşkusuz. Bana sadakatle bağlı bu kutsanmış erat öylesine enfes kılıç sallar ki eşi benzeri görülmemiş bir zaferle döner yurda. Bu yiğitlerden saçılan kıvılcımlar en serin yürekleri alevlere boğacak, en halis ahmak böylesi bir kılı kırk yarıcılık karşısında koşar adım ortadan kaybolacak ve en keskin gözler o masmavi hare karşısında kamaşıp ne yana bakacaklarını şaşıracaklardır. Belki ciddiyetimden kuşku duyanlarınız vardır – buna şaşmamak gerek, çünkü daha iyi başka ekollerden gelen bazı ilahiyatçılar arasında da bunlar karşısında tiksintiye kapılanlar var. Bu beyler keza meslektaşlarının işe yaramaz sanatlarından söz ederler. Aralarından bazıları bunu Tanrı'ya isyan ya da şerefsizlik olarak niteler ve böylesine kutsal meselelerde itikadın değil münakaşanın ön planda olmasından yakınırlar. Böylesine iffetsiz ağızlardan dökülen küfür ile küffardan ödünç alınmış hilelere alçakça başvurmak, yalana başvurup kendinden emin dil dökmek, ilahiyatın yüceliğini bu tarz anlamsız –hayır seviyesiz– kavramlar ve iddialarla kirletmek... Ne büyük gaflet silsilesidir bu! Bu beyler hoşlanır bundan –daha doğrusu– kendilerini çok, ama çok beğenirler. Bu hoş ama boş kibirlenme onları gece ve gündüz meşgul ettiğinden, ne İncil'i ne de Paulus'un mektuplarını açıp şöyle bir karıştırmaya zamanları kalır. Mekteplerinde bu tür tuluat sergilerlerken, eğer mantık yoluyla bahşettikleri desteği çekecek olsalar, Hristiyan inancının üzerinde yükseldiği kilisenin yerle yeksan olacağını düşünürler, hani şu şairlerin diline pelesenk olan Atlas var ya yerküreyi sırtında taşıyan, aynı şekilde işte. Kafalarına estiğince yo-

rumlayarak kutsal kitaba bal mumu topağı gibi bir öyle bir böyle şekil bağışlarken saadetleri sınır tanımaz. Bir düzine skolastik düşünürün bir tezi paylaşıp imzaladıkları ortak bildirinin altına imza koyma fırsatı doğmuş gibi mutluluktan gözleri parıldar; sanırsınız ki Solon'un yasaları ve Papa'nın kutsal bildirgesinin esamesi bile okunmaz bunlarınkinin yanında. Kendilerini yerkürenin hâkimleri yerine koyan bu beyler herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda doğrudan veya dolaylı olarak söyledikleriyle, sofizmlerine zıt düşen herkesi yalanlasın diye cebren mahkeme önüne getirirler. Ya da kehanet makamından buyururlar: "Savunulan bu tez caiz değildir, yeterince saygılı değil, zındıklık kokuyor, kulağa berbat geliyor." Eğer bu diplomalılar icazet verip "âmin" demez ise ne vaftizin ne de İncil'in, ne Paulus'un ne de Petrus'un, ne Hieronymus'un ne de Augustinus'un nefesi bir insanı Hristiyan yapmaya yeter; hatta en yüksek rütbeli Aristotelesçi Thomas bile burada yetersiz kalır: Çünkü günümüzde artık çok titiz davranılmaktadır. "Lazımlık kokuyorsun" ile "lazımlık kokuyor" demek ya da "tencere kaynıyor" ile "tencereyi kaynatıyor" demek arasında doğruluk farkı olmadığını iddia eden bir insanın bu yaklaşımından onun Hristiyanlığını ölçmek nasıl bir âlimliktir sizce? Tanrı esirgeye! Bu beyler olmasaydı kim savunurdu aydınlık Hristiyan âlemini imansızların melun tezlerinden? Kimse varlığından bile haberdar olmazdı bu dinin. Bunların himmet edip bu fitneyi ifşa etmesi sayesinde insanlık o karanlık ve meşum kaderinden bihaber kalmaktan kurtuldu. Her meseleyi köpürten beylerimiz bu işle uğraşmaktan aşırı mutluluk duymazlar mı? Aynı ermiş huzuruyla cehennemdeki hayatı en küçük ayrıntısına kadar resmederler; sanki ölüler diyarına gidip de ömürlerinin birkaç yılını orada geçirmişler. Bir de köhneleşmiş katmanlara yenilerini eklerler ki soylu ruhları en üstte kendilerine ayrılmış en rahat ve yüce olan erişilmez katmanda keyfince gezip dolaşsın, yiyip içsin, şen şakrak top

oynasın. Bu ve buna benzer çocuksu meseleler beylerimizin zihnini tıka basa doldurur – Pallas[140] doğarken elinde baltasıyla Vulcanus'u yardıma çağıran Iupiter'in beyni kesinlikle bu kadar dolu değildi. O nedenle halka açık tartışmalarda bu beyleri başlarına özenle dolanmış bantlarla konuşurken görürseniz şaşırmayın; bu bantları takmayacak olsalar Tanrı korusun patlar o beyinler! Beni bile sık sık gülmeye sevk eden bir şey var: İğrenç ve anlaşılmaz tarzda konuşmasalar, kendilerini ilahiyatçı yerine koymaz bu adamlar. Barbarca konuşan ve sadece barbarlarla anlaşmaya yarayacak düzeydeki bu dilin bilim dili olduğunu, dolayısıyla ayaktakımı için fazla karmaşık olduğunu ifade buyururlar. Kutsal bilimlerinin gramer kurallarına boyun eğmesinin doğru olmayacağını savunurlar. Hata yapma hususunda sıradan halkla kıyasıya çekiştiklerine göre ne kadar kutsanmış yüce insanlardır bu ilahiyatçılar! Birisi onlara "Bizim Üstadımız" diye hitap edecek olursa kendilerini gökyüzünde hissederler, zira Yahudi için dört harf[141] nasıl tanrılarının adını sembolize eden kutsiyette ise, onlar için de bu unvan o kadar yücedir. Bu nedenle tanrılarının adının büyük harfle yazılmamasının ne denli günah olduğuna dair uyarılarda bulunurlar. Ama aymazın biri çıkıp da "Bizim Üstadımız"[142] demek yerine, unvanı ters çevirip "Üstadımız Bizim" deyiverse –ki Latincede bu mümkün– unvanın bahşettiği şeref o an yerle yeksan olur.

54. Kendilerine dini bütün biraderler ya da keşişler dedirten insanlar da bunlardan daha az mesut bir hayat sürmez. Belirtmekte fayda var: Bu iki isim de yanlıştır aslında, zira önemli bir kısmı hiç de dini bütün değildir. Bunların

140 Bilgelik tanrıçası Athene, Zeus ile Metis'in kızıdır. Zeus, zekâsıyla kendisine üstün gelebileceği korkusuyla Metis'i yutar. Bunun sonucunda kızları Athene babasının başından doğmuştur. Bu doğum tanrıçanın bilgeliğini sembolize etmektedir.

141 Tanrı'nın İbranice adı Yahweh'in Latin alfabesiyle yazılışı JHWH biçimindedir.

142 Magister Noster.

birçoğuyla manastır dışında, caddelerde ve sokaklarda sık sık karşılaşabilirsiniz. Himmet edip de yüzlerce kez bunların yardımına koşmasaydım rezilce bir hayata mahkûm olurdu bu garipler. İstisnasız herkes bunları dünyanın öbür ucuna göndermek isterken, hatta yolda yürürken onlardan birine rast gelecek olsa bunu hayra yormazken, benimkiler kendi varlıklarından ulvi bir memnuniyet duyarlar. Bunlar için en öncelikli ibadet şekli her türlü bilimden yiğitçe uzak durmaktır, öyle ki bunda üstün başarı gösterenler okuma yazma dahi bilmezler. Sonra bir de eşek anırtısını andıran o berbat sesleriyle sayısı önceden tespit edilmiş mezmur dizelerini bir yerlerini yırtarcasına haykırdıklarında tapınaklarda enfes bir konser verdiklerini zanneder bu gafiller. İçlerinde bazıları pisliği, rezilliği ve dilenci görünümlü olmayı sermayeye çevirmekte çok beceriklidir; bunlar kapı kapı dolaşır, yalvarıp yakarır, erzak devşirirler. Hiçbir handa, hiçbir arabada, hiçbir teknede eksik olmadıklarından meslekten dilencilerin ekmeğiyle oynarlar. Bu pejmürde, pis, cahil, kaba saba güruh havarilere yeni birer beden olmaya da namzet üstelik. Hoş tarafı da her şeyi kaidelere uygun yapıyor olmalarıdır. Hiçbir şeyin cezasız kalmayacağı onlar için bir matematik yasasıdır. Ayakkabı bağcığına şu kadar düğüm atılmalı; şu cübbe şu renkte, genişlikte ve özellikte, kemer şu kadar karış uzunlukta, şu kadar parmak genişlikte, kukuletanın biçimi ise şöyle, hacmi şunca olmalı. Bitmedi: Kâkül şu kadar parmak genişlikte olmalı, günde şu kadar saat uyunmalı. Peki, gerek bedensel gerekse zihinsel binlerce ayrıntıya bakıp da insanlar arasında eşitliğin zuhur ettiğini görebilen varsa beri gelsin! Bu tür çocukluklardan hoşnut bu ahmaklar havari aşkını yalnız kendilerinin duyduğunu sanıp giysisinin rengi biraz koyu olan ya da cübbesini yanlış kuşanmış bir keşiş görecek olsalar ortalığı öyle bir velveleye verirler ki sanırsınız mahşer borusu çalıyor. Dini fazlasıyla ciddiye alan bazıları ise üstlerine Cilicia keçisinin yününden, içlerine Miletus

yününden başka kumaş giymezler. Diğer bir kesim de dışına keten, içine yünlü kumaş giyer sadece. Bazısı kessen de dokunmaz paraya, zehir görmüş gibi uzak durur, ama şarabın ve kadının bahşedeceği hazlara sonuna kadar kucak açar. Nihayet hepsinde ortak olan bir güdü vardır, yaşam tarzları itibariyle onları diğerlerinden farklı kılan bir özellik: Yanlış anlaşılmasın, İsa'ya benzemeye çalışmak değil bu, aksine kendi aralarında farklı olmaya çabalamak. Bu özelliklerinin en çok taşıdıkları isimlere yansıdığını görürüz: Biri Funigeri yakıştırmasından hoşlanırken, diğerleri de kendilerine Colettacı, Minores, Minimi, Bullistes, Benediktusçular, Berdarduşçular, Brigidenses, Augustinusçular, Guilhelmites ya da Iacobusçular gibi isimler yakıştırır, sanki Hristiyan ismini taşımak onlara sıradan gelmektedir. Sonuçta insan elinden çıkma bir yasa da olsa günümüze ulaşmış tören ve kaideleriyle övünür, bu büyük hizmetin karşılığında birden fazla cenneti hak ettiklerine hükmederler. Ama öbür dünyaya vardıklarında Hz. İsa'nın onları karşısına alıp her yerde her daim söz ettiği insan sevgisinin nerede kaldığını soracağından bihaber bu cühela. Bu soruya yanıt olarak keşişin biri yüzlerce balığa mezar olmuş şiş göbeğini gösterecek, bir diğeri yüzlerce mezmur döktürecek. Diğer bir keşiş tuttuğu on binlerce oruçtan dem vuracak ve yemek vakti geldiğinde kantarın topuzunu kaçırıp neredeyse mide fesadına uğradığını anlatacak. Bu sınıfın müstesna bir örneği de sevap hanesine yazılması gereken ayinleri yedi gemi bir araya gelse taşıyamayacağından bahsedecek. Birisini getirecekler İsa'nın önüne, o da el pençe divan durup hayatı boyunca paraya hiç el sürmediğinden dem vuracak, tabii çift kat eldiven takarak dokundukları sayılmazsa. Birisi de öyle kirli ve koca bir kukuleta takmış olacak ki hiçbir denizci onu yanına yakıştırmayacak. Biri çıkıp on bir kere beş yıl boyunca arınmak için sunularda bulunup hep aynı yerde kaldığını, bir sünger hayatı sürdüğünü anlatacak. Sürekli ilahi okumanın ödülü olarak sesinin kısıldı-

ğını iddia edip susmayı tercih edecek olan da çıkarılacaktır İsa'nın önüne. Ama İsa bunların havalı konuşmalarına ya da bahane uydurmalarına dayanamayıp –çünkü bu lakırdının sonu gelmez– onların sözünü kesecek ve diyecek ki: "Bana ne bu yeni Yahudi soyundan? Tek kendi kuralımı tanırım ben ve sizden buna dair tek söz duyamadım. Zamanında herkesin anlayabileceği biçimde, benzetmeler yapmadan dosdoğru Kutsal Baba'mın mirasını aktardım insanlara. Sadece aşk eylemlerini aktardım; kukuletalardan, gevezelikten veya oruçtan bahseden oldu mu size? Yaptıklarıyla övünüp onun ardına sığınanlar ve bundan hoşnut olanlar beni hoşnut etmez. Kim benden daha kutsal hareler yaymak kaygısı taşıyorsa, çekip gitsin, kendine Abraxas halkının[143] cennetinde yer arasın ya da onlara yeni bir cennet inşa ettirsin, çünkü anlaşılan benim buyruğumdan çok onlarınkine riayet ediliyor." Günün birinde bu lafları işitmek ve denizcilerle arabacıların kendilerinden önce cennete vasıl olduğunu seyretmek zorunda kalınca birbirlerine hangi yüzle bakacaklar? Fakat o an gelene kadar bunlara gösterdiğim ihtimam sayesinde memnun mesut yaşar giderler. Kamu işlerine bulaşmayıp kendi topluluklarında yaşarlar, kimse de hayatını bunlarla zehir etmek niyetinde değildir. Hele en çok çekindikleri dilenen keşişlerdir, çünkü günah çıkarma ehliyetleri sayesinde bunlar insanların mahremiyetini ve vicdanlarındaki en gizli köşeleri gayet iyi bilirler. İşittikleriyle ilgili gevezelik etmeyi günah sayarlar, ama kafayı çektiler mi kaşarlanmış hovardaların dahi ar damarlarını çatlatacak mevzuları masaya döküp eğlenmekten de geri durmazlar. Ancak bunu yaparken sadece imada bulunup isimleri saklayacak kadar dini bütündürler. Fakat Tanrı esirgesin, birisi cüret edip de arı kovanına

143 MS 2. yüzyılda yaşayan İskenderiyeli gnostikçi Basilides'in türettiği "Abraxas" sözcüğü gizemliliğiyle bilinirdi. Basilidesçiler 365 gezegen olduğuna inanırlar ve beş temel unsur saydıkları tin, söz, yazgı, bilgelik ve erkin A, B, P, A, Ξ, A, Σ'tan kaynaklandığına inanırlardı. Bu harfler de 365 sayısına denk düşmektedir.

çomak sokacak olursa öfkeli keşiş halka verdiği bir vaazda intikam hırsıyla eteğindeki taşları öyle bir döker ki azıcık kafası çalışan bir budala bile üstü kapalı olarak kimden bahsedildiğini anlar ve hayretten hayrete düşerek mırıldanır. O mırıldandıkça keşiş yağlı bir lokma daha verir.[144] Kilisenin minberinde zanaatını böyle meslek aşkıyla icra eden bir papaz varken kim komedyenin veya pazar hokkabazının bayat numaralarını izleme gafletine düşer? Papazlar bu işleri görürken bir de nutuk ustalarını maymun gibi taklit ederler ki pek eğlencelidir. Ölümsüz Tanrım! O eller nasıl sallanır, o ses gerektikçe nasıl alçaltılır ve yükseltilir, nasıl tıslanır, uflanır puflanır! Sonra ansızın yine görkemli bir soluklanış, surata yeni bir maske ve ardından bir dizi yıkıcı yıldırım! Bu konuşma sanatının en mahrem sırları ancak bir keşişin diğer bir keşişe bizzat aktarmasıyla öğrenilebilecek türdendir. Yani bu sanatın inceliklerini benim dahi bilmem mümkün değil. Ama yine de gözleme ve sonuca varma yöntemine başvuralım: Konuşmalarının başında birisine seslenirler – bu yöntemi şairlerden devşirdikleri kesin. Lafı döndürüp dolaştırıp Hristiyan kardeşliğine getirecekleri için önce Nil'e kadar açılırlar. Haça gerilmenin sırları hakkında açıklamalar yapabilmek için de Babil ve Ejder Bel[145] hikâyesine başvururlar. Oruçla ilgili şartlara ise gereğince işaret edebilmek amacıyla on iki yıldızda eşelenirler. İnanç söz konusu olduğu vakit dairenin kare özelliğinden dem vururlar. Ahmağın önde gideninin –aman, bilgilinin diyecektim– seçkin bir cemaat önünde kutsal üçlünün sırlarını nasıl açıkladığına bizzat tanık oldum. Ne derece tahsilli olduğunu belli etmek ve ilahiyatçıların dindar kulaklarını hoşnut etmek için yepyeni bir yönteme başvurmuştu. Önce harfler, sonra heceler ve sözcüklerden yola çıkmış ve tam da özne ile eylem uyumuna, sıfatlar ile ad

144 Aeneas'ın cehennem köpeği Cerberus'a ballı ve zehirli et topağı vermesine gönderme. Verg. *Aen.* VI 417ff

145 Babil'de Ejder Bel'e tapınılmasıyla ilgili olarak bkz. Biblia Sacra Vulgata, Daniel 14:23-27

arasındaki bağlantılara gelmişti ki orada toplanmış olan şaşkın cemaat Horatius'un şu dizesini mırıldanmaya başladı:

"Bu bayat lakırdı da ne demek oluyor?"[146]

Nihayet sadede geldi bizim bilge ve bu gramatik öğelerde üçlünün külliyen ve alenen tecelli ettiğini buyurdu, hatta öyle ki hiçbir matematikçi bunu böyle çiziktiremezmiş kuma. Üstelik bu usta ilahiyatçı işbu vaazı tam sekiz ay boyunca özenle kaleme almış, ter akıtmış; ilmin zirvesini zorlayan bu vaazı kâğıda dökmek uğruna görme yetisi bir köstebeğinki kadar körelmiş. Ama bu ilim irfan müridi hiç pişman olmadığı gibi, yüksek bir fatura ödemeden hak ettiği şana mazhar olduğunu düşünmektedir. Fakat başka birini daha dinlemek şerefine nail oldum, seksenli yaşlarında kurt bir ilahiyatçıyı, sanırdınız ki Scotus dirilmiş de bu adamın bedenine girip konuşur olmuş. Bu yaşlı adam, İsa adının sırrını açıklarken insanlara sunduğu öğretinin tamamının aslında burada saklı olduğunu buyurdu. Değil mi ki ismin sadece üç hâli mümkündü, o hâlde bunda bile Hristiyanlığın kutsal üçlüsüne sembolik de olsa bir gönderme vardı. İsim birinci hâlde Iesus "s" ile, ikincisinde Iesum "m" ile ve üçüncüsünde de Iesu "u" ile sonlanır,[147] bu durumda konuşulamaz kutsal bir sır vardı. Efendim, ortaya çıkan tabloda ismin sonundaki s-m-u harfleri apaçık ortadadır ki bunlar da ilahi gökyüzünü temsil eden summum,[148] yeryüzünü temsil eden medium[149] ve yer altının kasvetli derinliklerini temsil eden ultimum[150] anlamına gelir. Bu isim iyice ve gereğince kurcalanacak olursa ikinci bir sır perdesini daha aralayacaktır ve çok daha derinlerde saklı, matematiksel bir sırdır bu. Bu sır İsa adını ikiye böler, ortada yalnız "s" kalıverir. Bu

146 Hor. *Sat.* II7, 21

147 Iesus: İsa, Iesum: İsa'ya, Iesu: İsa'yı

148 summum: zirve

149 medium: orta

150 ultimum: alt

harfe İbraniler "sin" der ki –sanırım İskoç dilinde– günah anlamına gelir. Üstat sahip olduğu feraset ile "İsa" isminin ortasında kalan "s" harfini onun insan soyunun işlediği ve işleyeceği günahları üstlenerek Tanrı'nın gazabından kurtaran ve yine dünya günahlarını yüklenen mazlum olduğu anlamında tefsir eder. Bu belagat karşısında şaşkınlık içinde Tanrı yoluna girmiş oldukları hissine kapılan cemaat âdeta donakalır, bir zamanlar Niobe'nin de başına geldiği gibi taş kesilir. Ama ben duyduklarım karşısında gecenin bir saati Canidia ile Sagana'nın kurban merasimine tanık olan incir ağacı Priapus'a dönmüştüm âdeta.[151] Bunun bir sebebi var elbette: Yunan Demosthenes'in ya da Latin Cicero'nun dinleyenlerinin kalplerine ulaşmak için benzer bir yol izlediği duyulmuş mudur hiç? Konuya uygun olmayan bir giriş onlara göre bir hata teşkil eder. Ama bunlar gönüllerince başlıyorlar; ha domuz çobanları, ha vaizler, ne fark var? Demek ki tabiatın takdiri bu. Bu bilgili adamların girizgâhından belli nasıl muhteşem bir retorik sanatıyla karşı karşıya olunduğu. Bunlar vaazlarına ne kadar çelişkili giriş yaparlarsa o kadar acz içinde debelenen cemaati meselenin nereye varacağını sormaya yönelttikleri zannına kapılıp yaptıkları işin keyfini sürerler. Bir konuşmanın üçüncü unsurunu oluşturan anlatıda yoğunlaşmak asli vazifeleri olduğu hâlde bu da İncil'den bir alıntıyla geçiştirilir. Dördüncü kısımda suratlarına taktıkları maskeyi değiştirip ilahiyatla ilgili bir soruna el atarlar.[152] Onlara bundan yana sual eyleyecek olsanız, asıl sanatın da işte tam bu olduğunu söyleyiverirler size. Nitekim ilahiyatçılara özgü bir afra tafra kaplar simalarını ve "kıymetli bilginler", "iş bilir bilginler", "pek iş bilir bilginler", "melek bilginler", "kutsal bilginler" veya "karşı konulmaz bilginler" gibi gösterişli unvanlarla kutsayarak zikrettikleri

151 Hor. *Sat.* I, 8. Priapus bu iki cadıyı doğaya özgü müthiş bir gürültü ile korkutup kovalar ve hallerine gülmekten bitap düşer.

152 Lukianus'un ne fâni ne de baki dünyasından söz ediliyor, bkz. Luc. *Phil.* 45

fikir ve kalem erbabı bilim önderlerinin isimlerini zavallı dinleyenlerin masum kulaklarına çekiçle çakarlar âdeta. Ardından benzersiz budalalıkta bir sürü skolastik ıvır zıvırı bilgisiz halka aktarırlar: Büyük önermeler, küçük önermeler, çıkarımlar, oldukça soğuk varsayımlar. Geriye beşinci bölüm kaldı ki burada ustalıklarını konuşturup sanatlarının zirvesinde olduklarını ispatlamaları gerekecektir. Bu gayeyle eskileri kurcalayıp "Tarih Aynası" ya da "Romalıların Yaptıkları" gibi aptal mı aptal, kupkuru, tatsız tuzsuz hikâyeleri bulup çıkarırlar. İşte, al sana vesvese, bir Chimaera[153] ki bu hayalperestliğe bir Horatius bile döktürdüğü şu dizelerle yaklaşamadı: "Bir insan kafası" vs.[154] Bunlar bir yerlerden duymuş olmalılar konuşmanın girizgâhının usulünce ve usul usul olması gerektiğini. Onun için çok yavaş başlarlar konuşmaya, o kadar yavaş ki neredeyse kendileri dahi duyamaz mırıldandıklarını. Sanki biri tek cümlesini anlayacak! Yine bir yerden kulaklarına çalınmış olmalı ki uyuklayan dinleyicileri uyandırmak, şöyle bir sarsmak için apansız canhıraş bir feryat koyverirler. O mırıltılar yerini çılgın oktavlı bir haykırışa bırakır, hem de ardı ardına, gerekli gereksiz, sanırsınız ki elleborus[155] vermek gerekiyor. Attıkları nutuğun giderek ateşli bir hâle gelmesi gerektiğini de keza bir yerlerden duymuş olmalılar. Her yeni bölüme geçtiklerinde başa sarmaları da zahir ondandır. Nakarat bitince de –aslında hiç gereği yokken– akıllara durgunluk veren bir şiddetle mizansene güç katarlar. Dozu giderek artan

153 Yunan mitolojisinde vücudunun her bölgesi farklı bir canlıya ait olan yaratık. Başının aslan, gövdesinin keçi, kuyruğunun da yılan olmasıyla insan ruhundaki değişkenlikleri simgeler.

154 Bir insan kafası, bir beygir boynu ve tüyler,
Her yaratıktan alınıp eklenen üyeler,
Bedenin üstü dişi, altlarına gelince
İğrenç mi iğrenç bir balık kuyruğu peşinde
Bu resmi çizeni hemen bulup getirsinler
Acilen en yakın tımarhaneye tepsinler (Hor. *Ars. Poet.* Iff)

155 Elleborus, akıl hastalığını tedavi etmede kullanılan bir ot.

bu ateşli artçılar vaizin bedenini ve zihnini tam dağlamak üzereyken ızdırap apansız son bulur, hem cemaat hem de kendileri o ateşin şerrinden kurtulur. Fakat bir zamanlar, gülmenin de bir hitabet unsuru olduğunu vurgulayan eski nutuk üstatlarına hürmeten lütfedip söylevlerini bir fıkra ya da komik bir şeylerle noktalarlar. Ey sevgili Aphrodite, her biri ne kadar oturaklı, ne bol, ne zarif nükteler. Eşeğin lir çalması canlanıyor gözümüzün önünde. Bazen ısırgan da olabiliyorlar, ancak ısırık acı vermekten çok gıdıklıyor. Açık konuşuyormuş gibi yaparlar, ama aslında yağcılıktır yaptıkları. Hülasa nutuk çekmeyi hokkabaz pazarcılardan öğrendiklerine yemin edesiniz gelir. Aslına bakacak olursanız pazarcılar onlardan daha yüksek bir mertebededir, lakin birbirlerine o kadar yakın dururlar ki bu iki esnaftan birinin hitabeti diğerinden öğrendiğine hükmeder herkes. Fakat cömert himmetim sayesinde yeterince dinleyen bulduklarından kendilerini kürsüye çıkmış bir Demosthenes ya da Cicero zannedip coşarlar. Dinleyenleri arasında küçük kadınlar ve tüccar takımı bulunur. Zaten bütün çabaları tam da bunların hoşuna gitmektir, zira üstüne yattıkları paraların bir kısmından kendilerine bahşiş vermelerini umarlar. Bu küçük kadınlar ise ne zaman eşleri ya da sevgilileriyle sorun yaşasalar çekinmeden, bu adamların göğsüne yığılıp dert yandıkları için onlarla dost olurlar. Bu insanların bana ne kadar mecbur olduklarını siz de görüyorsunuz sanırım: Ettikleri zulmü eften püften birkaç merasime, şamataya ve kaba saba maskaralığa borçlu oldukları hâlde kendilerini Paulus ya da Antonius'a denk birer hatip sanırlar

55. Artık bu komedyenlerden ayrılma vakti geldi. Nankör oldukları kadar da gayrisamimidirler. Liyakatsiz olduklarından hizmet ve katkılarımı yok sayarlar. Seve seve değinmek istediğim bir kavmim daha var: Hükümdarlar ve soylu geçinip sarayda gününü gün eden aylak takımı. Kullarıma yakışacağı üzere bunlar tebaam olduklarını maraza çıkar-

madan kabul ederler. Bu egemenlerde bir dirhem akıl olsa gam ve kasavet yüklü çekilmez bir hayat geçirmek zorunda kalırlardı. Düşünsenize bir, adil ve gerçek bir hükümdar olmak isteyen kim tacını ve tahtını vefasızlık göstermek ya da kardeş kanı dökmek suretiyle elde etme hayaline kapılabilir? Bu işe soyunan zat bir kere kendine şunu söylemelidir: "Kim devlet işlerine el atıp yön vermeye kalkarsa, o günden itibaren kendisi için değil, halk için yaşar ve kamu çıkarlarını düşünür. Çıkartmak ve yürütmekten sorumlu olduğu yasaların öngördüğünden bir karış öteye geçemez. En alt düzeydeki memurundan en üst düzey devlet görevlisine kadar resmî kadronun katıksız dürüstlüğünden tamamen mesuldur. Bütün bakışlar ona yönelmiştir; ister sevecen bir yıldız olup kusursuz işleriyle dünyaya saadet ve selamet bahşeder, isterse felaket yüklenmiş tekinsiz bir kuyruklu yıldız gibi dünyaya çarpıp ortalığı tarumar eyler. Bazı insanlar vardır, yaptıkları hatalar pek umurlarında olmaz, zaten bu hataların etkileri de sadece küçük bir alanda hissedilir. Oysa en tepedeki hükümdar o kadar yüksektedir ki erdem patikası dışına atacağı en küçük adım, çığ misali altına alarak halkının da telef olmasına, ülkenin felakete sürüklenmesine sebep olacaktır. Sonra egemenlik payesinin yanı sıra gelen kimi unsurlar vardır ki bunlar da doğru yoldan çıkmayı âdeta tetikler: Özgür tutkular, başına buyruk kanlı irade, çanak yalayıcılık, lüks hayat. Dikkat edilmesi gereken kendini işine adamak ve ihtiyatı elden bırakmamaktır, ancak böylelikle hiçbir cazibeye kapılmadan görevler gereğince ifa edilebilecektir. Saraylarda çevrilen entrika, nefret ve diğer belaları bir yana bırakacak olursak, en nihayet onun da tepesinde nihai kral vardır ki günün birinde o da ondan hesap soracaktır. Ve egemenin kudreti vaktiyle ne kadar büyük idiyse, hesap sormanın şiddeti de o kadar yoğun olacaktır." Ben de diyorum ki eğer bir egemen bu ve benzeri hususlar üzerine kafa patlatmış olsaydı –ki böyle yapması akıllıca olurdu– o vakit ne gözüne

uyku girerdi, ne de ağız tadıyla yiyip içebilirdi. Ama inayetim sayesinde sorunları tanrılara bırakıp neşe içinde yaşarlar. Kulakları letafet ve iltifat dolu lakırdılar eden dalkavuklar dışında herkese kapalıdır. Hükümdarın duygu dünyasını zedeleyecek, ona gölge düşürecek en ufak edepsizliğe fırsat tanınmaz. Av peşinde koşturunca, beygir besleyince, kurum ve makamları paraya tamah ederek peşkeş çekince, halkı soyup soğana çevirmek üzere yepyeni yöntemler keşfeden bir mekanizma besleyince ve dahi dalkavukluk kurumunu ayakta tutunca hükümdarlık görevlerini layığıyla yerine getirdiğini sanır bu egemen takımı. Ama gayet mahir biçimde, üstelik uydurma hukuki dayanaklar marifetiyle. Böyle davranırlar ki, en aleni haksızlık dahi bir ölçüde adalet paravanasının ardında kalsın. Bol keseden iltifat ederler ki, her ahvalde saf ahaliyi kafeslesinler. Şimdi aslında size pek de yabancı gelmeyecek bir egemen canlandırın hayalinizde: Yasalardan bihaber, kamu refahının düşmanı, sadece kendi çıkarlarını gözeten, kendi hazlarının esiri, eğitime, özgürlüğe ve hayatın gerçeklerine karşı kin dolu. Öyle bir adam ki, hazzına haz, kârına kâr katmak dururken aklına gelebilecek en son şey ülkesinin esenliği. Birbirine akraba bütün erdemlerin uyum sembolü altın bir tasma takıverin boynuna, yüce görevlerini asla unutmasın ve kahramanlığın parlak timsali olarak her daim ışıldasın diye başına mücevher bezeli altın bir taç yerleştirin, eline adalet ve güçlü irade nişanı sayılan hükümdar asası tutuşturun ve sırtına da ülke aşkıyla kavrulduğunu haykıran mor bir cübbe atın – şimdi karşılaştırsın bakalım bu resmî kıyafetini kendi dönüşümüyle. Karşılaştırsın da urbasının ihtişamı karşısında kıpkırmızı olsun ve çokbilmiş bir ukalanın bu abartılı tuluatı kahkaha ve istihza eşliğinde ifşa edeceği endişesini yaşasın.

56. Peki saraylarda yaşayan asilzadelere ne demeli? Kim bunlar kadar esaret altında, dalkavuk, ehemmiyetsiz ve cibilliyetsiz? Hal böyleyken insanlık onurunu da kimseye

bırakmazlar. Yalnız haklarını yememek gerekir, bir hususta hiçbir talepleri yoktur: Ziynet, kıymetli taşlar, mor cübbe ve bu cinsten erdem ve bilgelik sembollerini vakarla taşırken erdemi sebeplensinler diye tastamam başkalarına bırakırlar. Krallarına "Efendimiz" diye hitap edebilmeyi, sadece üç sözcükle selamlamayı biliyor olmak, nitekim her fırsatta itaatkâr bir sesle "Ekselans", "Yüce Kral", "Heybetli Hükümdar" gibi nitelemelerle zatıalilerine seslenebilmek zaten onlara yeterince haz bahşeder. Hatta utanma duygusundan öylesine sıyrılmışlardır ki, önlerine çıkan her fırsatta nükte dolu bir dalkavukluk örneği sergilemekten asla geri durmazlar. Çünkü onlara göre böyle beceriler gerçek bir şövalyeye onur verir, şanına şan katar ancak. Neler yaptıklarına baştan sona dikkatle bakacak olursanız, bunların katıksız birer Phaeacus[156] veya Penelope'nin gerçek talipleri[157] olduğunu fark edersiniz. Şiirin devamını biliyorsunuz sanırım, yankı size benden daha iyi tekrarlayacaktır olup biteni. Gün ortasına değin herkes derin uykudadır; papaz kalkmış, çoktan hazırdır yatağın başında; genç soylu hâlâ sere serpe yatarken alelacele de olsa başucunda dinî vecibeleri yerine getirir. Ardından kahvaltı merasimi... Bu tam bitmiştir ki bu kez öğle yemeği rahatsız eder. Yemekten sonra barbut, satranç, iskambil derken soytarılar, zevzekler ve hatun milletiyle yakinen ilgilenilir, komiklik adına olmadık garabet ile iştigal edilir ve bunca önemli meşguliyet arasında alelacele ikindi kahvaltısı atıştırılır. Akşamleyin düzenlenecek ziyafet beklenir artık. Akabinde uykuya eşlik edecek içecek afiyetle içilir, fakat tabii sadece tek bir içecek değil. Mevcudiyetlerinden hiç yorulmadan işte böyle ağır sorumluluklar altında saatler, günler, aylar, yıllar, nitekim kuşaklar geçip gider. Ne yalan söyleyeyim, bu tosunlara bakınca benim bile bazen hasetten çatlayasım gelir. Baksanıza soylu hanı-

156 Phaiaklar. bkz. Hom. *Od.* V, 35; VI 4f; 7ff; VII 32f; VIII 387ff; 457ff. etc.
157 Hor. *Epist.* I 2, 28

mefendiler o nadide endamlarıyla nasıl da Tanrı saydıkları efendilerinin yanında salınır süzülürler. Kabarık elbiselerinin peşi sıra çektikleri kuyruklar uzadıkça geride kalmayıp Iupiter'in yamacında yer kapmak için bir şövalye gibi sert dirsek hareketleriyle didişmeleri artar, boyunlarını süsleyen kolyeler ağırlaştıkça o zarif kafalar da bir o kadar dikilir, çünkü sadece sınırsız zenginlikleriyle değil, güçleriyle de böbürlenmek ister biçareler.

57. Egemen takımında çoktan âdet hâline gelmiş ne varsa papalar, kardinaller ve piskoposlar bir güzel taklit eder, bir de bu işte âdeta birbirleriyle yarışırlar. Bunu anlamak gerek, zira onlardan biri şöyle demişti: "Kar gibi ak şu keten entarin sana ne hatırlatmak kaygısında? Hayatın mükemmel seyrüseferini mi? Mesela ne anlama geliyor piskoposun aynı kurdelayla çevrilmiş çift boynuzlu merasim başlığı?[158] Eskisi yenisi, her iki mezhebin de temel ilkelerine olan saygını mı dile getirmek istiyor? O eldivenler her türlü dünyevî lekeden arınmış olarak kutsiyeti çekip çevirebilmen için mi ellerinde? Ya o elinde tuttuğun çoban değneği ne işe yarıyor? Sana zimmetlenmiş olan sürüyü layığıyla güdebilesin diye mi? Önün sıra taşınan haç da neyin nesi? Her türlü insani tutkuyu hasarsız aşabilmen için mi?" Bir piskopos bütün bu sorulara ve benzeri meselelere kafa patlatacak olsa hayatı kederlere ve sorunlara boğulmaz mı? Fakat aslında hayatları çekilmez değildir: Gütmeleri gereken sürünün merasına onlar da karışıp kaygısız bir hayat sürerler, işin üstesinden gelsin diye de koyuncukları bizzat Hz. İsa'ya ya da güvenlerine mazhar olmuş bir biradere, hani derler ya, bir muavine bırakırlar. Taşıdıkları piskopos unvanı bile onları bu konulara kafa yormaya sevk etmez. İsimlerinin "koruyucu", yani gayret, özen, gözetme, yol gösterme anlamına geldiğini unuturlar. Mamafih konu paraya geldi mi, işlerinin amansız

158 Piskoposların taktığı "mitra" denilen külah.

birer bekçisi kesilirler ve çevreyi anlamsız bakışlarla süzme alışkanlıkları birden sona erer.

58. Kardinallerde de durum pek farklı değildir. Kendileri için havarilerle aynı mertebede duruyoruz. Onların yaptıkları işlerin aynısı bizden de bekleniyor. Kutsal Ruh'un bahşettiklerinin efendisi değil, onları idare eden birer bekçiyiz ve kısa bir sürenin ardından en küçük ayrıntıya kadar hesap vermek zorundayız diye bir düşünseler. Kardinal entarisini sırtına geçirmiş biri de kendi kendine sorular sormak suretiyle şöyle felsefe yapsa: "Esvabının saçtığı nur senden ne ister? Sanırım doğru yolu asla terk etmemiş hayatı temsilen lekesiz arılığı. Peki, sırtındaki bu mor cübbe? Sanırım şiddetinden alev almış Tanrı aşkını. Göbeğinin haşmetini olduğu gibi teşhir eden, muhterem katırını tamamen örten, hatta bir deveye binecek olsa kendisiyle birlikte onu dahi örtmeye yetecek de artacak olan o mor kaftan neye alamettir öyleyse? Bu kaftan öğretmeye, uyarmaya, vicdanlara seslenmeye, avutmaya, paylamaya, uyarmaya, barış çağrısı yapmaya, zalim egemenlere isyan etmeye ve nitekim Hristiyan sürüsü için kanını şevkle akıtmayı şart koşar. Zinhar mala mülke meyletmez – mazlum havarileri temsil eden bir adamın zaten dünya malıyla ne işi olur?" Kardinaller böyle diyecek olsaydı, mor peşinde koşma yarışı kısa sürede son bulur ve görevi seve seve bir başkasına bırakırlardı ya da hayatları dur durak bilmeden çabalayarak geçerdi eski havariler gibi.

59. Ama papalar İsa'nın yerine geçip de onun hayatını taklide kalkıştılar mı, yani hiç değilse onun fukaralığını, yaptıklarını, öğretilerini, çarmıhı, ölümden çekinmemesini ya da "baba" adını ve "kutsallar kutsalı" soyadını akıllarına getirecek oldular mı, kimin yüreği sıkılır bunlarınki kadar? Her ne pahasına olursa olsun papa koltuğuna oturabilmek için her bedeli ödemeye hazır olan ve ödediğini de kılıç, zehir ya da her türlü kötülüğe karşı durup savunan kimdi? Onca papadan bari birine bilgelik ihsan olsaydı da güzel bir

son görseydik. Fakat bilgelik mi dedim? İsa'nın söz ettiği o tuzun tek bir zerresi çalınsa diline, ona yeter. Para, şeref, iktidar, debdebe, imtiyaz, kazanılmış haklar, ruhsat ve muafiyet ücretleri, günah çıkarma kazancı, atlar, katırlar, muhafızlar, yani bütün bu ihtişam, gelir ve huzurdan kim kendi rızasıyla feragat edecek? Oysa zenginlik aslında pazarlar, hasatlar, ambarlardan taşan bolluklarla anlatılır, bilirsiniz. Şimdi bütün bunlar dururken uykusuz kalıp ibadet etme, oruç tutma, ağlama, dua etme, vaaz verme, çalışma, hıçkırıklara boğulma ve Tanrı'ya yalvarma gibi daha binlerce inziva meşgalesi ile yaşanacak, öyle mi? Bu gelecek gerçekten göz ardı edilemez. Roma'daki kutsal makam olmasaydı birçok kâtip, kopyacı, noter, avukat, müdür, sekreter, katırcı, seyis, tefeci, pezevenk ve – şimdi burada ağzımdan çıkan belki size biraz kaba gelebilir, yani kısaca Roma'nın temeline baskı yapan –affedersiniz, Roma'yı onurlandıran diyecektim– bu kalabalık sürü ekmeğinden olurdu. Bu da hâliyle insanlık dışı ve iğrenç bir şey olurdu. Ama bundan daha dehşet verici bir şey var ki o da kilise efendilerinin, dünyanın gerçek ışık kaynaklarının bir çıkın ve değnek alıp yollara düşmek zorunda kalacak olmalarıdır. Şimdi bunlar zahmet ve emek isteyen bütün işleri kudretleri uhrevî işlerin üstesinden gelmeye ziyadesiyle yeten Petrus ve Paulus'a bırakırlar. Ama nerede şatafatlı, eğlenceli işler var, bunları da asla kaçırmazlar. İnsan soyundan neredeyse hiç kimse günlerini böyle sorunsuz, huzur içinde geçiremiyorsa bana şükredilmeli. Tuluattan bozma garip bir şaşaayla, merasimlerle, kutsal, yüce, ulu gibi payelerle, kutsama ya da lanetleme gibi yöntemlerle İsa'nın buyrukları doğrultusunda çobanlık rolünü gereğince ifa edebileceklerini düşünürler zahir. Zaten mucizelere imza atmak da modası geçmiş, eski ve çağ dışı bir uğraş. Halkı aklın yoluna davet etmek yorucu bir çaba, İncil'i tefsir etmek çokbilmişlik diye yorumlanabilir. İbadet çok zaman alır; gözyaşları içinde yalvarmak

kadınsı, yakışık almaz; fukaralıkla hayat geçmez, güzel bir şey de değil; kendini bağlatıp daracık hücrelerde çile doldurmak ayaklarını en kudretli krallara bile öptürmüş birine yakışmaz; ölüp gitmek nahoş, çarmıha gerilmek de yüz kızartıcı bir durum. Hâl böyle olunca Paulus'un dilinden dökülen hoş sözlere sığınmaktan başka bir şey gelmez ellerinden. Nitekim papalar yasaklama, görevden el çektirme, kasvet verme, kızıştırma ve aforoz etme gibi işleri söz konusu olduğunda ölümlülerin ruhlarını –tıpkı lanetlilerin çektiği cehennem azabı resimlerinde olduğu gibi– küçücük bir işmarla Tartarus'a[159] teslim etmekte pek cömerttirler. Fakat İsa'da kutsanmış olan ulu babalar,[160] İsa'nın vekilleri İblis'e uyup Petrus'un mirasından hayâsızca nemalanıp kemirmeye kalkışan pervasız günahkârlara azap çektirirler. Petrus'un İncil'deki şu sözlerini hatırlayalım: "Her şeyi ardımızda bırakıp senin peşine düştük." Ama onlar toprakları, kentleri, vergileri, gümrükleri ve hâkimiyeti miras bildiler. Eğer bir papa İsa'nın gelini olan Kilise'yi koruma bahanesiyle galeyana gelip burada bahsi geçen mülkü havariler tarzında kutsal bir şevkle korumaya kalkışacak olursa ve bu amaçla ateşe ve kılıca başvururşa, Hristiyanların kanını akıtmaktan geri durmaz. Kilise'nin düşmanlarını helak etmek arzusundadır. Böyle söylüyorlar ama vicdansız papalardan daha büyük düşmanı mı var Kilise'nin? O papalar ki suskunlukları İsa'yı unutulmanın kucağına atar, şantajı andıran yasaları onu sömürür, ters yüz edilmiş tefsirleri onu çarpıtır, günahkâr yaşam tarzları onu çarmıha gerer. Gerek Hristiyanlık kandan doğduğu, kanla pekiştiği, kanla yayıldığı için, gerekse İsa kendine özgü bir biçimde insanları himayesine almadı da sıradan bir ölümle öbür dünyaya göçtü diye düşündüklerinden işlerini her daim kılıç marifetiyle

159 Tartarus, yer altı dünyasının en derin tabakasıdır. Ölüler burada cezalandırılır. Cehennem.

160 Biyolojik değil, tinsel anlamda babalık için bkz. *Eph.* III, 15

hallederler. Savaş insanlara değil, insanlıkla ilgisi olmayan canavarlara yakışır. Öylesine olağanüstü bir çılgınlıktır ki, şairler onu intikam tanrıçalarının gönderdiğine hükmederler. O kadar amansız bir vebadır ki, iffete halel getiren her şeyi bir lahzada insanoğlunun başına musallat eder. Öylesine hunharca bir şiddet eylemidir ki eli kanlı canilerin önde gidenleri selameti onda bulur. Tanrı'ya zıt işlerin en başında gelen öyle lanetli bir uğraştır ki, İsa ile uzaktan yakından ilgisi olamaz. Buna rağmen papalar her şeyi unutup savaş peşinde koşarlar. Savaş söz konusu oldu mu kaşarlanmış moruklar dipdiri birer küheylan kesilirler.[161] Hiçbir masraftan ve zahmetten kaçınmazlar, hiçbir sakınca önemli değildir onlar için; ister hukuk, din isterse barış çiğnensin, hatta insanlık batsın, umurlarında olmaz. Aslında çılgınlığın daniskası olduğu hâlde bu tutuma övgüleriyle alkış tutan ve ona Hristiyanlığa yakışan azim, dindarlık ya da cesaret gibi adlar takan dalkavuk bilginler ordusu da yok değildir. Dinî vecibe ve sevgi ilkelerinden ödün vermeksizin kılıçlarını çekip din kardeşinin göğsüne saplamanın bir yolunu bulanlar yine bunlardır. Bununla birlikte İsa'nın çizdiği yolda Hristiyan kişi, dindaşına yüce bir şefkatle yaklaşmayı sürdürmelidir.

60. Almanların bazı piskoposları daha da pervasız işler yaptılar; fakat onların mı, yoksa papaların mı bu işi başlattığını bilemeyeceğim. Bu zevatı ne ibadet, ne inayet, ne de başka bir dinî görev meşgul eder: En savaşçı satraplar[162] gibi yaşarlar, Tanrı'nın cenk meydanında yiğitçe can vermemeyi ise bir alçaklık, şerefsizlik addederler. Ya papaz milletine ne demeli! Başçobanlarının kendilerine sunduğu ismetten cayıp onlar gibi yaşamayacak olurlarsa günaha gireceklerini sanırlar. Aman ne de yiğitçe çarpışır, kılıç, mızrak, taş ya

161 Erasmus'un yaşadığı dönemde Papa II. Iulius (1443-1513) aktif bir dış politika izlemiş, fazlasıyla savaşlara karışmıştır.

162 Perslere özgü eyalet sistemi olan satraplığın başındaki vali.

da işe yarayacak her ne silah varsa kuşanıp saf tutar, eski defterleri karıştırıp sevgili ama ahmak halktan yeni vergiler almanın yollarını ararmış bu sahtekârlar. Bunu yaparken halka dair yerine getirmeleri gereken asli görevlerinin ne olduğu hiç umurlarında bile olmaz. Tepe tıraşları bile dünya hazlarından uzak durmaları, sadece uhrevî düşüncelere dalmaları gerektiğini hatırlatmaz onlara. En kısasından birkaç duayı mırıldanıp geçiştirmekle günahlarından arınacaklarını sanır bu uyanıklar. Hercules aşkına, eğer gök kubbenin sahibi bunların mırıldanmalarını işitiyor ve bir şeyler anlıyorsa buna çok şaşarım doğrusu. Bu arada: Bas bas bağıran bu bilgin tayfasının kendi seslerini duyduklarından, dolayısıyla bir şeyler anladıklarından da ciddi kuşkularım var. Yalnız bir husus var ki bu noktada sıradan ahaliden farksızdırlar: Nereden bir kâr elde ederlerse orada gözlerini cin gibi açık tutarlar, kuralları görmezden gelmezler; rahibi ya da ahalisi fark etmez. Ama sıra işe omuz vermeye geldi mi, sırra kadem basar ya da sanki top oynanıyormuş gibi her biri en yakınındakine atar topu. Bu laik önderler bazı görevleri nasıl valilerine devrediyorsa ve onlar da bu görevleri yine kendi vekillerine aktarıyorsa –alicenaplıklarından olsa gerek– işte aynı şekilde bunlar da dindarlığı olduğu gibi halka bırakırlar. Halk da bu görevleri –her ne kadar ne idüğü belirsiz de olsalar ya da vaftizle ne kadar ilgili oldukları pek belli olmasa da– kendilerine "kilise adamı" yakıştırması yaptığı insanlara verir. Sanki İsa için değil de dünya için kutsanmışlar gibi kendilerine dünyevî ruhaniler adını yakıştıran papazlar ise her türlü sınavı ardında bırakmış keşişlere, daha hür yaşayan keşişler sofu keşişlere, derken hepsi birden dilenci rahiplere ve nihayet bunlar da Carthusien ruhbanına bırakır. Dindarlık sadece Carthusien tarikatı mensuplarının yanında kendine bir yer bulur, burada huzur ve güven içinde inzivaya çekilir, hatta inzivaya öylesine çekilmiştir ki kimsecikler ona rastlamaz. Para istiflemekte aşı-

rı özenli ve ölçülü davranan papalar birer havari angaryası olarak gördükleri mesleklerinin icra edilmesini piskoposlarına, onlar ruhbana, onlar papazlara, onlar vekillerine derken onlar da koyun kırpan dilenci kardeşlerine bıraktılar. Aslında gayem burada papaların ve papaz takımının neleri yaptığını ya da yapmadığını bir bir anlatmak değil, yoksa övgü dolu bir konuşma yapmak yerine hiciv için malzeme topladığım kanısı uyanabilir. Kuşkusuz kilise soylularını iğnelemek ya da yergiyle karışık övmek gibi bir gayem de yok. Benim yaptığım sadece konuya biraz dokundurmak oldu. Çünkü benim esirgemediğim ya da muhabbetime mazhar olmamış hiç kimsenin huzur içinde yaşamasının mümkün olmadığını vurgulamak istiyorum, hepsi bu.

61. Hem sonra kutlu rastlantılar bahşeden insani işlerin kutsayıcı tanrıçası Rhamnusia[163] benimle aynı yola nasıl baş koyabilirdi? Değil mi ki bu tanrıça bilgelere düşmanlık güderek yanaşmazken, ahmakları uykularında bile lütuflara boğar. Timotheus'un[164] ve ona benzeyenlerin hikâyesini bilirsiniz: "Ahmak horlamaya bir başladı mı balıklar ağına takılmak için yarışır,"[165] ya da "Baykuş uçar."[166] Öte yandan bilgelere uyan pek çok manidar vecize geliyor aklıma: "dördüncü ayda doğma,"[167] "Seianus'un atına biniyor"[168] ya da "Tolosanus'un altınından"[169] gibi. Bu kadar atasö-

163 Rhamnous Yunanistan'ın Attika bölgesinin kuzeydoğusunda bir kent. Burada intikamdan sorumlu Nemesis ile adalet ve düzen tanrıçası Themis'e adanmış bir tapınak vardı.

164 Elde ettiği zaferlerden başı dönen Atinalı komutan Timotheus başarının tek mimarının kendisi olduğu inancına kapılınca talih onu terk etmiştir, bkz. Cornelius Nepos: *Timotheus* (Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium).

165 Erasm. *Adag.* I 5, 82

166 Erasm. *Adag.* I 1, 76; baykuş, bilgelik tanrıçası Minerva'nın bir simgesidir.

167 Erasm. *Adag.* I 1, 77; dördüncü ayda doğmak sözü, dördüncü ayda doğan Hercules'i anımsatarak, başı beladan kurtulmaz anlamını taşır.

168 Erasm. *Adag.* I 10, 97; bahsi geçen ata kim sahip olduysa hayatını yitirmiştir. Bir uğursuzluk ifade etmektedir.

169 Erasm. *Adag.* I 10, 98; hak etmeyerek elde edilen kazancı ifade etmektedir.

zü yeter, yoksa Erasmus'umun derlemelerinden[170] çaldığımı düşüneceksiniz. Yeniden konumuza dönmek gerekirse: Talih akılsızları, deli fişekleri, "zarlar atıldı"[171] lafına haklılık kazandıranları sever, bu böyledir. Bilgi ise insana bir mahcubiyet verir. Sefillik içinde mütemadiyen açlıkla boğuşan, küf kokan köhne duvarlar arasında yaşayan, yaşadığı sürece de hor görülen, nefret edilen ve görmezden gelinen bilgeleri görürsünüz her yerde. Oysa ahmaklar altın içinde yüzer, devletin dümeni bunların elindedir. Kısacası: Nerede isterlerse, orada en iyi işi yaparlar. Soyluların hoşuna gidecek işler yaparak ya da mücevher düşkünlerinin saraylarında yaşayarak bahtının açılacağına inananların bilgelikle işi olmaz. Mesele zengin olmak mı? Bir tüccar imzaladığı sözleşmenin gereklerine harfiyen uyuyorsa, en ufak yalanı ortaya çıktığında yüzü kızarıyorsa, hırsızlık ya da tefecilik gibi daha ziyade bilgeleri meşgul eden meseleleri umursuyorsa bu nasıl bir tüccardır? Kilise işleriyle ilgili makam ya da arpalık için müracaat mı edilecek, bakın o vakit eşek veya seyis mi, yoksa bilge mi hedefe önce varıyor. Dünya hazlarından yana mı çarpıyor kalbiniz, öyleyse bilmeniz gerekir, bu yazıda onca önemle söz edilen kadınlar kalplerini tamamen ahmaklara kaptırmıştır. Bilginleri görünce tüyleri diken diken olur, hemen sıvışırlar, sanırsınız ki akrep gördüler. Kim hayatını eğlenceli biçimde düzenlemek, hoşça vakit geçirmek isterse bilgini kapısından sokmaz, hatta evine bilge almaktansa vahşi hayvan beslemeye hazırdır. Nereye bakarsanız bakın, papalarda, beylerde, yargıçlarda, devlet dairelerinde, dostta veya düşmanda, her yerde çil çil para geçer. Nakitle alışverişleri olmadığından derhâl sırt çevrilir bilgelere. Bu şekilde daha uzun bir süre böbürlenebilirim ve övünmemin sonu gelmez, fakat artık lafımı tamamlamam gerek. O nedenle ispat niteliğinde birkaç söz daha sarf ederek bitirmek isti-

170 *Adagia*, Erasmus'un yaşamı boyunca bir araya getirip yorumladığı, antik döneme ait atasözleri, deyim ve vecizeleri içeren bir derlemedir.

171 Erasm. *Adag.* I 4,32; iş işten geçti anlamında kullanılır.

yorum. İstiyorum ki yazarların hakkımda yazıp çizdikleri de burada eksik kalmasın, aksi takdirde kendimle ilgili uydurma şeylerden budalaca söz ettiğim sanılabilir ya da ne bileyim avukatlar herhangi bir yerden alıntı dahi yapmadan ileri geri konuştuğumu iddia edebilir. O nedenle biz de onların geleneklerine uygun biçimde konuyla uzaktan yakından ilgisi olmayan alıntılara yer vereceğiz.

62. Herkesin malumu olan bir atasözünün de dediği gibi: "İşin özü yoksa, iyi bir benzeri vardır."[172] O nedenle haklı olarak erkek çocuklara erken yaşta şu dizeler ezberletilir:

"Doğru zamanda aptallığa vurmak en büyük bilgeliktir."[173]

Şimdi ahmaklığın nasıl mükemmel bir değer olduğunu vurun bakalım hendeseye; göreceksiniz ki onun aldatıcı gölgesi, hatta sıradan bir taklidi bile bilgin tayfasının hararetli takdirine şayan olmaktadır. Epicurus'un beslediği domuz sürüsünde en afili ve semiz olanı, arkadaşlarına seslendiğinde[174] Horatius bunu daha da açık bir dille söylüyor: "Öğütlerinize azıcık ahmaklık karıştırın!"[175] Fakat "Azıcık olsun," diye ekleyiveriyor; neyse ki aklı başına gelince, "Gerektiği yerde aptal olmak tatlıdır,"[176] demekten de geri durmuyor. Yine başka bir yerde "Bilge olmak ve homurdanmaktansa deli ve beceriksiz görünmeyi tercih etmek" cihetinde açıklamalar yapıyor ve şöyle sürdürüyor sözlerini:

"Her kim ki sanattan anlar adamakıllı,
Kendi dizelerinden seyrek alır hazzı."[177]

Homerus her fırsatta methiyeler düzdüğü Telemachus'tan "cahil oğlan"[178] diye söz etmiyor mu? Hayata hazırlanan

172 Bu atasözü bağlama uygun biçimde Erasmus tarafından uydurulmuştur.
173 Catull. *Dist.* II, 18
174 Hor. *Epist.* I 4, 6
175 Hor. *Od.* IV 12, 27
176 Hor. *Od.* IV 12, 28
177 Hor. *Epist.* II 2, 126
178 Hom. *Od.* II, 313

erkek çocuklar ve delikanlılar hoş bir şair geleneği uyarınca yine aynı şekilde anılmaz mı? Ya kutsal İlyada şarkıları "aptal hükümdarlar ve halkların öfkesi" derken neyi anlatır?[179] Namımı yürütecek ne laf etmiş Cicero: "Dünya budaladan geçilmiyor."[180] Her türlü mülk için geçerlidir bu: Ne kadar geniş yer kaplarsa, o kadar değeri artar.

63. Fakat dini bütün bir Hristiyan için bu bilgi kaynaklarının pek önemi olmasa gerek. Eğer izin verirseniz övgü ve onur beklentimizin haklılığını şimdi bir de kutsal kitabımız vasıtasıyla göstermek ya da eskilerin dediği gibi ispatlamak isteriz. Ancak daha önce ilahiyatçı beylerin merhametine sığınarak bize günah yazmamalarını rica edeceğim. Sahi, bu arada bir maruzatımı da dile getirmek isterim: İşin özü şu: Helicon'dan Musaları tekrar iş başına çağırmak bile cüret istediğinden oldukça zor bir işe kalkıştık. O nedenle ilahiyatçı rolüne büründüğüm sürece Scotus'un ruhunun –kısa bir süre için de olsa– Sorbon'undan kalkıp bedenime girmesine ve o müthiş kudreti sayesinde dikenli yollarda kıvrılabilmeme izin verin lütfen! Dikkat buyurun, hiçbir kirpi ya da oklu kirpide yok böyle sivri dikenler. Bağlasan durmaz zaten Scotus'un ruhu, sonra nereye isterse çekip gidecektir; aman isterse dünyanın öbür ucuna gitsin. Bir de çehreme başka bir ifade yerleştirebilmeyi isterim ve ilahiyatçı esvabı kuşanabilmek için ruhsat talep ederim. Ancak bu istekler yerine getirildiği vakit hocalarımızın kutularından bir şeyler çalmakla suçlanmaktan da çekinmiyor değilim. Eğer onca ilahiyat malzemesi kitapla yakalanacak olursam utanmadan üstadımızın kitaplığını boşalttığım iddia edilecektir. İlahiyatçılarla sürdürdüğüm uzun ve mahrem ilişkiler boyunca ziyadesiyle bilgi toplamış olmama da şaşmamak gerekir. Hatırlatmak isterim: Okumayı seven efendisinin ağzından Yunanca bir-

179 Burada *İlyada*'dan söz edilse de Horatius'a gönderme. Şair *İlyada*'da aptalca laf eden krallar ve halklardan geçilmediğinden yakınır, bkz. Hor. *Ep.* I 2,8

180 Cicero'nun "Dünya [devasa] bir timarhane" diye çevirebilecek ifadesi için bkz. Cic. *Fam.* IX 22,4

kaç sözcük kapıp dağarcığına ekleyen incir ağacından yapılma bir tanrı Priapus vardı ve Lucianus'un insanlar arasında uzunca bir zaman kalan horozu da onların dilinde bir güzel şakırdı. Ama biz konumuza geri dönelim ve aziz bir yıldız ışığını üstümüzden eksik etmesin. Ecclesiastes'in birinci bölümünde şöyle yazıyor: "Ahmakların sayısı sonsuzdur."[181] Eğer sayılarının sonsuz olduğunu söylüyorsa, belki hiç kimsenin görmediği birkaç örnek dışında insanların tamamını hesabına eklemiş olması gerekir. Ancak Yeremya konuya 10. bölümde daha açık bir dille el atmıştır: "Hepsi budala, bilgisiz."[182] Gerçek bilgenin tek olduğunu, bu payenin tek sahibinin de Tanrı olduğunu vurgular Yeremya. Hâl böyle olunca da insanlara ahmaklıktan başka paye kalmamıştır. Mamafih bu cümleden az önce şöyle bir uyarıda bulunmaktan da geri durmaz: "Bir insan bilgeliğiyle övünmemelidir." Ey canım Yeremya, şimdi sorarım sana: Neden övünmesin insan bilgeliğiyle? El cevap: "Çünkü bilgelik meziyeti yoktur da ondan." Fakat Ecclesiastes'e geri dönecek olursak: "Her şey batıl ve her şey batıl!"[183] der o. Ama aslında burada dediğinden farklı bir şey kasteder. Benim de daha önce belirttiğim gibi insanların hayatının kısa süren bir ahmaklık oyunu olduğunu ifade eder aslında. Bu ifadesiyle de Cicero'nun haklı olarak dilden dile dolaşan övgü dolu "Dünya budaladan geçilmiyor"[184] saptamasına bir anlamda zemin hazırlamış oluyor. Eğer bilge, Ecclesiasticus'ta, "Ahmak ay misali döner, bilge güneş misali durur,"[185] diye buyurmuş ise bu lafın ima ettiği, insan neslinin külliyen ahmak, Tanrı'nın ise yegâne bilge olduğudur. Tefsirciler ayı insan doğası olarak, güneşi ise her türlü ışığın kaynağı Tanrı olarak yorumluyor. Nitekim İsa'nın İncil'de bizzat söylediği, "Hiçbir kul değil,

181 Vaiz, 1:15'e gönderme.

182 Yeremya, 10:14

183 Vaiz 1:2 ve 12:8'e gönderme

184 Erasm. *Adag.* I 5, 53

185 Biblia Sacra Vulgata, Apocrypha, Ecc1 27:12

sadece Tanrı'dır iyi olan,"[186] ifadesi de bu saptamayı doğrular. Bilge olmayan herkes bir ahmak, Stoacıların iddia ettiği gibi her iyi de aynı zamanda bilge ise, buradan ahmaklığın bütün ölümlüleri kapsadığı çıkarılabilir. Şimdi 15. bölümüyle Salomon'a yeniden kulak verelim: "Ahmaklık ahmaklara bir sevinç kaynağıdır."[187] Yanlış anlamaya mahal vermeyecek bu sözden de ahmaklar olmasa yeryüzünde hayatın çekilir bir şey olamayacağı gerçeği apaçık ortaya çıkmıyor mu? Bildik başka bir söz de keza bu yönde: "Kim bilgisine bilgi eklerse, başına dert alır ve çok şey aldığından çok da huysuzlanır."[188] O olağanüstü vaiz yedinci bölümde itiraflarına devam ediyor: "Bilgenin yüreği hüznün, ahmağın yüreği neşenin olduğu yerdedir."[189] Bu nedenle o müthiş vaiz bilgelik konusunu adamakıllı araştırmakla yetinmeyip benimle tanışmak için huzuruma çıktı. Eğer bana pek inanasınız gelmiyorsa, o zaman birinci bölümde yazdıklarına bir kulak verin bakalım: "Kalbimi bilgi ve öğretiyi, hataları ve akılsızlığı anlamaya adadım."[190] Bu cümlenin en sonunda yer alıyor olmama da özellikle dikkatinizi çekmek isterim. Bunu yazan bir vaiz ve kilise geleneğini bilirsiniz, en kıymetli ve vakur olan en son gelir – hiç değilse burada evangelist gereklere uygun ve sadık davranıldığına tanık olmaktayız. Ecclesiasticus'u kaleme alan Sira her kim olursa olsun, 44. bölümde ahmaklığın bilgelikten daha üstün olduğunu açıkça gösteriyor. Hercules aşkına, onun sözlerini daha fazla yaymayacağım, Socrates yoldaşlarının Plato'da yaptığı gibi benim yorumuma işe yarar bir yanıt verecekseniz, nedir öncelikle saklanması gereken, nadir ve kıymetli olan mı, yoksa sıradan ve değersiz olan mı? Neden susuyorsunuz? Bir Yunan atasözü sizin yerinize mi konuşsun? "Su testisini bırakın

186 Matta, 19:17'ye gönderme.
187 Süleyman'ın Özdeyişleri, 15:21'e gönderme.
188 Vaiz, 1:18'e gönderme.
189 Vaiz 7:4'e gönderme.
190 Vaiz 1:17

kapının önünde!"[191] Aranızdan kimse bunu reddetmeye kalkmasın, zira öğretmenlerimizin tanrısı Aristoteles'te sabittir bu cümle. Yoksa aranızdan mücevherini ve altınını sokağa bırakacak bir kıt akıllı çıkar mı? Hercules aşkına, sanırım hayır. Eminim evin en kuytu köşesinde, daha da iyisi en gizli bölmede, en kalın sağlam kasalarda güvendedir kıymetlileriniz. Pisliği de her nerede ise orada bırakırsınız hâliyle. Yani kıymetli olan saklanır, kıymetsiz olan ise öylece ortaya bırakılırsa, saklanmaması gereken bilgeliğin, saklanması gereken ahmaklıktan daha değersiz olduğu sonucu ortaya çıkmaz mı? Şimdi bizzat vaizin sözlerine kulak verin: "Ahmaklığını saklayan adam, bilgeliğini saklayan adamdan daha iyidir."[192] Ahmakların fedakârlık derecesinde iyi kalpliliğinden söz edilir kutsal metinlerde. Oysa bilgeler sadece kendilerini bilir. En azından Ecclesiastes'in 10. bölümünden bu sonuca varıyorum: "Ahmak sokakta dolanırken rastladığı herkesi kendi gibi ahmak sanır."[193] Herkesi kendi gibi bilmek ya da sahip olduklarını sandıkları saygınlıktan dolayı burnu havada gezenlerle onların sözüm ona saygınlığını paylaşmak eşi benzeri görülmemiş fedakârlık değil midir? O nedenle bir Kral Salomon bile bu ismi taşımaktan utanç duymadı, zira bakın 30. bölümde ne diyor: "Ahmakların en ahmağıyım ben."[194] Büyük paganlara öğretmenlik yapan Paulus da ahmaklığın ardında durur; bakın ne yazmış Korintlilere mektubunda: "Ahmakça laflar ediyorum, hatta onlardan daha ahmağım." Sanki ahmaklık yarışında arkalarda kalmak bağışlanamayacak bir cürümmüş gibi... O da ne? Yunancıkların itirazlarını duyar gibi oluyorum. Bu kendini bilmez onca yavuz ilahiyatçıya makalelerine iliştirdikleri dipnotları yutturmaya mı çalışıyor? En önde gideni olmasa da belki ikinci sıradaki benim –nezaket icabı adını sıkça zikrettiğim– Erasmus'um. Şimdi

191 Erasm. *Adag.* II 1, 65, Arist. Rhet 1363a

192 Biblia Sacra Vulgata, Apocrypha, Eccl 20:33

193 Vaiz, 10:3'e gönderme.

194 Süleyman'ın Özdeyişleri, 30:2'ye gönderme.

de bunların, "Ne saçma bir alıntı bu! Avanaklar tanrıçasına yakışacak bir alıntı!" dediklerini duyar gibiyim âdeta: "Azizin senin ağzında gevelediğinden farklı bir şey söylüyor burada. Öbürlerinden daha avanak olma hevesi yoktu onun. 'Onlar İsa'nın hizmetkârlarıdır – ama ben de!' ve 'Daha has hizmetkârıyım efendimizin,' diyerek kendini sadece onlarla denk değil, onların da üzerinde görür. Bu gerçeğin altını çizmekti onun kaygısı. Lakin aşırı ölçüde kendine güvenen bir ses kulaklarda ters tepki yaratmasın diye ifadesine ahmaklık kılıfı geçirip öyle yaptı açıklamasını: 'Ahmakça laflar ediyorum;' çünkü doğruyu çarpıtmadan ve bütün çıplaklığıyla ve kimseyi incitmeden söylemenin ahmakların tekelinde bir beceri olduğunu pekâlâ biliyorum." Paulus'un ne demek istediğini bırakalım bu beyler kendi aralarında tartışadursunlar. Ben özellikle yüce, mağrur, vakur ve nam salmış ilahiyatçılar üzerinde duruyorum. Zira –yalan olmasın– bilginler üç dilli insanlarla[195] doğru yolda ilerlemektense, Zeus aşkına, bu ilahiyatçı zevatla yanlış yolda yürümeyi yeğler. Nitekim bilginler de Yunancıkları çiftçinin tarlayı talan eden kargayı takdir ettiği kadar eder. Üstelik söylediklerimi ilk kez bir ilahiyatçıya dayandıracağım, lakin adı bende saklı kalsın, aksi takdirde demin zikrettiğim kargalar bir anda başına üşüşür, "lir çalan eşek" benzetmesi yapıp alay ederler onunla. İşte bu zat yaptığımız alıntıya bir üstat ya da ilahiyatçı üslubuyla açıklamayı getiriyor, üstelik kaleme almış olduğu bir yazıyı "Ahmakça laflar ediyorum; onlardan da ahmağım," sözleriyle başlatarak. İşte üstadın değerlendirmesi: "Anlamı şudur 'ahmakça laflar ediyorum...' cümlesinin: Kendimi sahte havarilerle denk tutmam bile size ahmakça geliyorsa, o hâlde kendimi onların üstünde görmem bundan daha da ahmakça gelecektir sizlere."[196] Amma velakin üstat bu beyanatın ardından yine kendini kaybedip karanlık sulara yelken açar.

195 Latince, Yunanca ve İbranice konuşanlar kastediliyor.

196 II. Korintliler, 11:23'e gönderme.

64. Ama korkup da neden tek bir dayanağın ardına sığınayım ki. Semayı yani Kutsal Kitap'ı post misali her yana çekiştirmek en doğal ilahiyatçı hakkıdır. Hatırlatayım, Paulus bile bulundukları yer itibariyle ille de kendisini haklı kılmayan alıntılar marifetiyle cenkleşti. Hatta beş dile de hâkim olan Hieronymus'un söylediklerine bakılırsa, sözleri kendi konuları içinde çelişmemektedir. Paulus Atina'da bir tapınakta tesadüfen gördüğü kitabeyi devşirip buradan bir lahzada Hristiyan şehadetnamesi üretiverdi: İşine gelmeyeni göz ardı edip sadece metnin sonundaki ifadeyi üstlendi, çünkü kitabe "tanınmayan Tanrı" için değil, "Avrupa, Asya ve Afrika'nın bilinmeyen, yabancı tanrıları"[197] için yazılmıştı aslında. Paulus çığır açmış olacak ki gerçeklere uysun ya da uymasın, hatta iddia edilenle tezat oluştursa bile, ilahiyatçıların oğulları oradan buradan aşırdıkları, olmadı değiştiriverdikleri, uydurdukları dört beş sözcük ile onun yolunda ilerlemekteler. Bu işte öyle küstahca bir beceriye sahipler ki benim diyen hukukçu ve ilahiyatçı apışıp kalır ve gerçekten de o büyük adam –aman neredeyse adını ağzımdan kaçırıverecektim, şu Yunan atasözünün yüzü suyu hürmetine kendimi tuttum– İncil'in Luka bölümünden eze eze su ile ateş birbirine ne kadar yakınsa ancak o kadar yakın bir anlam çıkardığından beri ona gıpta ederler. Nihai cenk vakti geldiğinde, yani savaşmayı göze alanlar önderlerinin yanında saf tuttuğu sırada, kıran kırana bir mücadele başlamak üzereyken, İsa müritlerine bu tür savunmaya asla tenezzül etmemelerini salık veriyordu ve azıksız, ayakkabısız, beş parasız yollara düşme dışında bir eksikleri var mı diye öğrenmek istedi. Havariler bu soruya hep bir ağızdan "Hayır," yanıtı verince şöyle konuştu İsa: "Şimdi kimin heybesi, çantası varsa alsın ve kimin kılıcı yoksa pelerinini satsın ve kendine bir kılıç alsın." Eğer İsa'nın öğretisi mütevazılığı, acıları göğüslemeyi ve hayatın hazlarından uzak durma-

197 Elçilerin İşleri, 17:23'e gönderme

yı içeriyorsa –ki öyle– o zaman İsa'nın ne demek istediğini kim anlıyor? Havarilerini arındırmayı eskiden olduğundan daha çok istiyor: Sadece ayakkabı ve çantalarından değil, pelerinlerinden de feragat edecek, böylelikle kıyafet ve her türlü yükten kurtulmuş olarak İncil'in gerektirdiği görevleri yerine getirmek üzere yola koyulacaklardır. Sadece bir kılıç kuşanarak çıkacaklar yola, ama tabii haydutların ya da katillerin taşıdıkları türden değil, yüreklerin en ücra köşesine kadar ulaşabilen zihinsel bir kılıçtan söz eder İsa. Öyle ki bu kılıç tek bir hamlede insanda yuvalanmış her türlü güdüyü kesip atmaya ve artık oralara sadakat dışında hiçbir şeyin yerleşmemesini sağlamaya muktedirdir. Ama gelin görün ki dünyaya nam salmış bilginin kılıç imgesinden anladığı Hristiyanlara zulmeden zihniyetle mücadele olmuştur. Yine bu zat sözü edilen heybenin de yollukla dolu olması gerektiğine hükmetmiştir. Sanki İsa pişman olup fikrini değiştirmiş de onca zaman aç biilaç ortalıkta dolaşan havarilerini kral gibi donatıp insanların üzerine öyle salmaya karar vermiş. Ne bileyim, sanki havarilerine hoyratça hakaret, zulüm ve eziyetle karşılaştıklarında kutsanacaklarını değil de bu kötülükler karşısında direnmeyip hemen geri dönmelerini buyurmuş gibi ya da "Gerçek mutluluğu alicenaplık getirir, dalaşmak değil," diyen, daha önce serçelerle zambaklar misalini veren o değilmiş gibi havarilerinin artık silahsız yollara koyulmalarını istemiyor. Güya İsa kimin bir heybesi ya da çantası varsa bir kenara bıraksın ve kimin henüz bir kılıcı yoksa sırtındaki cübbesini satıp bir tane alsın demiş. Bu din adamımızın anlamları nasıl ters yüz ettiğine bir bakın hele. "Kılıç" sözcüğünden karşılaşacakları amansız takibe karşı koymayı, "heybe" sözcüğünden de insanın insanca yaşayabilmek için gerek duyulan her türlü rızkı anlıyor. Hâl böyle olunca da ilahi düşüncelerle halvet olan yorumcumuz havarilerin mızrak, arbalet, sapan ve misket tüfekleriyle yollara düşmelerini, çarmıha gerilmiş adamın vaizliğini yapmaları-

nı ve bu işi görürken keselerini, çuvallarını ve heybelerini erzak ile doldurmalarını, uyudukları hiçbir hanı kahvaltı etmeden terk etmemelerini buyuruyor. Yine bu adam aynı İsa'nın havarilere alınmasını kesin bir dille emrettiği kılıcı paylayıcı bir dille hemen kınına sokmalarını buyurduğuna, onları hiçbir zaman kılıç kalkanla donatıp paganların üzerine salmadığına da pek kulak asmıyor. Yine adı pek de yabancı gelmeyen başka bir ilahiyatçı –ki nezaket icabı burada açıklamayacağım– Habakkuk Kitabı'nda sözü edilen, "Medyen konutları korkudan titriyordu,"[198] ifadesinden çadır yerine Bartholomaeus'un hırpalanmış derisini anlamaktadır. Âdetim olduğu üzere geçenlerde yine bir ilahiyatçılar söyleşisine katılmıştım. İçlerinden biri kalkıp, yoldan çıkmış imansızların konuşup ikna edilmek yerine yakılmalarına icazet veren kaynağı sordu. Karanlık çehreli yaşlı biri celallenip fırladı: "Havari Paulus imansızın biri gelip de cemaate sapkın öğretisini anlatırsa bir kez, sonra ikinci kez uyarın, tekrarlarsa kaçının ondan"[199] dediydi de kimse anlamadıydı diye hatırlattı. Fakat söylediklerini orada hazır bulunanların hiçbiri anlamadı. Bu cümleyi yıldırım misali gürleyerek birkaç kez tekrarlayınca söyleşiye katılanlar ihtiyarın başına bir şey gelmesinden çekindiler, derken bilmece çözüldü: "devita"[200] sözcüğünü zekâ küpü ikiye bölmüş[201] ve buna "yok etmeli" ifadesini ekleyivermişti. Bazıları gülmekten kendini alamadı, bir kısmı ise açıklamanın ilahiyat bilimine tamamen zıt düştüğünü savunuyordu. Fakat itirazların ardı arkası kesilmeyince yorumcu bu kez de kesin bir otorite olduğu su götürmeyen Tenedoslu yargıca[202] başvurarak

198 Habakkuk, 3:7

199 Titus, 3:9-10

200 devita: kaçının

201 de+vita: hayata dair

202 Erasm. *Adag.* IV 1, 6. Burada atıfta bulunulan "Tenedos Baltası" Yunanların sıkıştıklarında seri karar ve hareket etmek suretiyle belayı baştan savuşturma yöntemidir.

ikinci bir herze yumurtlayıverdi: "İşte size kanıt," dedi ve devam etti: "Kutsal Kitap'ta 'Günah işleyeni hayatta komayın,' diye yazmıyor mu? Bütün imansızlar da birer günahkâr olduğuna göre, o hâlde..." Bu keskin zekâ karşısında hepsi yola geldi, boğuk ve anlaşılmaz sesler çıkararak hayranlıkla ihtiyarın önünde eğildiler. Bu sözlerin aslında müneccimleri, sihirbazları ve rüya yorumcularını hedef aldığı içlerinden hiçbirinin aklına gelmedi, Yahudilerin kendi dillerinde büyücü dedikleri kişilerin, zina ve sarhoşluğun cezası da ölümdür.

65. Her ne denli bu tür şeylerden bahsetmenin bir anlamı ve sonu olmasa da bunları yazarak ne Chrysippus ne de Didymus'un[203] yazdıklarının toplamından daha fazla cilt doldurmak mümkün. Peki, Tanrı rolüne soyunan bu bilgin taifesine böyle bir şey serbest olduğuna göre, kullandığım alıntılar pek yerinde olmasa da aciz bir ilahiyatçı olarak ben de biraz müsamaha bekleyebilirim sanırım. Nihayet Paulus'a geri dönme zamanı geldi. "Ahmaklara severek katlanıyorsunuz," diyor ve aslına bakacak olursanız burada kendini kastediyor ya da "Bırakın da ahmak olarak sevdireyim kendimi sizlere," demek istiyor... "Efendimizin buyurduğu gibi değil, ahmaklık içinde konuşuyorum sizlere." Sonra başka bir yerde, "Biz Mesih uğruna akılsızız,"[204] deyiveriyor. Bakın da görün işte, şahit nasıl övgüler düzüyor bana! Ama dahası var: Aynı otorite, ahmaklığı vazgeçilmez ve tartışılmaz bir ilaç olarak salık veriyor şu sözlerle: "Kimse kendini aldatmasın. Aranızdan biri bu çağın ölçülerine göre kendini bilge sanıyorsa, bilge olmak için 'akılsız' olsun!"[205] Lucas'ın da anlattığı gibi İsa yolda karşılaştığı iki havarisini "Sizi akılsızlar!" diye hitap ederek selamlamış.[206] Öte yandan Paulus rahmetin sahibi Tanrı'nın bile saçmalık yapabile-

203 Antik çağda üretkenlikleriyle tanınan iki yazar.
204 I. Korintliler, 4:10
205 I. Korintliler, 3:18
206 Luka, 24:25

ceğinden yola çıkıyor, zira onun, "Tanrı'nın saçmalığı insan bilgeliğinden daha üstündür,"[207] cümlesi var ve "Çarmıhla ilgili bildiri mahva gidenler için saçmalıktır,"[208] cümlesinde yer alan ahmaklık ifadesinin beşerî kavrama yeteneği hakkında kullanıldığına inanmamıza ise Origenes engel olmakta.[209] Kaynakları şimdi ne diye art arda sıralayayım? Bizzat İsa, kutsal mezmurları aracılığıyla herkesin duyabileceği biçimde babasına şöyle diyor ya: "Akılsızlığımı biliyorsun, ey Tanrı."[210] Ahmakların, efendimizin fevkalade hoşuna gitmesi de bir tesadüf değil kuşkusuz. O nedenle hükümdarlar fazla akıllı danışmanlara pek güvenmezler, hani Iulius da ayyaş Antonius'a ilişmezken, Brutus ve Cassius'u güvenilir bulmamıştı ya,[211] ya da ne bileyim Nero Seneca'yı, Dionysius da Plato'yu. Öte yandan zararsız bir budala her daim eğlendirmiştir onları. İşte İsa da aynı onlar gibi akıllı olduklarında ısrarcı olan bu zevata güvenmiyor, hatta lanetliyor onları. Nitekim Paulus da şu cümle ile bunun altını apaçık çiziyor: "Tanrı dünyada saçma olan şeyleri seçti."[212] Neden? Çünkü bu kurtarma işi bilgelikle bir türlü olmadı da ondan. Evet, peygamberin ağzından insanlara müjdeyi veren yüce efendimizin kendisidir: "Bilgelerin bilgeliğini yok edeceğim, akıllıların aklını boşa çıkaracağım."[213] Tanrı ayrıca bilgelerin kurtuluşa kapalı, ahmakların ise ıslah olabilmesini hayra yorup bundan duyduğu hoşnutluğu dile getirmiyor mu?[214] Çünkü Yunanca metinde "bilgeler" öznesinin zıddı olarak "ahmaklar" yerine "küçükler" deniyor. İncil'in her yerinde Ferisilere, yorumculara ve hukuk eşrafına karşı çıkması,

207 I. Korintliler, 1:25
208 I. Korintliler, 1:18
209 Paraphr. in Ev. Joh LB VIII 425
210 Mezmurlar, 69:5
211 Plut. *Caes.* 62
212 I. Korintliler, 1:27'ye gönderme.
213 I. Korintliler, 1:19
214 Matta, 11:25'e gönderme.

ama öte yandan adına halk denilen cahillere sahip çıkması da ondandır işte. Çünkü, "Göreceksiniz siz, göreceksiniz ey yorumcular, ey Ferisiler!" sözü de "Göreceksiniz siz ey bilgeler!" anlamından başka bir anlama gelmiyor. Ama görünen o ki çocuklar, kadınlar ve balıkçılar onu hep neşelendirmekte. Keza izandan mahrum hayvanlar âleminde kurnaz tilkiye en uzak kuzen olan eşek de onu pek şenlendirmiş olmalı ki onun sırtına atlamayı tercih etti. Oysa isteseydi hiçbir tehlikeye maruz kalmadan bir aslanın sırtına binebilirdi. Kutsal ruh da bir güvercinde tecessüm ederek süzüldü indi gök kubbeden, dikkatinizi çekerim bir kartal ya da çaylak olarak değil. Kutsal Kitap'ta her fırsatta geyikler, ceylanlar, koyunlar anılır – bu arada İsa'nın ıslah edip ebedî hayat hediye etmek istediği insanlara koyun diye hitap ettiğini de unutmamak gerekir.[215] Ama koyunun hayvanlar âleminin en aptal cinsi olduğunu Aristoteles'in âdeta atasözüne dönüşmüş lafında da görebiliyoruz: "Koyun gibi davranmak."[216] Bu deyimin hayvanın aptallığından dar kafalı insanı tarif eden küfür nitelikli bir mecaza dönüşmüş olduğunu da keza hatırlayalım. Ne var ki bu sürünün çobanı İsa, kendisinin de bir kuzu olduğundan dem vurup bundan mutluluk duydu. Yahya onu işaret edip dediydi ya: "İşte Tanrı kuzusu!"[217] Açıp bakın, bununla ilgili olarak Vahiy'de birçok şey yazılı. Bütün bu alıntılar bize şu gerçeği haykırıyor: Ölümlüler külliyen ahmaktır ve buna dini bütünler de dâhildir; hatta babasının bilgeliğine bürünmüş olan İsa da onlardan biridir. Ancak İsa herkeste belli ölçüde mevcut ahmaklığa seslenip insanı kurtarmak için iyiden iyiye ahmak yapmaya çabalar. Bu amacına ulaşmak için de insan doğasına bürünmüş ve insan biçiminde onların arasına karışmış, günahlarımıza karşılık kendi bedenini kurban etmiş, günahın ta kendisi olup çıkmıştır.

215 Yuhanna, 10

216 Arist. *Hist. An.* 610b

217 Yuhanna, 1:36

Araç olarak da çarmıh ahmaklığını, kıt ve düşünme tembeli havarileri seçmiştir kendine: Ara vermeksizin ahmaklık vaazı verir durur onlara; bilgelikten sakınmalarını öğütler; çocuklara, zambaklara, hardal tohumuna, minik serçeye, kavrama ve yargılama yetisinden yoksun, bilgi ve sorunların altında ezilmeyen, doğanın oraya buraya itip kaktığı canlılara bakıp mütemadiyen onlardan öğrenmeyi salık verir müritlerine. Bunun yanı sıra bu dünyanın büyüklerinin huzuruna çıktıkları vakit neyi nasıl söyleyeceklerine dair kafa yormalarını da yasaklamıştır onlara. Bununla da kalmaz, geleceğe, hatta bir sonraki saate dair derin düşüncelere dalmalarını da kınar; sanırım zekâlarını işe katmalarının önüne geçmek içindi İsa'nın bu tutumu; havariler tüm benlikleriyle kendisine bağlansın. Dünya'yı inşa eden Tanrı da korkunç cezalar koymak suretiyle bilgi ağacının meyvesini tatmayı yasakladı insana.[218] Zira bilginin mutluluğu zehirlediğini vurgulamak istiyordu. Nitekim Paulus da açıkça söylüyor ya, bilgi insanı kibirli yapıyor ve ona fazlasıyla zarar veriyor. Sanırım Aziz Bernardus da Lucifer'in[219] kendine mekân seçtiği dağı bu anlamda "Bilgi Dağı" olarak betimliyor. Ahmaklığın yüce tanrıların himayesinde olduğu tezimi güçlendirecek şu iddiayı da ortaya atabilirim: Ahmağın yanlış bir adımı kolaylıkla affedilirken, bilgenin vay hâline. O nedenle itikatlarının gereğini yerine getirmekten kaçanlar toplu dua turları yapılırken ahmaklık mantosuna bürünmekten medet umarlar. Bakın, Aaron muhterem zevcesinin günahlarının affedilmesi için Musa'ya nasıl yalvarıyor: "Ey efendim, lütfen akılsızca işlediğimiz günahtan ötürü bizi cezalandırma!"[220] Ya Saul pişmanlık içinde David'e nasıl seslendiydi: "Apaçık ortada nasıl budalaca davrandığım."[221] Öte taraftan David de tatlı

218 Yaratılış, 2:17

219 Lucifer genellikle İblis'in adlarından biri olarak bilinir. Oysa Eski Ahit'te seherin oğludur. Yeşaya, 14:12

220 Çölde Sayım, 12:11

221 I. Samuel, 26:21'e gönderme.

dille Tanrı'nın rızasını almaya çalışıyor: "Ya Rab, lütfen kulunun suçunu bağışla. Çünkü çok akılsızca davrandım!"[222] Ahmaklığın ve cehaletin ardına sığınıp Tanrı'nın merhametine mazhar olacağını zannediyor herhâlde. Çarmıha gerilmiş İsa'nın kendisine eziyet eden düşmanları için Tanrı'ya yalvarıp, "Baba onları bağışla,"[223] demesi ona göre cehaletin tezahüründen başka bir şey değildi, "çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar." Yine Paulus şöyle yazıyor Timotheus'a: "Bir zamanlar ona küfreden, zalim ve küstah biri olduğum halde bana merhamet edildi. Çünkü ne yaptıysam bilgisizlikten ve imansızlıktan yaptım."[224] İyi de "bilgisizlik" ne demek oluyor? "Cehaletten" ifadesinin buradaki anlamı "ahmaklıktan değil de kötülükten" ifadesinden çok mu farklı yani? Peki, "Bana merhamet edildi," de ne demek? Herhâlde ahmaklık pelerinine bürünmeden merhamet bekleyemeyeceği gün gibi aşikâr da ondan olsa gerek. Dini bütün mezmur şairi de bizden farklı düşünmüyor, zira bakın ne diyor: "Gençlik günahlarımı, isyanlarımı anımsama."[225] Duydunuz işte, neye sığınarak affını talep ediyor Tanrı'dan: Gençliğe – ki burada da her daim ben çıkarım karşınıza. Cehaletlere – burada sözcüğün çoğul kullanımı kastidir: Ahmaklığın ezici gücünü görülebilir kılmak arzusu yatıyor ardında.

66. Bitmek tükenmek bilmeyeni bitirmeye çaba harcamaya kalkışmadan ve sadece en önemli hususu vurgulamak adına açık yüreklilikle söylemeliyim ki Hristiyanlık bir anlamda ahmaklığa fazlasıyla yakınken, bilgelikle sanki pek ilgisi yok gibi duruyor. Ortaya attığım bu iddia için benden kanıt mı istiyorsunuz? O hâlde kiliselerde yapılan ayinlere bir bakın, çocukların, yaşlıların, kadınların ve aklı kıtların cemaatte ön safları tuttuğuna tanık olacaksınız. Üstelik gö-

222 II. Samuel, 24:10
223 Luka, 23:34
224 I. Timoteos, 1:13
225 Mezmurlar, 25:7

ründüğü kadarıyla gönüllü olarak ve coşkuyla katılıyorlar bu ayinlere. Öyleyse biliyorsunuz artık: Dinin önderleri avanaklığı gönül şenlendirici bulurken tefsirde mahir kalem erbabıyla her daim kararlı bir mücadele sürdürmüştür. Hem sonra yeryüzünde bir divane göremezsiniz ki Hristiyan sofuluğuyla galeyana gelmiş birinden daha çılgınca işlere kalkışsın. Malını mülkünü bağışlar, kendisine atılan hiçbir kazık onu incitmez, göz göre göre aldatılsa da sesi çıkmaz, dostunu düşmanını ayırmaz, dünya hazlarından nefret eder, ömrünü oruçla, zikirle, huşu içinde ağlamakla, itikat sahiplerine yapılan baskılardan kaçmakla, alay ve küçümsemelere maruz kalmakla geçirir. Hayat bir ızdırap, ölmek ise ulvi bir fırsattır onun için. Bir başka deyişle: Gönül gözü insan zekâsına hitap eden her şeye kapalıdır, sanki ruhu bedeninden başka herhangi bir yerdedir. Ama bunun adı çılgınlık değil de nedir? Öyleyse kim şaşar havarilerin tatlı şarap içmiş gibi dolaşmış olmalarına ya da Yargıç Festus'un önüne çıkarılan Paulus'un deli fişek olduğu hissine kapılmasına? Aslan postunu üstüme bir geçireyim,[226] Hristiyanları uğrunda her türlü kederi göğüslemeye iten uhrevî mutluluk beklentisinin de keza bir tür çılgınlık ya da ahmaklık olduğunu bakın nasıl kanıtlayacağım size. Bu kavram hiç garibinize gitmedi mi? Gerçekleri bir gözden geçirin bakalım. İlkin, Hristiyanlar neredeyse Platocular kadar ruhun bedenle sarıp sarmalandığına, müthiş ağırlığının gerçeği görmeye ve ondan haz almaya engel olduğuna inanırlar. İşte bu yüzden Plato felsefeyi ölümün hazırlığı olarak tanımlar. Çünkü felsefe ölümde de olduğu gibi, gözle görünen, ete kemiğe bürünmüş ne varsa ruhu ondan uzaklaştırır. Beden aracını kullandığı sürece ruha sağlıklı gözüyle bakılır. Fakat ne zaman ruh evvelki özgürlüğüne geri dönmek isteyip de zindanından kaçmaya, zincirlerini koparmaya teşebbüs ederse, işte o zaman hastalıklı ruhtan söz edilmeye başlar. Diyelim ki her-

226 Erasm. *Adag.* I 3, 66

hangi bir organ bir hastalık nedeniyle ya da gereğince işlevini yerine getirmiyor, başlar herkes cinnetten söz etmeye. Oysa bu insanlar gaipten haberler verirler, önceden asla öğrenmedikleri dilleri ya da kitapları bilmeleri gibi ilahi hikmetlere haizdirler, çünkü bedenin cebrinin farkında olan ruh ancak ondan kurtulduğunda yaradılışından gelen güce yeniden kavuşabilir de ondan. Bazılarının ölüm döşeğindeyken ruhu ansızın can bulmuş gibi garip laflar etmesi de bundan olsa gerek.[227] Bu dindarlığa düşkünlükten ileri geliyorsa bunun kaçıklığa değilse bile cinnete benzediği pekâlâ söylenebilir. Ancak her ahvalde kaçıklıkla cinnet o kadar benzeşir ki, birçok insan aradaki farkı tespit etmekte ciddi ciddi zorlanır. Kaldı ki sayısı birkaç düzineyi geçmeyen bu insanlar yedikleri haltlarla tuhaf bir topluluk oluşturur. Hani Plato'nun bir karşılaştırması var ya, insanlar elleri kolları bağlı vaziyette karanlık bir mağarada oturup silüetleriyle oyalandıkları şeyleri gördüklerine inanırlar. Ama biri aralarında vardır ki kurtulup mağaradan çıktıktan sonra geri döner ve orada kalanlara gerçekten gördüklerini anlatır. Karanlığı benimsemiş olan kader yoldaşları ne dışarısı ne de garip gölgelerden başka bir şey olabileceğini söyleyip onu bir güzel paylarlar. Ancak hakikatten haberdar olan o, kuruntuya esir olanlara acır ve onları içinde bulundukları gafletten uyandırmaya gayret eder. Öte yandan mağara ahalisi de alaycı bir dille onu budalalıkla suçlayıp mağaradan kovar. Diyesim o ki bu örnekte de görüldüğü gibi, tecessüm ettiğine inandıkları her ne varsa ahali ona ilgi gösterir ve bunun da gerçekliğin ta kendisi olduğuna inanır. İnanç sahibi olanlarda ise durum farklı: Maddi bir şey onlara değersiz gelir ve sırtlarını dönüp görünmez olanın peşinden gitmeye çabalarlar. Bu ahali için para en önemli şeydir, ardından bedensel sağlık gelir,[228] ruh en sonlarda asude bir yer bulur

227 Plato. *Apol.* 39c

228 Erasm. *Adag.* I 8, 8

kendine. İnsanların büyük bir kısmı ruhun varlığından kuşku duymasa da bu böyle, çünkü ruh her daim gözden ırak. Yine bu ermiş takımı için en önemli hedef bizzat Tanrı'dır, o en hilesiz en saf varlık. Hedeflerinden hiç ayrılmadan ona meylederler. Ona doğru, onun içine doğru, ona belki en yakın olan şeye, ruha doğru yapılan bir yolculuktur bu. Bedene soran yok. Sanki onca mal mülk içinde yüzenler, paraya tamah edenler onlar değilmiş de para sırf süprüntüymüş, yerde görseler eğilip almaya tenezzül etmezlermiş, ceplerindekini de sağa sola savururlarmış ve ille de parayla işleri olacaksa bunu da yüzlerini buruşturarak gönülsüzce yaparlarmış.[229] Ama fert olarak da diğerlerinden farklıdırlar. Duyusal ve ruhsal güçler iş başındadır bir kere. Duygu, işitme, görme, koku alma, tat alma gibi güçler vardır, bunlar bedenle uyumluyken bellek, zekâ ve temayül pek bedenle ilgili değildir. Ruh devindiği yerde zinde kalır. Dindarların ruhu her daim kaba duyuların barınamayacağı göklere doğru yükselme kaygısında olduğundan bu duyular afallayıp çarpılır; tersi ise halk kitlesinde gözlenir. Kimi din büyüklerinin şarap yerine yanlışlıkla yağ içtiğini bu nedenle duyar oluyoruz.[230] Şehvet, uyku ve yeme tutkusu, öfke, kibir, gıpta gibi şiddetli heyecanlar bedenle yakından ilgilidir. Dini bütün insan bunlarla kıyasıya mücadele içindedir; işin garibi geniş halk kitlesi bu mücadelenin olmadığı bir hayatı tasavvur dahi edemez. Öte yandan vatan, çocuğa, ebeveyne veya arkadaşa duyulan sevgi gibi birtakım manevi –neredeyse doğal diyeceğimiz türden– değerler de vardır. Ne ki zümreyi pek meşgul etmez bunlar. Sofu ise bunları kalbinden söküp atmaya, Tanrı'nın himmeti ve lütfu sayesinde bedenini yaratan babasına kavuşacağı semaya yükselmeye bakar. Yaradan ki iyi insanı, o en yüce ruhun suretinden yansıyan varlı-

229 I Korintliler 7:29-31'e gönderme.

230 Rivayete göre azizlerden Clairvaux'lu Bernard'ın başına bu tür bir olay gelmiştir.

ğı sever. Tanrı'yı en ulu değer olarak betimleyen, ondan başka hiçbir yüce varlığı kalbinde barındırmayacağına teminat veren mutlaka insandır. Onun gözünde tapınılması ve ulaşılması gereken yine Tanrı'dır. Dindarlar hayatta yapılacak başka her şeyi de ölçeğe vururlar. Gördükleri ne varsa geçersizdir ya da en azından görme mesafesinin çok ötesinde bakışlardan uzaktadır. Kutsal törenler ve dinî işlerde de maddi ve manevi olanın bulunduğunu ifade ederler. Eğer bir kişi sadece etin yanı sıra kalan öğünlerden de vazgeçerek bir anlamda katı bir biçimde oruç tutuyorsa bunu pek de öyle övgüye layık bulmazlar. Bununla beraber tutku ve kibirlerini de dizginleyebilmelidirler. Bunun karşılığında ruh bedenin ağırlığından arınarak göksel lezzetleri tatmaya ve onların keyfini çıkarmaya hak kazanır. Aynısını halk kitlesi hakkında da iddia ederler: Onların törenleri yabana atılacak türden olmasa da pek işe yaradıkları da söylenemez, hatta işin içine maneviyat katılmasa zararlı oldukları dahi söylenebilir. Nedir burada sunulan görsellik? İsa'nın ölümü teşhir edilir. Onun yaptıklarına ve yaşadıklarına öykünerek yapılacak bu iş nasıl olacak? Bedensel ihtiraslara gem vurmakla yetinilmeyecek, hepsi katledilip ardından defnedilecek. Bunlar yapılacak ki mahşerde yeniden dirilebilsinler, onunla ve kendi aralarında da bir olabilsinler. İşte böyle bir his ve amel dünyasında yaşar dindar kişi. Halkın büyük bir bölümü ise dinî fedakârlığın kilisedeki kutsal masanın çevresine üşüşüp saf tutmaktan ibaret olduğunu düşünür, ama törende neler olduğunu en küçük ayrıntısına kadar yakalayacak yakınlıkta durmak kaydıyla. Fakat sadece burada değil –bu sadece bir provaydı–, hayır hayat patikasının tamamında bedensel haz veren her şeyden elini eteğini çeker; ebedî, görünmez ve manevi olana yönelir. Bakın o hâlde: Azizler ile geniş halk kitlesi arasında her alanda sürekli ve hayati bir tezat vardır; birbirlerine meczup gözüyle bakarlar. Ama kanımca bu paye daha ziyade azizlere uygun düşüyor.

67. Daha önce söz verdiğim üzere az sonra en ulvi ödülün cinnet gibi bir şey olduğunu kanıtladığımda her şey apaçık ortaya çıkmış olacak. Fakat önce Plato'nun, "Aşkın verdiği esriklik insanı en bahtiyar kılandır,"[231] gibi fantezi ürünü bir laf ettiğini hatırlatmak isterim. Kim aşkın çekim alanına tutulursa, artık kendinde değil maşukunda yaşar, üstelik kendini sevgilisine kaptırdığı, ona nüfuz ettiği ölçüde zaten sevinç dolu olan göğsü daha da kabarır. Ama ruh yukarıda saydığım alet edevatı kullanamaz hale gelip de bedeni terk edecek olduğunda bu durumun adı artık kuşku götürmez biçimde cinnettir. Yoksa "kendinde değil," "kendine geldi" ya da "kendinde" gibi laflar ne anlatmak istiyor sizce? Aşk ne kadar kudretli ise cinnet o kadar mutlu olur. Dini bütün insanların coşkuyla özlemini çektiği göksel hayat nasıl şekil alacak acaba? Bedenin muzaffer ve mutlak hâkimi ruh bedeni emip çekecek; bunu artık kolaylıkla yapabilir, zira hem yeniden kraliyetinin egemeni olacak, hem de hayat sürdükçe bedeni bu tarz bir dönüşüm için sulandırıp ıslah edecek. Derken ondan çok daha kudretli bir ruh bu insan ruhunu mucizevî biçimde çekip içine alacak, nitekim insan özünden sıyrılacaktır. Ve ancak kendinden sıyrıldığı vakit mutlak kutsiyeti tadacaktır. Bu tarif edilemez bir hissiyat, her şeyi kendine ve içine çeken en üst düzeyde bir sevgi fiilidir. Bu ulvi saadet, ruhları eski bedenleriyle yeniden birleşip de ölümsüzlük armağanına mazhar olduğunda insanları saf mükemmeliyet barındıran bir mutluluğa erdirir mi bilinmez. Zaten dünyevî ömrü dindarın bedeninde sınandığı bir tür önsezidir. Bunca çileye katlandığına göre hakkı semai meyveleri devşirmek ve bir an da olsa o lezzetleri tatmak ve kokularını içine çekmek. O an ebedî saadet ile karşılaştırıldığında minicik bir damla da olsa bedenin tadacağı hazların hepsinden binlerce kez daha lezizdir; hatta isterse yeryüzüne gelmiş bütün insanların şimdiye kadar sonsuz haz diye

231 Plat. *Phaed.* 245b

bildiği bütün hissiyat bir araya gelsin bu değişmez. Ruha dair olanın bedensel olanla kıyaslanmasından böylesi bir zenginlik ortaya çıkar. Peygamberin müjdesi de bu olsa gerek: "Tanrı'nın kendisine muhabbetle bağlı olan kullarına sunduğu lütufları hiçbir kulak işitmedi, hiçbir göz görmedi, hiçbir kalp hissetmedi."[232] Ahmaklığın hayatın dönüşümü sırasında –dumura uğramayı bir yana bırakın– mükemmeliyet olgunluğuna ulaşabilen ölümsüz yanı da budur işte. Bu tecrübeyi yaşama hazzına kavuşana –ki çok az insana nasip olmuştur– cinnet tarzında gelir: Hiç kimsenin anlayamadığı birtakım gayriinsani sesler, "anlamsız hırıltılar dökülür ağzından".[233] her an farklı bir hâle bürünür: Kimi zaman coşar, kimi zaman solar, derken ağlar, güler, inler. Kısacası: Tam anlamıyla kendinde değildir. Bir süre sonra geri dönüp kendine geldiğinde hiçbir şey bilmediğini söyler; nerelere gidip döndüğünü, yolculuğu bedeniyle mi yoksa bedensiz mi yaptığını, ayık mı uykuda mı olduğunu hatırlamaktan acizdir. İşittiklerini, gördüklerini, söylediklerini, yaptıklarını bilemez, hatırlayacak ya da bilecek gibi oldukları ise bir düş misali kalın bir sis perdesinin ardındadır. Bildiği bir şey vardır sadece: Kendinde değilken çok mutlu olduğudur. Biçare bu yüzden o yüce hazdan uyanıp yeniden kendine gelmiş ve akla avdet etmiş olmaktan gözyaşları içinde şiddetle yakınır. Onun yegâne emeli böyle bir cinnet hâli içinde süzülüp varlığını ilelebet sürdürmektir. Oysa bu kutsal tecrübe ileride tadılacak ebedî ve uhrevî saadet şarabından bir yudumcuk almış olmaktan başka bir şey değildir.

68. Ama durun hele! Baksanıza, haddimi aşıp yabancı mıntıkaya dalmışım.[234] İyi de bunun kime ne zararı var? Çok mu işveli ya da geveze geldim size, öyleyse nihayetinde bir hatun kişi olduğumu söyleyip geçin, ama Yunanca

232 I. Korintliler, 2:9'a gönderme.

233 Thomas Aquinas, *Summa Theologiae* II, q. 175, 3-6'ya gönderme.

234 Poll. *Onom.* III, 151, Luc. *Gall.* VI

kaleme alınmış şu dizeyi de aklınızın bir köşesinde bulundurun: "Bir ahmağın dilinden beklenmedik olağanüstü laflar döküldüğü sıkça görülmüştür."[235] Yoksa bu laf hatun kısmı için geçerli değil mi sanırsınız? Ve şimdi –bu apaçık görülüyor– son sözü beklediğinizi görüyorum. Ama eğer bunca lakırdıyı düşünüp de ortaya döktüğümü ve bunca gevezeliğin ardından neler söylediğimi hatırlayacağımı zannediyorsanız aklınıza şaşarım. Bunca lakırdıyı düşünüp de ortaya döken ben değil miydim? Eski ama eskimemiş bir söz var ya: "Hafızası kuvvetli meyhane arkadaşından nefret ederim,"[236] işte ben onu "Hafızası kuvvetli dinleyiciden nefret ederim,"[237] diye değiştirmek isterim. Tanrı'nın inayeti üzerinize olsun, alkışlarınızı esirgemeyin, huzur içinde yaşayın ve için ey Moria'nın muhterem havarileri.

235 Erasm. *Adag.* I, 6, 1
236 Erasm. *Adag.* I, 6. 1; Gell. II, 6, 9
237 Erasm. *Adag.* I, 7. 1; Mart. I, 27, 7

Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nde Yayımlanan Eserler

1. GURUR VE ÖNYARGI
   Jane Austen
2. GECEYE ÖVGÜLER
   Novalis
3. MUTLU PRENS
   -BÜTÜN MASALLAR, BÜTÜN ÖYKÜLER-
   Oscar Wilde
4. SEÇME MASALLAR
   Hans Christian Andersen
5. KEREM İLE ASLI
   Anonim
6. YÜREK BURGUSU
   Henry James
7. DUINO AĞITLARI
   Rainer Maria Rilke
8. MODESTE MIGNON
   Honoré de Balzac
9. KANLI DÜĞÜN
   Federico Garcia Lorca
10. HÜSN Ü AŞK
    Şeyh Galib
11. YARAT EY SANATÇI
    Johann Wolfgang von Goethe
12. GORGİAS
    Platon
13. DEDEKTİF (AUGUSTE DUPIN) ÖYKÜLERİ
    Edgar Allan Poe
14. ERMİŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN
    Gustave Flaubert

Desiderius Erasmus (1469-1536): Yeni Ahit'in ilk editörü, ilahiyat edebiyatının önde gelenlerinden ve Kuzey Avrupa Rönesansı'nın en önemli hümanistlerinden olan Erasmus, filolojik yöntemleri kullanarak tarihsel-eleştirel geçmiş araştırmalarının temelini attı. Eğitim alanındaki yazıları klasiklere eski dini müfredat yerine hümanist bir bakış açısıyla yönelinmesine katkıda bulundu. Kilisenin gücünün kötüye kullanılmasını eleştirirken yükselen reform taleplerini teşvik etti. Bu tutumu hem Protestan Reformu'nda hem de Katolik Karşı Reformu'nda ses buldu. Luther'in doktrinini ve papalığın sahip olduğunu iddia ettiği güçleri reddeden bağımsız duruşu nedeniyle her iki tarafın hedefi haline geldi. İngiltere'ye giderken tasarladığı ve Thomas More'un evinde yazdığı Deliliğe Övgü *ile dönemin entelektüellerini eleştirdi, öğretmenler, papazlar, ilahiyatçılar, filozoflar, tüccarlar, avukatlar, hükümdarlar, azizler ve kendini zeki sayan herkesi alaycı bir dille yerdi.*

Yücel Sivri (1961): Ortaöğrenimini 70'li yıllarda İstanbul'da, Haydarpaşa Lisesi'nde tamamladı. Berlin Teknik Üniversitesi'nde Matematik, Alman Filolojisi, Eski Diller ve Tarih bölümlerinde eğitim gördü. Doktorasını Ortaçağ Alman Edebiyatı alanında yaptı. Yücel Sivri 1980 yılından bu yana Berlin'de yaşıyor, akademik ve edebi çalışmalarını sürdürüyor. Felsefe, edebiyat, dil bilimi, onomastikon ve tarih alanlarında Almanca ve Türkçe kaleme alınmış yapıtları ve çevirileri var. Çeşitli yayın ve eğitim kuruluşları için kültürlerarası ve bilimsel danışmanlık hizmetleri veriyor.

9 786053 327189

KDV dahil fiyatı
12 TL